د اروا پوهنې
لنډ تاریخ

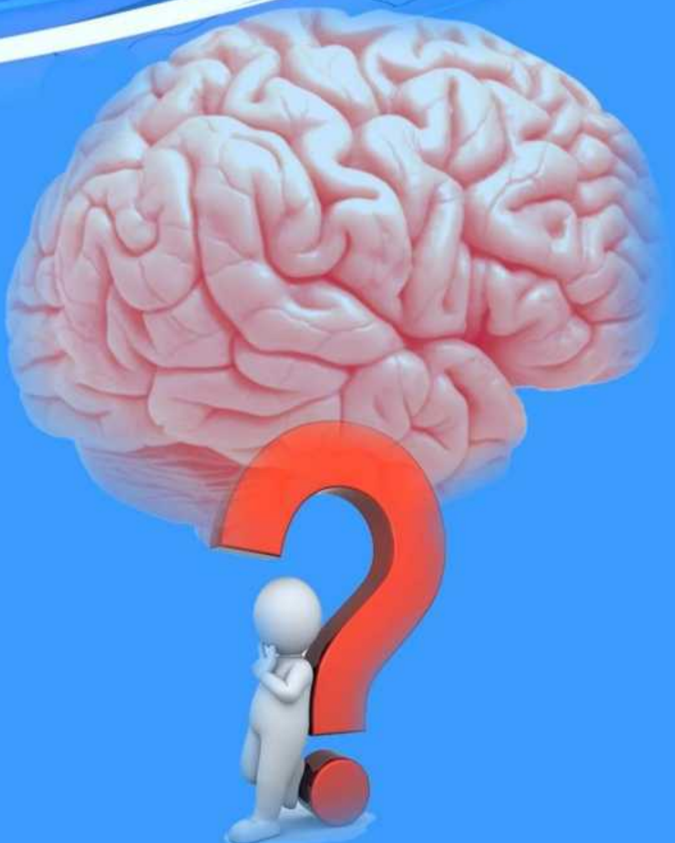

مؤلف: مصطفی صفا

داروپوهنې
لنډ تاریخ

مؤلف مصطفی صفا

۱۳۹۳ هـ ل

د اروپوهنې لنډ تاریخ

مؤلف: مصطفی صفا

انتشارات جهان اسلام

۰۷۰۷۰۷۰۱۱۴

پته: کوټه سنګي، کابل- افغانستان

1jahan.islam@gail.com

د کتاب نوم:	**د اوراپوهنې لنډ تاریخ**
مؤلف:	مصطفی صفا
د چاپ وار:	لومړی
د چاپ کال:	۱۳۹۳هـ ل منی
د چاپ شمېر	۱۰۰۰ زر ټوکونه
د پښتۍ سکښت	د انتشارات جهان اسلام اداره
کمپوز:	په خپله مؤلف
خپرندوی:	**انتشارات جهان اسلام**
قیمت:	۱۰۰ افغانی

ددغه کتاب د چاپ او خپراوي ټول حقوق له «انتشارات جهان اسلام» خپرندویې ټولنې او ښاغلي مؤلف سره خوندي دي

لیک لړ

سرلیک	مخګڼه

1. د اروا پوهنې لنډه پېژندنه.............................. ۵
2. په فلسفه کې د اروا پوهنې څرکونه.............................. ۷
3. په فیزلوژۍ کې د اروا پوهنې څرکونه.............................. ۱۶
4. په رسمي ډول د اروا پوهنې منځته راتګ.............................. ۲۰
5. د اروا پوهنې دوه مکتبونه د مبارزې په حال کې.............................. ۲۲
6. د اروا شنتې مکتب اروا پوهنې ته څه ورکړل؟.............................. ۳۶
7. سلوک پالنه د اروا پوهنې په تاریخ کې یو بل ګام.............................. ۴۹
8. ګشتالت پالنه د اروا پوهنې په خدمت کې.............................. ۵۹
9. انسان پالنه د اروا پوهنې د لړۍ بله کړۍ.............................. ۷۳
10. شناخت پالنه او د اروا پوهنې نورې لاسته راوړنې.............................. ۸۲
11. ویلهلم وونټ.............................. ۹۰
12. ویلیام جیمز.............................. ۹۸
13. پاولوف.............................. ۱۰۷
14. زیګموند فروید.............................. ۱۱۵
15. جان واټسن.............................. ۱۲۹
16. بي. اف. سکینر.............................. ۱۳۷
17. آلفرډ آدلر.............................. ۱۴۵
18. آبراهام مازلو.............................. ۱۵۳
19. کارل یونګ.............................. ۱۶۲
20. کارل راجرز.............................. ۱۷۲
21. ماخذونه.............................. ۱۸۱

د ارواپوهنې لنډه پېژندنه

د ارواپوهنې يا Psychology کلمه په مستقيمه توګه له يوې يوناني اصطلاح Ψυχολογία څخه اخيستل شوې ده: دغه اصطلاح له دوو کلمو ψυχή او λόγος څخه چې انګليسي بڼه يې«Psyche او Logos» ده، جوړه شوې ده: چې د «د روح د مطالعې» يا په انګليسي کې «Study of Soul» معنا ورکوي. خو د پام وړ ټکی دا دی، چې د Psyche کلمه «په يوناني کې: ψυχή» په غوڅ ډول د «روح» چې په انګليسي کې ورته «Soul» وايي معنا ښيندي. خو دا چې د اوسنۍ ارواپوهنې د مطالعې ساحه «روح » نه، بلکې «ذهن» يا په انګليسي «Mind» دی، نو په دې اساس د غلطې مشهورېدنې پر اساس په انګليسي کې د يوناني د Psyche کلمه تقريباً د «Mind » معادل نيول کېږي.) له ويکيپېډيا wikipedia څخه

هېره دې نه وي، چې دغه لغوي تېروتنه وروسته له انګليسي څخه په عربي، پارسي او پښتو ژبو کې هم راتکرار شوې او مشهوره شوې ده. په دې ينسټ ارواپوهنه، د روح څېړنه نده، د ذهن او کړو وړ څېړنه ده. الله (ج) هم په خپل عظم الشانه کلام کې فرمايلي، چې د روح پر بشپړ ماهيت له الله (ج) څخه پرته بل څوک نه پوهېږي.

ارواپوهنه د انسان د سلوک، رفتار، چال چلند او ذهني عمليو علمي او تحليلي مطالعه ده. ارواپوهنه د ځان پېژندنې، بل پېژندنې او له ټولنې او چاپېريال سره د جوړجاړي يوه داسې مهمه کيلي ده، چې له موږ سره د خپلو فعاليتونو په سمون، د ناخوښو او ناسمو غبرګونونو په بدلون او د يوه سالم او متوازن شخصيت په وده کې مرسته کوي.

دا چې د انسان د چال چلند، کړو وړو، په چاپېريال کې د هغو د عمل او عکس العمل او نورو ذهني مسايلو په باب له پخوا څخه ځينې بحثونه په

پوښتنې علومو لکه په فلسفه، لرغوني طب او فیزیولوژۍ کې موجود وو. خو څنګه چې د انسانانو د تاریخي هلوځلو او تجربو په رڼا کې زیاترو علومو اختصاصي بڼه پیدا کړه. همداسې د کړووړو او نورو رواني مفاهیمو لکه «د ادراک، تمرکز، احساس، انګېزې، عاطفې، شخصیت، بېلابېلو هیجاناتو، ذهني انځورونو، فردي اړیکو او د نورو باطني او نه حس کېدونکو پدیدو» مطالعې هم د انسانانو په منځ کې د یوې ځانګړې پوهې په توګه ځان راڅرګند کړ او د اروا پوهنې په نوم یې شهرت پیدا کړ.

ددغې نوې پوهنې په رامنځته کولو او هغو ته په پراختیا ورکولو کې ډېرو پوهانو هلې ځلې کړې دي، چې تر ټولو لومړی یې د المانی فیزیولوژېست «**ویلهلم وونټ**» دی، چې په ۱۸۷۹م کال کې یې د «**لایپزیک**» په پوهنتون کې د اروا پوهنې لومړنی ازموینتون «لابراتور» رامنځته کړ او په دې سره یې ددغه علم لومړني بنسټونه په پښو ودرول. ترده وروسته د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د اروا پوهنې لپاره نورو پوهانو زیار وایست او په دغه برخه کې یې زیات شمېر اثار او افکار رامنځته کړل، چې په راتلونکو پاڼو کې به په لړ څه تفصیل ورباندې وغږېږو. هیله ده چې د اروا پوهنې د تاریخي بهیر په څو شېبو مو ورګډه کړی شي.

په فلسفه کې
د اروا پوهنې څرکونه

د فلسفې لفظ د يوناني د Philien له لغت څخه چې د يوه شي د خوښولو او ګرانولو معنا ورکوي او د Sophia چې د عقل او پوهې معنا ورکوي، اخيستل شوی دی. د دواړو لفظونو له ترکيب څخه د علم خوښوونکی يا پوهندوست مفهوم څرګندېږي. «فلسفه، محمد نادر ايوبي، ۷مخ»

فلسفې ته د علومو د مور خطاب هم شوی دی. په لرغونو زمانو کې به چې کوم سړی په ټولو مروجو علومو لاس بری ؤ. هغه ته به فيلسوف ويل کېده. هغه مهال د طبيعياتو، رياضياتو، اخلاقياتو او نورو سياسي او اجتماعي مسئلو په هکله فکرونه، نظرونه او ليکنې فلسفه بلل کېدل. موږ چې نن سبا د ارسطو، سقراط، افلاطون، فيثاغورث، اپيکور، کنفوسيوس، امپدوکلس، ډيوژن، سنټ پل او نورو نومونه اخلو، دا د همغه وختونو د فلسفې رهبران دي، چې تر ميلاد مخکې يې د ژوند او نړۍ په باب ژور فکرونه کړي او په خپلو څرګندونو سره يې د بېلابېلو انساني علومو بنسټونه ايښي دي.

موږ که د اوسنۍ اروا پوهنې په زياتره مسايلو لکه تفکر، ادراک، انګېزې، حافظې، هيجانونو او نورو باندې د انسانانو له خوا په لومړنيو ورکړل شويو نظرونو پسې څېړنه کوو، نو تر هرڅه د مخه مو د پورته يادو شويو فيلسوفانو نومونه او کارونه مخې ته راځي، بنايي همدا لامل وي، چې اوسني څېړونکي د اروا پوهنې تېر مهال يا ګذشته ډېره اوږده او لرغونې او تاريخي سابقه يې لنډه او معاصره ګڼي.

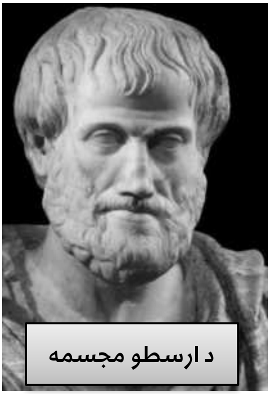
د ارسطو مجسمه

موږ د مثال په ډول د لرغوني فلسفې په لمن کې د یونان د نابغه فیلسوف ***ارسطو*** «۳۸۴-۳۲۲ق م» هغو نظریاتو ته تم کېږو، چې د ځینو اروپاوهنیزو موضوعاتو رنګ پکې له ورایه ښکاري. «ارسطو د بشر معلومات له دوو لارو څخه ګڼي. لومړی: هغه معلومات چې د انسان د حسي تجربو له مخې حاصلېږي. دوهم: هغه معلومات چې د انسان د قیاس او حکم د واسطې په سبب میسرېږي. کوم معلومات چې د حواسو له لوري پیدا کېږي جزیات دي. اما هغه معلومات چې پر کُلیاتو شامل وي، د واسطې په سبب ادراک کېږي. په طبیعي شکل سره د انسانانو معلومات د حواسو له لوري شروع کېږي او په تدریج سره پر کُلیاتو معلومات پیدا کوي...»

روحیات، ۱۰۴مخ

ارسطو په یوه کتاب چې د روح په اړه یې لیکلی دی، دغه ډول زیاتې څرګندونې پکې لیدل کېږي. د ارسطو ترڅنګ د هغه وخت ځینو نورو فیلسوفانو هم د انسان پر ذهني او رواني چارو باندې یو لړ بحثونه کړي دي، خو څرنګه چې د فلسفې دغه لومړنی بهیر تر میلاد پښه را اړوي او تر پنځلسمې میلادي پېړۍ پورې د یونان د فلسفې سبک او اغېزې له ځانه سره راوړي، نو تر دغه وخته پورې هرڅه د علومو د یوه مخلوط په بڼه مخ پر وړاندې راځي.

(ددغو پېړیو یوه ځانګړنه دا ده، چې په هغو کې کلیسا په علمي مرکزونو واکمنه وه. په دغه دوران کې فلسفه هغو علومو ته ویل کېده، چې د کلیسا له خوا تدریسېدل او په هغو کې منطق، الهیات، اخلاق، سیاست، د ژبې قواعد، د معاني او بیان بحثونه او ځینې داسې طبیعیات او کلیات شامل وو، چې کلیسا ته د منلو وړ وو.) فلسفه څه ده؟ عبدالرحیم دراني، ۱۳مخ

خو څرنګه چې له پنځلسمې میلادي پېړۍ را په دې خوا په فلسفه کې بدلونونه راغلل او زیات شمېر فیلسوفان لکه توماس من، تامس هابز، رنه دکارت، جان لاک، بارخ سپینوزا، جارج برکلې، ټوماس مور، فرانسیس بیکن، امانویل کانټ او نور رامیدان ته شول او د خپلو زمانو په نویو موضوعاتو یې بحثونه وکړل. له همدې امله اوسنۍ اروا پوهنه هم د لرغونې زمانې د فلسفې په پرتله د پنځلسمې میلادي پېړۍ نه را په دې خوا فلسفې څخه زیات اغېز موندلی دی.

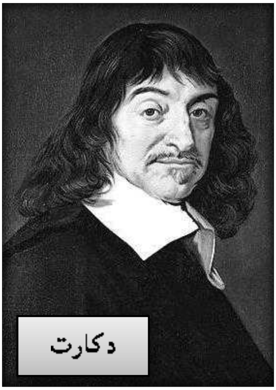
دکارت

ددغو فیلسوفانو په ډله کې لومړنی سړی **دکارت** «۱۵۹۶م-۱۶۵۰م» دی، چې د اروا پوهنې په برخلیک باندې یې اغېز پرېښودی، که څه هم له دکارت څخه کابو ۲۰۰ کاله وروسته هم اروا پوهنه له فلسفې را جلا شوې نه وه، مګر د نوموړي یو شمېر نظریات د راوروسته اروا پوهانو لپاره د خوځښت او ارزښت وړ وو.

د دکارت له خوا د ذهن او بدن د مسئلې راسپړل، هغه څه وو، چې له شکه پرته د اروا پوهنې د تحول په تاریخ کې د الهام وړ واقع شول. تر دکارت وړاندې پېړۍ پېړۍ پر دغه موضوع باندې چې ایا ذهن او بدن یا رواني نړۍ او مادي نړۍ یو له بله جدا شیان دي؟ بحث او خبرې اترې کېدې، چې پایله یې د دوه اړخه نظریې ټاکل وو، یعنې د هغوی په باور ذهن او بدن متفاوت طبیعت لري او سره بېل او جلا دي. خو دغې څرګندونې هم یو لړ پوښتنې راپیدا کړې وې، چې ایا دغه دواړه پر یو او بل باندې کوم تاثیر اچوي او که له یو او بل څخه مستقلې چارې ترسره کوي؟

دکارت دغه موضوع تائید کړه، چې ذهن او بدن دوه مختلف عناصر دي. مګر د یوه نظر په وړاندې کولو سره یې ددغو دواړو عناصرو ترمنځ داړیکو په

اړه له دودیزو نظریاتو څخه سرغړونه وکړه. ده وویل: «سمه ده، چې ذهن پربدن تاثیر اچوي. مګر د بدن تاثیر پر ذهن باندې تردې لوی دی، چې تر اوسه یې تصور کېده. د ذهن او بدن ترمنځ اړیکې یوطرفه یا یو اړخیزې نه دي، بلکې یو دوه اړخیزه تعامل دی.» تاریخ روانشناسي نوین، ۵۴مخ

د **دکارت** په باور «ذهن غیر مادي دی. یعنې له کومې فزیکي مادې څخه نه دی تشکیل شوی. همداراز په تفکر او هوښیارۍ باندې قادر دی، چې موږ ته په بهرنۍ نړۍ پورې اړونده پوهه ترلاسه کوي. ذهن د مادې هېڅ ډول ځانګړتیا نه لري. د ذهن تر ټولو مهمه ځانګړتیا د تفکر کولو وړتیا ده، چې همدغه خصوصیت هغه له مادي جهانه جلا کوي. څرنګه چې ذهن د فکر، درک او ارادې درلودونکی دی. نو باید په داسې ډول پربدن اغېز پرې باسي، چې په بدل کې له هغو څخه هم اغېز راخپل کړي. د مثال په ډول کله چې په ذهن کې دا تصمیم راپورته کېږي، چې له یوه ځای څخه بل ځای ته ولاړ شي، نو دغه تصمیم د غړو او بدني اعصابو په وسیله د اجرا مرحلې ته داخلېږي. همداراز کله چې بدن د نور یا تودوخې په وسیله تحریک شي، ذهن ددغو حسي او تحریکي مسئلو پېژندنه او تحلیلونه کوي او مناسب ځواب ورته تیاکوي.» هماغه اثر، ۵۷مخ

دکارت په خپلو لیکنو کې د افکارو او تصوراتو، یوه بېله طریقه مطرح کړه، چې وروسته یې د نوې اروا پوهنې په بهیر ژور تاثیرات پرېښودل. ده وویل: «ذهن دوه ډوله تصورات منځته راوړي: اشتقاقي تصورات او فطري تصورات.

اشتقاقي تصورات هغه دي، چې په مستقیم ډول د یوه بهرني محرک لکه د یوه غږ له اورېدلو یا د کومې ونې د منظرې په لیدلو سره په ذهن کې رامنځته کېږي.» ***دکارت*** د شیانو د درک کولو او پېژندلو په پروسه کې د انسان فکري عملیې ته د لومړیتوب ارزښت ورکوي. دی وایي: «پوهېږم چې له خپل فکر پرته بل شی نه شم پېژندلی. که موضوع له مادې څخه شروع کړو او

د یو شمېر مرحلو څخه بشر تېر شوی دی، نو باید د نږدې والي له اړیکو د منطقو تر اغېز لاندې هم فکر مادي وبولو. اما موږ یوازې د فکر له لارې ماده پېژنو او یوازې فکر دی، چې په مستقیم ډول پېژندل کېږي.» فلسفه، ۴۶۱مخ

د کارت **فطري تصورات** هغه تصورات بولي، چې د حواسو او بهرنیو ټولو د اشیاو له مخامخ کېدنې څخه نه رامنځته کېږي. بلکې یوازې له ذهن او شعور څخه سرچینه اخلي. د مثال په ډول د خدای^(ج) تصور د ***دکارت*** په اند د همدغو فطري او ذاتي تصوراتو له ډلې څخه دی. نوموړی په دې اړه زیاتوي: «زما په ذهن کې د یوه کامل وجود تصور شته، څرنګه چې زه ناقص یم. نو د هغه تصور یا فکر سرچینه زه نه یم. نو هرومرو کامل وجود شته، چې د همدې فکر سرچینه ده او هغه کامل وجود د خدای^(ج) دی.» هماغه اثر، ۴۵۹مخ

د ***دکارت*** د فطري تصوراتو نظریې، وروسته په اروا پوهنه کې د ګشتالت پر مکتب اغېز وکړ او هلته یې د فطري لیدنې نظریه چې وایي: «زموږ ادراکي ځواک ذاتي او فطري دی، نه اکتسابي» راوپنځوله.

❖ ❖ ❖

تر ***دکارت*** وروسته کوم فیلسوف چې کارونه یې د نوې اروا پوهنې لپاره د اهمیت وړ وو. (***جان لاک***) «۱۶۳۲م–۱۷۰۴م» دی. په دې ډګر کې د نوموړي د سپینې لوحې نظریه خورا زیات شهرت لري. ***لاک*** وایي:

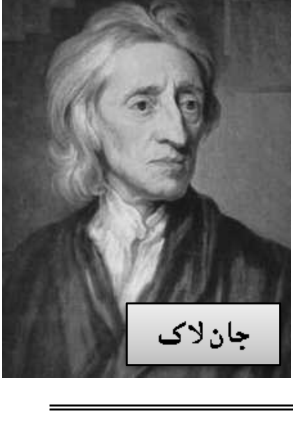

جان لاک

«ذهن د زوکړې په وخت کې لکه کاغذ داسې سپین وي او د هر ډول خصوصیت او تصور څخه خالي وي... دا چې څه ډول بشري ذهن د معنا څښتن ګرځي، یوازې تجربه دغه کار ترسره کوي، دا ځکه چې زموږ ټولې پوهنې پر تجربو ولاړې دي، ټولې معانی د احساس یا تفکر په واسطه حاصلېږي. احساسونه په خپله جسماني دي، د هغو ذهني

نتیجه ادراک دی، چې د ذهن لومړی قوه ده.» روحیات، ۲۲۱مخ

د **جان لاک** په نظر: «د انسان عقل ارثي نه دی او د زیږیدو پر وخت د ښو او بدو په اړه فطري معلومات، د دوزخ او جنت په اړه خبرتیا نه لرو. بلکې دا ټول معلومات وروسته، د هغو تجربو له امله چې ذهن یې د حواسو له لارې زده کوي ترلاسه کوو... د حسي تجربو ترلاسه کول، د لیدلو، اورېدلو، بویولو، لمس کولو. د هغه کتاب متن دی، چې د ذهن پر تخته له زیږون څخه ترمړینې پورې لیکل کېږي. دا پوهېدل د خاطراتو په څېر په ذهن کې راټولېږي، وروسته په فکر بدلون مومي او د عقل په نوم زیاتېږي. په دې توګه عقل یوازې د مادي نړۍ غبرګون دی، چې د حواسو له سوریو څخه پرذهن خپرېږي. ذهن له مادې پرته د بل څه درک نه شي کولی، ځکه دا یوازې ماده ده، چې حس اغېزمنوي. سربېره پردې خلک نړۍ په بېلابېلو بڼوویني، دا ځکه چې زموږ حواس که څه هم یو ډول بڼه لري، خو په بېلابېلو بڼو کې له نړۍ سره مطابقت لري.» په فلسفه کې تلپاتې پېښې، ۱٦٣مخ

جان لاک د عقل، درک، تصور او خاصیت په باب وایي: «کوم شی چې عقل ته داخلېږي، تصور یا معنا او مفهوم دی، مګر کومه قوه چې په شیانو کې موجوده ده او زموږ په ذهن کې تصور پیدا کوي، خاصیت دی. مثلاً سپینوالی د بشر په ذهن کې مفهوم، معنا او تصور دی، مګر په واوره کې خاصیت دی.» روحیات، ۲۳۲مخ

د جان لاک زیاترو افکارو د نوې اروا پوهنې په تاریخ کې خپل تاثیرات درلودلي دي. په ځانګړي ډول دده یو اثر چې «د انسان د فهم او پوهې په اړه» نومېږي او ده یې په لیکلو ۲۰ کلونه کار کړی ؤ، زیات ستایل شوی دی.

❖ ❖ ❖

د فیلسوفانو په ډله کې بل هغه فیلسوف چې نوې اروا پوهنې ته ګټور واقع شوی، **امانویل کانټ** «۱۷۲۴م-۱۸۰۴م» ګڼل شوی دی.

کانټ خپل افکار د جان لاک په مخالفت کې وړاندې کوي. نوموړی د ذهن، حواسو او درک په اړه وايي: «موږ خپل معلومات د حواسو له لارې یوځل او په بشپړه توګه نه شو ترلاسه کولی. ذهن د یو لړ فکري اغېزو نوم نه دی... د لاک دا عقیده چې له حسي تجربو پرته د پوهې ترلاسه کول ګرانه خبره ده، اشتباه کوي. ذهن یوازې د لید او تجربو مجموعه نه ده، بلکې د هغو هادي او نظم ورکوونکی هم دی... ذهن موږ ته هغه توانايي رابښي، ترڅو پاشلو لیدنو او بې موخو تجربو ته د منظمو معلوماتو بڼه ورکړو او شخصي او خبري درک او پوهاوی په ټولیزه او عمومي پوهه بدل کړو...» په فلسفه کې تلپاتې پېښې، ۲۱۶مخ

کانټ بل ځای وايي: «محسوسات په خپله سره یوځای کېږي، ترتیبېږي او په ادراکو بدلېږي... خو ټول محسوسات په مدرکاتو نه بدلېږي، بلکې هغه محسوسات چې زموږ له غرض سره جوړښت کوي په مدرکاتو اوړي. مثلاً ساعت هره ګړۍ ټک ټاک کوي، مګر موږ تل هغه نه اورو، بلکې هغه یې اورو، چې زموږ له تقاضا یا غرض سره سمون لري. یا هغه مور چې د خپل کوچیني زانګو ته خوب وړې وي، د شاوخوا له آوازونو څخه ناخبره وي، اما که کوچینی یې کوم حرکت وکړي فوراً وینښېږي.» روحیات، ۲۴۸مخ

کانټ د انسان په پوهنیزه پروسه کې د حواسو په پرتله ادراکو ته زیات ارزښت ورکوي. دی وايي:(یو ناپوه انسان نړۍ ته داسې ګوري لکه شکسپیر «د انګلستان نابغه لیکوال او متفکر» چې ورته کتل او د دوی ترمنځ توپیر دا دی، چې شکسپیر کولی شول، چې خپلو لیدنو ته سر او سامان وروبښي او هغه په معنا لړونکې او ښایسته بڼه انځور کړي. ځکه نو

موږ باید د فهم او درک پرځواک زور راوړو او حواسو ته لږ اهمیت ورکړو. حواس موږ ته ظاهري نړۍ راښیي، خو د درک ځواک مو هغه حقیقت ته بیايي، چې د ظواهرو په ماورا کې پټ دی.)

په فلسفه کې تلپاتې پېښې، ۲۱۷مخ

موږ که چېرې د کانټ د پېړۍ د ځینو نورو فیلسوفانو لکه **جارج برکلي**، **ډېویډهیوم**، **ډېویډهارتلي**، **جیمزمیل** او نورو افکار مطالعه کړو، نو ګڼ اروا پوهنیز توکي پکې موندلی شو، چې دغه توکي په خپل وار سره په دې دلالت کوي، چې اروا پوهنه او اروا پوهنیز موضوعات له ډېرې پخوا نه د فلسفې په پانګو کې په غیر مستقله بڼه موجود وو.

❖ ❖ ❖

د نولسمې میلادي پېړۍ په فیلسوفانو کې چې نظریاتو یې په اروا پوهنه په ځانګړې ډول په امریکا کې د اروا پوهنې د عمل د مکتب د پلویانو پر عقایدو او افکارو تاثیر درلود، یو هم انګلیسي فیلسوف **هربرټ سپنسر** «۱۸۲۰م–۱۹۰۳م» ؤ. **سپنسر** چې د «لومړنی مبادی»، «د مدنیت د اصولو علم» او «د اخلاقو اصول» په نومونو کتابونه یې ډېر مشهور دي؛ په ۱۸۸۲م کال یې چې ۶۲ کلن ؤ، امریکا ته سفر وکړ. دا هغه وخت و، چې دده فلسفي نظام دده تر دغه سفر ۲۰ کاله مخکې د امریکا پوهنتونونو ته مخه کړې وه. دی چې کله امریکا ته ورسېد، د یوه ملي قهرمان په توګه ورنه استقبال وشو. په نیویارک کې وتلي میلیاردر او د امریکا د فولادو د صنعت څښتن «**اندروکارنګي**» په ډېرو ښو مراسمو کې د **سپنسر** هرکلی او درناوی وکړ. په دې توګه **سپنسر** د امریکا په علمي او

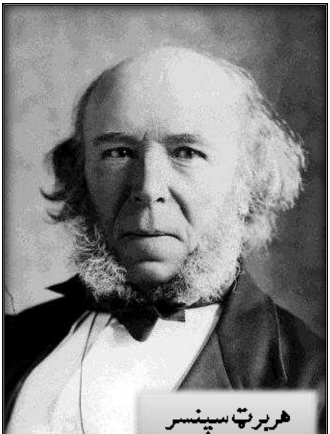

هربرټ سپنسر

فرهنګي مرکزونو کې لوی شهرت ترلاسه کړ او په دې ډول یې په امریکا کې د فلسفې او اروا پوهنې په روان وضعیت اغېز وکړ.

سپنسر هم د مخکې یادو شویو فیلسوفانو غوندې په یوشمېر اروا پوهنیزو مسایلو لکه پر ذهن، حافظه، عقل، درک او نورو باندې خبرې اترې لري. دده په اند: «ذهن او تفکر یو د بل د چارو د رابطې او نسبت څخه عبارت دی.» سپنسر په خپلو څرګندونو کې هوش، غریزې، عقل، ذهن او تصور ته یوله بل سره اړیکه ورکوي او د هغوی د ځانګړو ماهیتونو په هکله خپل نظریات وړاندې کوي. نوموړی لیکي:

«هوش د مشخصو منفصلو قواو او درجو درلودونکی نه دی، بلکې هغه وخت یې ډېره ښه مرحله وي، چې د ناڅرګندو مرحلو ترکیب منځته راوړي. د غریزې او عقل ترمنځ خلا موجوده نه ده. مګر اختلاف یې په درجو کې دی. یعنې د غریزې رابطې ساده او پخوانی وي، مګر په عقل کې موجود روابط نوي، پېچلي او تړل شوي وي. عقلي عمل یوازې د غریزې ځواب دی، چې د نورو غریزو د ځوابونو په مبارزه کې ژوندی پاتې شوی او پرمختګ یې کړی دی. مشوره او تصمیم نیول د مخالفو محرکاتو مبارزه ده. عقل، غریزه، ذهن او ژوند په خپل اصل کې یو دی. اراده یوه بېله شوې اصطلاح ده، چې موږ یې د خپلو فعالو قواو حاصل ته ورکوو... نوع او نژاد فطري چارې دي او ویناوې ذهني عادتونه دي، چې د تفسیر او اړولو په جریان کې په تدریج سره حاصل شوې دي او اوس د عقل د میراث جز بلل کېږي.» روحیات، ۲۹۴مخ

د فلسفې په پراخه لمن کې ډېر داسې ټکي شته، چې د اروا پوهنې تصویر پکې ښکاري او دغه علم ته یې په رسمیت ورکولو کې د یوې مهمې سرچینې رول ادا کړی دی، چې موږ یې د موضوع د لنډیز په خاطر په پورتنیو یادو شویو نمونو بسنه کوو.

په فیزیولوژۍ کې
د اروا پوهنې څرکونه

فیزیولوژي Physiology چې ورته د وظایف الاعضا علم یا د غړو دنده پوهنه هم ویل کېږي. د علومو هغه څانګه ده، چې د ژوندیو موجوداتو د بېلابېلو غړیو، اعضاو او بدني سیستمونو د کار او حیاتي وظایفو ژوره مطالعه کوي.

فیزیولوژي د یوه مستقل علم په توګه د ۱۸۳۰م کال په شاوخوا کې رامنځته شوې ده. دغه علم ترټولو لومړی د یوه الماني فیزیولوژیست **یوهانس مولر** «۱۸۰۱م–۱۸۵۸م» په ازموینتي څېړنو کې راڅرګند شو.

یوهانس مولر

مولر د برلین په پوهنتون کې د بدن پېژندنې او فیزیولوژۍ استاد ؤ. ده به د اوونۍ په هرو اوو ورځو کې یوه علمي مقاله لیکله او ۳۸ کاله یې همدغه ډول خپل کارونه پرمخ بوتلل. خو په پایله کې یې د ژورخفګان او افسردګۍ له امله ځانوژنه وکړه. دده ترټولو مهم کتاب «د انسان د فیزیولوژۍ لارښود» نومېږي، چې همغه وخت له الماني ژبې څخه په انګلیسي ژبه وژباړل شو او د فیزیولوژۍ د علم بنسټونه وریاندې پاخه شول. مولر په خپل دغه کتاب او نورو اثارو کې د انسان د بدن د غړو او هغو د فعالیتونو د علمي تشریح او توضیح په لړ کې د اعصابو او

ذهني چلندونو پرموضوع هم څېړنې کړې دي، چې تر ټولو لوړې د **ویلهلم وونټ** لپاره د الهام وړ وو.

پیر فلورنس

د فیزیولوژۍ په نړۍ کې تر **مولر** راوروسته **پییرفلورنس** «۱۷۹۴م-۱۸۶۷م» هغه فرانسوی څېړونکی ؤ، چې کارونه یې د اروا پوهنې لپاره ارزښتمن ثابت شول. فلورنس د کوترو او نورو حیواناتو پر ماغزو او عصبي رشتو باندې ازموینې ترسره کړې او د مختلفو ذهني مرحلو، حسي پروسو، د زړه، تنفس او نورو غړو د فعالیتونو حیاتي بهیر یې د ماغزو تر کنټرول لاندې وبلل.

په ۱۸۴۰م کال د پوهانو یوې ډلې چې زیاتره یې د **یوهانس مولر** پخواني شاګردان وو، د برلین فزیکي انجمن جوړ کړ. دغې ډلې هڅه کوله چې فیزیولوژي ته له فزیک سره تړاو ورکړي. دوی وویل چې د یوه ژوندي موجود، فعال داخلي ځواکونه، هماغه معمولي فزیکي او کیمیاوي ځواکونه دي. په دې توګه مادي، ماشیني او تجربي ازموینتونو او اندازه ګیریو د فیزیولوژي د اصلي محور ځای ونیو. دغو فیزیولوژیستانو زیار وایست، چې د حواسو چلند او جوړښت د تجربې او اندازې له مخې تعریف کړي او په دې ډول د ذهني تجربو له لارې د ذهن او ذهني عملیو څېړنه او سپړنه وکړي.

د دغو پوهانو «چې زیاتره د المان د پوهنتونونو استادان وو» هلوځلو د نوې اروا پوهنې په رامنځته کېدو کې ځانګړی رول درلود. په دې کې د ذهن او نورو شعوري مسئلو په باب د څلورو وتلیو الماني فیزیولوژیستانو لکه ***هرمان هلمهولتز، ارنسټ وبر، ګوستاوفخنر*** او ***ویلهلم وونټ*** څېړنې او ازموینې د نوې اروا پوهنې په رامنځته کولو کې خورا مهمې دي.

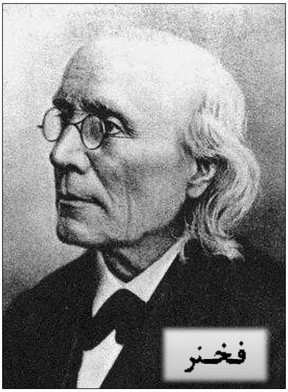

ګوستاو فخنر «۱۸۰۱م-۱۸۸۷م» چې دویلهلم وونټ استاد ؤ، دده نظریات د وونټ او ارواپوهنې لپاره ترټولو مهم وو. تاریخ لیکونکو د فخنر په باب لیکلي: فخنر ۷ کاله فیزیولوژیست، ۱۵کاله فزیک پوه، ۱۴ کاله د رواني فزیک متخصص، ۱۱ کاله ازمویښتي ښکلا پېژندونکی او د ژوند نور کلونه فیلسوف او ناروغ پاتې شوی دی.

فخنر د فزیک، ریاضي او فیزیولوژۍ په څانګو کې د لایپزیک له پوهنتون څخه د لوړو زده کړو سندونه درلودل او وروسته په همدغه پوهنتون کې د یادو څانګو استاد وټاکل شو. ده تر ۲۸ کلنۍ پورې ۱۲ ټوکه د کیمیا او فزیک د څانګو کتابونه له فرانسوي ژبې څخه الماني ژبې ته راوژباړل. تردې وروسته یې نور کتابونه د خپلو څېړنو او ازموینو پر اساس ولیکل.

د فخنر په لیکنو او څېړنو کې ترټولو مهم شی د رواني فزیک Psychophysicst په اړه نوې خبرې او برسېرونې وې. فخنر د ذهن او بدن ترمنځ په شته اړیکو ډېر ښه بحثونه کړي دي. دده په اند د ذهن او بدن ترمنځ د پیوستون قانون کولی شو، د ذهني احساس او مادي محرک ترمنځ د اړیکو له تحلیل څخه کشف کړو. دی وایي: «د احساس اندازه یا ذهني کیفیت د محرک یا فزیکي او مادي کیفیت په اندازې پورې تړلی دی او د احساس دبدلون د اندازه کولو لپاره باید د تحریک بدلون اندازه شي. په دې اساس دا امکان شته چې موږ ذهني او مادي نړۍ ته د کمیت له مخې یوله بل سره تړاو ورکړو.» تاریخ روانشناسي نوین، ۹۳ او ۹۴ مخونه

فخنر په ۱۸۶۰م کال د رواني فزیک په اړه خپل تحقیقات په یوه کتاب کې چې «د رواني فزیک عناصر» نومېږي، راټول او خپاره کړل. د څېړونکو

په باور، دا د فخنر د رواني فزيک تحقيقات وو، چې د ويلهلم وونټ په ذهن کې يې د ازموينېتي ارواپوهنې تصور ورکړ.

په رسمي ډول د اروا پوهنې منځته راتګ

چا چې د اروا پوهنې په باب ډېر لږ څه هم لوستي، بنايي له دغې خبرې سره مخامخ شوي وي، چې اروا پوهنه د لومړي ځل لپاره د يوه مستقل علم په توګه يوه الماني عالم«**ويلهلم وونټ**» په ۱۸۷۹م کال د علوم نړۍ ته وړاندې کړه او اوسمهال نوموړی عالم يا ويلهلم وونټ د اروا پوهنې پلار بلل کېږي.

دلته پوښتنه دا ده، چې ولې اروا پوهنې په رسمي ډول د نورو هېوادونو پرځای په المان کې ظهور وکړ؟ او بيا څنګه «**ګوستاو فخنر**» د اروا پوهنې پلار ونه ګڼل شو؟

په اتلسمه ميلادي پېړۍ کې په زياتره اروپايي هېوادونو کې د علومو، نويو کشفياتو، اختراعاتو او فنونو لپاره چټکې هلې ځلې روانې وې، چې ددغو هېوادونو له ډلې څخه المان، انګلستان او فرانسه تر ټولو مخکې وو. خو دا چې څنګه د فيزيولوژۍ او اروا پوهنې په ځانګو کې المان تر ټولو وړاندې شو. سبب يې څېړونکو دا ښودلی چې په انګلستان او فرانسه کې علم تر زياتې اندازې په کيميا او فزيک پورې محدود ؤ. خو المانيانو علوم په پراخه بڼه تعبيرول او تفسيرول. په المان کې د کيمياوي او فزيکي علومو ترڅنګ، تاريخ، ژبپوهنې، لرغونپوهنې، ښکلاپوهنې، منطق او ادبياتو ته هم ځانګړې پاملرنه موجوده وه.

همداراز هغه وخت په المان کې زيات مجهز پوهنتونونه وو. هغه له ښو امکاناتو څخه برخمن وو، استادانو ته به يې زيات معاشونه ورکول کېدل او چا به چې کوم نوی علمي فکر، کشف او اثر رامنځته کړ، هغه به زيات نازول کېده. په بله معنا په المان کې به چې کوم عالم تحقيقي کار کاوه، هغه ته کار پيدا کېده، معاش ورته ورکول کېده، خو په انګلستان او فرانسه کې خبره داسې نه وه. په همدې اساس د اروا پوهنې په منځته راتګ کې زياتره

کسانو چې نوم يې ايستلی دی. د المان د پوهنتونونو استادان او يا له دغو پوهنتونونو څخه وتلي شاګردان دي.
او دا چې څنګه «ګوستاوفخنر» د نوې اروايپوهنې پلار ونه ګڼل شو. څېړونکو په دې اړه ويلي، له شکه پرته که د فخنر کارونه نه وای. نو اروايپوهنې نه شوای کولی په هغه وخت کې ځان راښکاره کړی وای. اروايپوهنه د فخنر د نامتو اثر «رواني فزيک» له خپرېدا کابو ۱۵ کاله وروسته په رسمي توګه رامنځته شوه. چې د فخنر بنسټيزو نظرياتو يکې رول درلود. خو دا چې فخنر د اروايپوهنې بنسټګر ونه بلل شو، سبب يې دا دی، چې فخنر هېڅکله په شعوري ډول نه دي غوښتي چې يو نوی علم رامنځته کړي، خو «**ويلهلم وونټ**» هغه پوهاند دی، چې د اروايپوهنې د رامنځته کولو لپاره يې په شعوري او عملي توګه اقدام کړی دی. ده ان په ۱۸۷۴م کال د خپل يوه اثر «د فيزيولوژيکې اروايپوهنې اصول» په سريزه کې وليکل: «خپل هغه کار چې زه يې ټولو ته وړاندې کوم، د يوه نوي علم د رامنځته کولو هڅه ده.» د وونټ موخه له دغې خبرې دا ده، چې ده غوښتل «اروايپوهنه» ديوه مستقل عمل په توګه دود کړي.
په همدې هوډ د وونټ د ژوند ټولې علمي هڅې په اروايپوهنه باندې راوڅرخېدې او دده ليکنې، ازموينې او شاګردان ددې لامل شول، چې اروايپوهنه په يوه نړيواله علمي موضوع بدله شوه او ډېر ژر ددغې نوې پوهنې په هکله په ګڼو هېوادونو کې هلې ځلې وشوې، بېلابېل اروايپوهنيز مکتبونه لکه، (جوړښت پالنه)، (عمل پالنه)، (اروا شننه)، (سلوک پالنه)، (ګشتالت پالنه)، (انسان پالنه) او (شناخت پالنه) رامنځته شول او ددغو مکتبونو پلويانو په خپل وار سره اروايپوهنې ته زيات څه وبښل. چې په راتلونکو پاڼو کې به په جلاجلا توګه بحث ورباندې وکړو.

د اروا پوهنې دوه مکتبونه

د مبارزې په حال کې

«جوړښت پالنه او عمل پالنه»

هغه مهال چې له پوهانو او څېړونکو سره د اروا پوهنې او اروا پوهنیزو موضوعاتو په هکله بېلابېل فکرونه پیدا شول. نو له څه مهال تېرېدو وروسته ددغو فکري ډولونو او روشونو په رڼا کې د اروا پوهنې بېلابېل مکتبونه منځته راغلل او له همدغه پیل څخه ددغو مکتبونو ترمنځ مبارزه پیل شوه. چې تر ټولو لومړی د عمل پالنې یا « **د عمل د مکتب**» او د جوړښت پالنې یا «**د جوړښت د مکتب**» ترمنځ ځینو اختلافاتو زور واخیست. دغه تو پیر په حقیقت کې د یادو مکتبونو د پلویانو د فکري تنوع څخه راولاړ شو. چې په پایله کې دواړو لوریو د خپلو مفکورو په بډاینه او پیاوړتیا کې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې وکړې.

د جوړښت پالنې (structuralism) د مکتب بنسټ په ۱۸۷۹م کال د ***ویلهلم وونټ*** له خوا «چې په اروا پوهنه کې یې تر پنځوس زرو زیات مخونه لیکنې کړې» اېښودل شوی دی. وونټ هغه عالم ؤ. چې د اروا پوهنې لومړنی منظم او سیستماتیک روش یې دود کړ او همدا لامل دی، چې ده ته د نوي دوران لومړنی اروا پوهاند هم ویل کېږي.

ویلهلم وونټ

جوړښت پالنه چې «محتوایي اروا پوهنه» هم ورته ویل شوې، یو داسې اروا پوهنیز سیستم دی. چې خپل ټول تمرکز یې د شعوري اعمالو پر مطالعه او څېړنه راغونډ دی، په بله معنا جوړښت

پالنه په بنسټیزه توګه له شعور پوهنې څخه بحث کوي.

(د وونټ په نظر د شعور لومړني عناصر، رواني پدیدې دي، چې له لویه سره پر دوو برخو «احساسونو او هیجانونو» باندې وېشل کېږي. عیني بڼې او جنبې، احساسونه منځته راوړي او ذهني بڼې او جنبې بیا هیجانونه تشکیلوي. په دې اساس ارواپوهنه باید د همدغو شیانو د جوړښت او د هغو د فعالیت توضیح او تشریح وي. یعنې ارواپوهنه باید څرګنده کړي، چې شعور یا ځان خبري consciousness څنګه او له کومو عناصرو څخه جوړه شوې ده؟ او څه کارونه ترسره کولی شي؟ ددغه سیستم له مخې د ارواپوهنې د مطالعې موضوع دهغو عقلي عناصرو او عواملو mental-elements څېړنه ده، چې شعور ورڅخه منځته راغلی دی. په همدې سبب یې ددغه سیستم نوم **جوړښت پالنه** «ساخت ګرایي» ټاکلی دی. په خپله وونټ «لکه څنګه چې پورته هم ورته اشاره وشوه» دغه دری اساسي عناصر «احساس، هیجان او ادراک» یې د شعور جوړونکي اجزا بللي دي)

روان شناسی عمومی انسان، ۱۰۱۶او۱۰۱۷مخونه

(وونټ غوښتل، شعور یا ځان خبري د هغو پر اصلي او بنسټیزو ترکیبي او جوړوونکو اجزاو باندې ووېشي. دقیقاً هماغسې لکه د طبیعي علومو پوهانو چې نړۍ د مادي جوړښت له مخې څېړله او تحلیل کوله.)

مکتبهای روانشناسي و نقد ان، جلد«۱»، ۱۱۰مخ

په همدې توګه د جوړښت پالنې یا ساختماني مکتب پرعمومي طرحه باندې د ویلهلم وونټ د افکارو سیوری پروت دی. خو څرنګه چې د ویلهلم وونټ ځینو شاګردانو نورې هڅې هم وکړې، نو دغه مکتب یې د المان له پولو واړاوه. د وونټ یوه ترټولو لایق شاګرد **اډوارډ ټیچنر** «۱۸۶۷م-۱۹۲۷م» چې وروسته ددغه مکتب د رهبر نوم هم ورکړل شوی دی.

په ۱۸۹۲م کال امریکا ته ولاړ. هلته یې څو لسیزې د «کرنل» په پوهنتون کې استادي وکړه او په ټوله امریکا کې د جوړښت پالنې د مکتب د رهبر په توګه راڅرګند شو. په دې معنا که په اروپا کې د جوړښت پالنې د مکتب منځته راوړونکی **ویلهلم وونټ** ؤ. په امریکا کې یې ***ټیچنر*** ؤ. ټیچنر چې له اصله انګلیسي ژبی ؤ، د وونټ زیات کتابونه یې له الماني څخه انګلیسي ژبې ته ژباړلي وو او خپل ځان ته به یې د وونټ کلک پیرو، وفادار او مفسر وایه.

څرنګه چې ټیچنر د لوړو زده کړو سند هم د وونټ ترلارښوونې لاندې د «لایپزیک» له پوهنتون څخه ترلاسه کړی ؤ، نو کله چې امریکا ته ولاړ، له ځانه سره یې د وونټ مینه او خبرې هم یوړې. ده له ۱۸۹۳م کال څخه تر ۱۹۰۰م کال پورې په کرنل پوهنتون کې د ارواپوهنې یو ازمویښتون تاسیس کړ او تر ۶۰ یې زیاتې مقالې ولیکلې. ده په دغه پوهنتون کې د خپلې استادۍ په ۳۵ کلنه موده کې د ارواپوهنې د ۵۰ تنو نوماندو ډاکترانو لارښوونه وکړه، چې د هغوی ټولو تیزسونه ده د افکارو تراغېز لاندې وو. همداراز ټیچنر په دغه اوږده موده کې یو لړ کتابونه لکه: «د ارواپوهنې اصلي ټکي، د ارواپوهنې مقدمات، ازمویښتي ارواپوهنه او په ازمویښتون کې د کارکولو لارښود» خپاره کړل.

دغه او نورې هڅې ددې لامل شوې، چې په امریکا کې د جوړښت پالنې د مکتب یا Structuralism موضوع په خورا شور او زور سره مشهوره شوه. څرنګه چې (ددغه مکتب پیروانو په ټولیز ډول ارواپوهنه د شعور علم بلله او ویل به یې چې شعور له احساس، تخیل، عواطفو او تفکر څخه جوړ شوی دی. خو ټیچنر شعور او ذهن سره ورته ګڼل. ده له وونټ څخه په څه توپیر په لومړي سر کې د شعور لپاره درې حالتونه وړاندې کړل. بهرني احساسات، ذهني تصویرونه او عاطفي حالتونه. ده وویل: بهرني احساسات د ادراکو بنسټیز توکي دي، چې د غږونو، منظرو، بویونو او نورو موجودو فزیکي تجربو پر

وړاندې چې زموږ په ذهن کې شته منځته راځي. ذهني تصويرونه د انسان د فکري جريان عناصر دي او په هغو مرحلو کې ځان راښيي. چې کله تجربو ته انعکاس ورکوي. په داسې حال کې چې يادې تجربې مستقيم حضور ونلري. لکه د يوې تېرې پېښې په ياد راوړل او يا هغه په ذهن کې مجسم کول. عاطفي حالتونه د هيجاناتو اصلي عناصر دي او په بېلابېلو تجربو لکه. مينه، نفرت، غم او خوشالۍ کې ځان راڅرگندوي.)

تاريخ روانشناسي نوين،۱۴۸مخ

ټيچنر احساسونه د ادراکو اصلي توکي او ذهني تصويرونه د تصوراتو اصلي توکي گڼل او شعور يې په يوه ټاکلي وخت کې د بېلابېلو تجربو د مجموعې په صورت کې او ذهن يې د هغو ټولو تجربو د مجموعې په توگه چې د عمر په اوږدو کې رامنځته کېږي تعريف کاوه. ده څرگنده کړې: ذهن او شعور سره ورته او مشابه دي، خو لږ غوندې توپير يې په دې کې دی. چې شعور په يوه حاضره شېبه کې واقع کېدونکې چارې ذهني مرحلو ته را شاملوي او ذهن بيا د غه ټولې مرحلې او چارې په خپله لمن کې رانغاړي.

ټيچنر د وونټ په شان د حسي او ادراکي عمليو په پايله کې منځته راغلې تجرې د اروا پوهنې موضوع وگڼله. دی وايي:(دا هغه تجربې نه دي. چې د فزيک په وسيله ترمطالعې لاندې نيول کېږي. بلکې په بشپړ ډول ورسره توپير لري. غږ او رڼا ممکن د فزيکپوهانو يا د اروا پوهنې د متخصصينو په واسطه مطالعه شي. فزيکپوه د فزيکي عمليو او فعاليتونو له نظره ورته گوري او اروا پوه له دې مخې هغې ته گوري. چې ديوه انساني مشاهده کوونکي په واسطه څرنگه تجربه کېږي.)

مکتبهای روانشناسی و نقد ان، جلد«۱»، ۱۱۲مخ

د ټيچنر په باور د بدن او روان اړيکې موازي او همغږې دي او ترمنځ يې د علت او معلول کوم ارتباط نشته.دده په اند: «د بشر ټوله پوهه له انساني تجربو څخه سرچينه اخلي او له دې پرته د پوهې د منځته راتگ لپاره بله

هېڅه کومه داسې منبع نشته. خو خبره په دې کې ده، چې دغه تجربې کېدلی شي، د افرادو د مختلفو ليدلوريو له خوا وليدل شي او بيا ومنل شي.» ټيچنر د انسان ذهنيت او د هرې تجربې راخپلول، دده د مشاهدې ثمره بولي او حتیٰ وايي چې «په ټولو علومو کې د څېړنې عمومي طريقه مشاهده ده او همدا ډول د اروا پوهنې طريقه او روش هم مشاهده ده.»

تر ټيچنر وروسته نورو جوړښت پلوو اروا پوهانو هم د تجربې په باب خبرې کړې دي. دوی وېلي؛ څرنګه چې په نړۍ کې هر شی د بدلون په حال کې دي او ثبات او تلپاتې والی هېڅ ځای او په هېڅ شي کې نشته، همداسې د انسان تجربې هم د بدلون په حال کې دي. په دې بنسټ زموږ ذهن هم له دغو ټولو تجربو سره د ارتباط په حال کې دی او په يو ډول خوځنده حالت کې قرار لري. همدا لامل دی، کله چې ذهني فعاليتونه په جريان کې وي، شعور او ځان خبري هم شته وي او کله چې ذهني فعاليتونه ودرېږي، نو ځان ناخبري منځته راځي.

د وونټ، ټيچنر او ساختماني مکتب د پلويانو پر مفکورو ګڼ شمېر نيوکې هم شوې، د مثال په ډول، يو شمېر اروا پوهان پر دوی نيوکه کوي، چې دوی تر ډېره حده په شعور او شعوري عمليو باندې تمرکز کوي او د نورو رواني پديدو په څېړلو او د هغو ترمنځ په شته اړيکو بحث نه کوي. نو له دې امله ده، چې دوی اروا پوهنه د محدوديت خوا ته کشوي.

خو تر دغه نيوکو ورها خوا د دوی يو لوی خدمت اروا پوهنې ته دا بنودل شوی، چې دوی په خورا دقت سره د شعور تجربې تعريف کړای شوې او حواس، احساسات او ادراک يې په داسې ډول تشريح او توضيح کړل، چې اروا پوهنه يې وريانديې له عامه عقايدو او متافزيک څخه راجلا او هغه يې علمي مرحلې ته داخله کړه.

او بله غټه لاسته راوړنه د دوی له خوا د «باطن څېړلو» موضوع ښودل شوې ده. څېړونکي له جوړښت پلويانو سره د باطن څېړلو د موضوع په تائيد کې

وایي: اروا پوهنه نه شي کولی، له خپلې اصلي دندې څخه «چې د یولړ باطني او ذهني مسایلو لکه احساس، ادراک، عواطف، هیجان او نورو علمي پېژندنه او څېړنه ده» سترګې پټې کړي. دغه ډول مسایل هغه څه دي، چې اروا پوهان یې د باطن څېړلو د روش په مرسته د باندې راوباسي او د یوه وګړي په ځان کې یې مشاهده کوي. کله چې یو شخص خپل کوم منفي یا مثبت احساس څرګندوي، د هغه په ظاهري څېره یې هم اغېز راځي. یا په بله معنا، د یوه شخص باطني حالات او کیفیات د هغوی له ظاهري یا عملي حالاتو سره ځانګړې پیوند لري او په یو نه یو ډول د شخص سلوک او چال چلند ته بڼه ورکوي. د ساري په ډول: (که چېرې مونږ خوشاله شو، د خوش وختۍ احساس راته پیداکېږي، څېره مو غوړېږي او موسکا مو پرشنډو خپرېږي. خو کله چې غمجن شو، ځینې وخت دومره مړاوي شو، چې له سترګو مو اوښکې روانېږي... په دې ډول ویلی شو، چې د رواني حالاتو او عملي چال چلند ترمنځ یو نه انکارېدونکی پیوند او تړاو موجود دی.)

مکتبهای روانشناسي و نقد ان، ۱۹۲مخ

❖ ❖ ❖

د **جوړښت پالنې** یا (Structuralism) د مکتب پر وړاندې چې کوم چا لومړی د نیوکو دریځ ونیو، هغه د **عمل پالنې** (Functionalism) د مکتب پلویان وو. دوی له لویه سره د جوړښت پلویانو پر وړاندې د شعور موضوع ته په بېل نظر وکتل او ویې ویل: «اروا پوهنه ددې پرځای چې د شعور جوړښت وڅېړي، باید د هغو چلندونه او هدفونه وڅېړي!»

د اروا پوهنې د تاریخ لیکونکو په نظر: (له جوړښت پالنې څخه عمل پالنې ته د اروا پوهنې تحول، په هغه وخت کې د یوه انقلابي بهیر پرځای یو تکاملي بهیر ؤ. عمل پلویانو په بشپړه توګه د وونټ او ټیچنر د کار پر بنسټ خپل کار پیل نه کړ، بلکې د هغو د کارونو په سمون او بدلون یې لاس پورې کړ، په یو شمېر ځایونو کې یې څه پرې ورزیات کړل او په یو شمېر ځایونو

کې یې ځینې بدلونونه پکې راوستل، په دې ډول ورو ورو یوې نوې اروایپوهنې ظهور وکړ.) مکتبهای ادبي و نقدآن، جلد«۲»، ۵ مخ

د عمل پالنې د مکتب دنده د رواني عملیو څرنګوالی. د هغو د کارېدنې د ډولونو او شرایطو مطالعه ده. دوی په دې اند ؤ، چې ذهني اعمال د بیولوژیکي اعمالو په څېر ثابت او پایداره دي او تقریباً ټولې ذهني چارې کېدلی شي د عمل ډګر ته راووځي. عمل پالنه د شعور او ذهن هغه ځانګړتیاوې په پام کې نیسي، چې کاري اړخونه ولري، یا هغه ځانګړتیاوې، چې د محیط او ارګانېزم د غوښتنو ترمنځ واسطه کېږي. په دې بنسټ، عمل پالنه رواني فعالیتونه په مستقل ډول نه، بلکې د فزیکي او بیولوژیکي شرایطو سره د ارتباط په لړ کې مطالعه کوي. دغه اروایپوهان رواني او جسماني اړخونو ته په خپلو څرګندونو کې په یوه فرضي ارتباط قایل شوي دي. څرنګه چې د ذهن او جسم ترمنځ کوم ملموس یا د لمس وړ توپیر نه څرګندېږي. نو عمل پلویان دغو دواړو اړخونو ته د یوه داسې څه په سترګه ګوري، چې له یوه واحد نظم څخه پیروي کوي. دوی احساس، ادراک، حافظې، تخیل، هیجان، ارادې او داسې نورو مسایلو ته د «ذهني فعالیتونو» اصطلاح غوره کړې ده. خوڅرنګه چې ذهن په هره لحظه کې مختلف کارونه ترسره کوي، نو دغه کارونه له تجربې، چلند او عمل سره اړیکه لري او هریو د ذهني فعالیت په ملګرتیا کې صورت نیسي.

مثلاً، ادراک د شیانو د پېژندلو یوه ذهني مرحله ده او موږ تل د هغو پربنسټ عمل کوو، خو همدغه ادراک د انسان په ذهن کې یوازې د یوې حاضرې شېبې رنګ نه لري، بلکې له هغو تېرو تجربو څخه هم رنګ اخلي، چې په ذهن کې موجودې دي. کله چې موږ یو شی درک کوو، نو د همغه شي کټ مټ یا هغو ته ورته معنا زموږ په ذهن کې د مخکنیو تجربو له مخې پرته وي. که چېرې یو شخص په ناڅاپي ډول خپلې ټولې مخکنۍ تجربې له لاسه ورکړي، تقریباً به له یوه داسې ماشوم سره برابر شي، چې حتيٰ خپل خواره په

خپله نه شي خوړلی. په همدې اساس د هرشخص فکري روش او نور چال چلند او رفتار دده د مخکنیو تجربو یا په ذهن کې د ضبطو شویو مفاهیمو تابع دی. ذهن تل د بېلابېلو تجربو جنبې او اړخونه ارزوي او د ژوند ټولو مسایلو، شیانو او پېښو ته معناوې او معیارونه ټاکي.

د محققینو په اند، د عمل پالنې یو مثبت اړخ «چې د نوې اروا پوهنې لپاره خدمت بلل کېږي» له مختلفو روشونو څخه ګټه اخیستنه ده. د عمل پلویانو له خوا د «باطن څېړلو روش، د عیني او مشاهدي روش، د ازموېښتي روش، د فرهنګي او تاریخي روش او د طبیعي روش» رامنځته کول، د اروا پوهنې د بډاینې سبب شوي دي.

د عمل د مکتب لاربښوونکی نامتو فیلسوف او اروا پوه **ویلیام جیمز** «۱۸۴۲م–۱۹۱۰م» دی. چې «د اروا پوهنې اصول» کتاب یې د نوې اروا پوهنې په تاریخ کې یو بانفوذه کتاب بلل کېږي. ده د ساختماني یا جوړښت پالنې د مکتب په مقابل کې وویل: «د جوړښت پالنې د مکتب پلویان د شعور د واقعي تجربو له ماهیت او خاصیت څخه غافل شوي وو. دوی باور درلودل، چې شعور د افکارو له دایمي جریان څخه تشکیل شوی دی او له دې مخې یې د شعوري جریان د عناصرو د تجربه کولو لپاره په راکدو او ولاړو ټکو پسې ګرځېدل..» جیمز غوښتل په خپله دغه جریان وپېژني. په دې اساس یې هغو ته د یوې رواني ویالې نوم غوره کړ.

«د نورو معلوماتو لپاره د جیمز ژوندلیک وګورئ.»

ویلیام جیمز

جیمز د ذهن د تشکیلوونکو عناصرو د مطالعې پرځای د هغو د کړنو او چال چلندونو پرمطالعې د ټینګار په ترڅ کې لیکي: «د انسان په ذهني موضوعاتو کې هره موضوع هغه وخت د څېړنې وړ ګرځي، چې عملي نتیجه ورڅخه پیدا شي. کوم څه چې د انسان پرعملي چلند اغېز ونه لري، څېړل یې د

وخت ضايع ده... كه د كوم باور عملي پايله سمه وي، هغه باور سم دى او كه عملي پايله يې ناسمه وي، ناسم دى. په دې اعتبار د فكر سرچينې ته چې له كومې خوا راپيدا كېږي، دومره توجه بايد ونه شي، بلكې د هغو پايلې او نتيجې ته بايد وكتل شي.»

جيمز مخكنى ارواپوهنې ته په كتو ليكلي: (له محيط سره د جوړجاړي له اړخه د انسان مطالعه، هغه نيمګړې او ناقصه مطالعه ده، چې نه شي كولى د انسان ټول ابعاد په خپله لمن كې ونغاړي، خو كېداى شي، يوازې د انسان بيولوژيكي او مادي اړخ وڅېړي، مګر د انسان ارادي حالتونو ته په دغه اړخ كې د مطالعې ځاى نشته. انسان كولى شي محيط ته بدلون وركړي. كولى شي ځان په خطر كې واچوي او يا كېداى شي د انساني فضايلو او كمالاتو د لاسته راوړلو لپاره خپلو ټولو فعاليتونو ته وده وركړي... انسان له بېلابېلو خبرتياؤ لكه حسي، خيالي او عقلاني خبرتياؤ څخه برخمن دى او له دې سربېره كولى شي، د خپل ماحول په وړاندې خبر ووسي، په انسان كې دا ځواک شته، چې د نړۍ په اړه ځينو بنسټيزو پوښتنو ته ځواب ووايي او همداسې كولى شي خپله خبرتيا د مادي نړۍ له محدودې څخه وباسي او د ماوراطبيعت په اړه فكر وكړي او له خپلو غيرمادي مبداګانو سره ځان اشنا كړي. له بله اړخه انسان په دې قادر دى، چې د خپل راتلونكي او مادي ژوند له برخليک سره اشنا شي.) مكتب هاى روانشناسى ونقد ان، جلد«۱»، ۲۳۹مخ

جيمز په ټوليز ډول ارواپوهنه « د رواني ژوند علم يا د رواني پديدو او د هغو د شرايطو علم» بولي. له «پديدو» او «شرايطو» څخه دده موخه دا ده، چې «پديدې له رواني تجربو څخه لاسته راغي او شرايط ترجماني جوړښتونو لاندې دي، چې په رواني ژوندانه كې ځانګړى ارزښت لري.»

جيمز انسان انتخابګر معرفي كوي او د انتخاب بنسټ، ارتباط ګڼي. دى وايي: «انسان د يوه داسې ځانګړي شي يا فعاليت انتخاب او اراده كوي، چې دده د ځانګړې ارادې او ميل سره په ارتباط كې وي. كه چېرې كوم

فعاليت دده د ميل او ارادې مطابق نه وي. په هغه فعاليت لاس نه پورې کوي.»

د جيمز نظريات که څه هم په اروا پوهنې کې د قدرور ځای لري. خو په بشپړ ډول له نيوکو خلاص نه دي. د جوړښت پالنې پلويانو او نورو راوروسته اروا پوهانو دده په نظرياتو باندې د کره کتنې په لړ کې ويلي:(څرنګه چې ويليام جيمز شعور يا ځان خبري د يوه داسې جريان په ډول بللې. چې تل د بدلون په حال کې ده او هېڅوک نه شي کولی يو فکر په دوهم ځل کټ مټ هماغسې ولري... ددې په مقابل کې بايد وويل شي. چې د شعور له خصوصياتو څخه يو هم د هغو ثبات دی. څه شی چې موږ درک کوو. هغه په تغير او بدلون نه اخته کېږي... دا چې ارسطو د افلاطون شاګرد بولو. يوه خبرتيا ده او دغه شعوري خبرتيا د بدلون په حال کې نه ده. حتیٰ که چېرې وروسته معلومه شي. چې دغه درک سم نه دی. خو همغسې به له مخکني ذهني تصوير سره باقي پاتې شي. دا له دې امله ده. کله چې انسان شل کاله مخکې کوم څه حافظې ته سپاري. يوځل بيا هغه ياد ته راوړي او بيا يې پېژني...په زده کړه او پوهه کې تکامل د خبرتياؤ د زياتوالي او د تېرو نظرياتو د سمون او تصحيح په معنا دی... په دې اساس ويلی شو. انسان په هرموقعيت کې د ځانګړو شرايطو سره د تړاو له مخې شيانو ته پاملرنه کوي. خو دا په دې معنا نه ده. چې شعور او ځان خبري په تغير او بدلون کې ده. بلکې هرڅومره چې ممکنه وي. انسان په هرځل د خپلو زياتو تجربو ترڅنګ له اشياو او پديدو سره برخورد او مخامختيا کوي او نوی درک ورسره پيدا کېږي.)

مکتب هاى روانشناسي ونقد ان، ۲۴۸مخ

د عمل د مکتب د پلويانو او ځينو نورو څېړونکو يوه نيوکه پر ساختماني مکتب يا جوړښت پالنې باندې دا وه. چې دوی پرځينو مسايلو له ښځه سترګې پټې کړې دي. د ساري په ډول د ذکاوت د ازموينې موضوع. چې امريکايانو ته ډېره په زړه پورې وه او د فردي تفاوتونو د پېژندنې لپاره په

کارېده، دوی له نظره وغورځوله او ترڅنګ یې د طبیعي او غیرطبیعي ځواکونو ارواپوهنې ته پام ونه کړ.

د عمل د مکتب پلویان د ماحول ټولو پېښو او انګېزو ته له ذهني جریانونو سره رابطه ورکوي. ددغه مکتب یو مشهور غړی. **جان ډیوي** «۱۸۵۹م–۱۹۵۲م» چې د «طبیعت او انساني سلوک»، «ویښ خلاق فکر» او «ښوونځی او ټولنه» کتابونه یې په ارواپوهنه کې شهرت لري، وایي:(ذهن مجرد جوهر دی، چې بهرنی عیني وجود نه لري. ذهن کوم لوښی نه دی، چې په هغو کې فکر ټاټوبی ولري... ذهن د تجربو او د ژوند د جریاناتو د یوځای والي څخه جوړېږي او ذهن هم لکه تفکر د انسان د فعالیتونو تابع دی.) روحیات، ۲۸۲مخ

جان ډیوي

جان ډیوي، فکر ته د عمل له لیدلوري ګوري او لیکي:(فکر له چاپېریال سره د تطابق آله ده او لکه پښه، لاس او غاښ د بدن له غړو څخه یو غړی دی... تفکر دوې مرحلې لري، لومړی: د دماغ د شک او تردید دوره، چې د تفکر د سرچینې او شروع مرحله ده. چې تر تعقل د مخه حالت بلل کېږي. دوهم: له څېړنې او تحقیق موندلو وروسته، له شک او تردید څخه د وتلو مرحله ده، چې تر تعقل وروسته حالت نومول شوی دی... تفکر له یوې مخصوصې وضعې سره تړلی نه دی، بلکې د پېژندنې، فرهنګي او پوهنیز چاپېریال سره اړیکه لري. شخص مخکې تردې چې ټولنه دده محصول وي، دی د ټولنې محصول دی، هر وړوکی چې نوی دنیا ته راځي، د ټولنې د عادتونو، اخلاقو، سنتو، ټولنیزو ارزښتونو او ژبې د اغېز په کړیو کې لویېږي.) هماغه اثر، ۲۸۰، ۲۸۱ او ۲۸۲مخونه

د عمل د مکتب په پرمختیا کې تر ویلیام جیمز او جان ډیوي وروسته. د ***رولنډانجل*** «۱۸۶۹م-۱۹۴۹م» هڅې د یادولو وړ دي. انجل د امریکا په اروا‌پوهانو کې ځانګړی نوم لري. دده نیکه د «ورمونټ» او «میشیګان» په پوهنتونونو کې رئیس پاتې شوی و. له همدې امله انجل هم د امریکا د میشیګان په پوهنتون کې لوړې زده کړې وکړې. ده د محصلۍ په دوران کې د ***جان ډیوي*** او ***ویلیام جیمز*** کتابونه ولوستل او په همدې توګه وروسته د هغوی د لارې لاروی شو.

ده په خپل یوه اثر کې چې «د علمي اروا‌پوهنې قلمرو» نومېږي، خپلې مفکورې وړاندې کړې دي. دده په نظر :(عمل پلوه اروا پوهنه هېڅکله کوم نوې شی نه ده، بلکې له هماغو لومړنیو وختونو څخه د اروا پوهنې یوه مهمه څانګه ده... عمل پلوه اروا پوهنه د جوړښتي اروا پوهنې په پرتله د ذهني عملیو اروا پوهنه ده. دا اروا پوهنه هڅه کوي، ځانته څرګنده کړي چې ذهني مرحلې څرنګه عمل کوي؟ څه شی ترسره کوي؟ او له څه شي څخه تراغېز لاندې راځي؟... دغه اروا پوهنه د یوې منځګړې څانګې په توګه زیار باسي، چې د یوه ژوندي موجود د اړتیاو او د محیط د غوښتنو ترمنځ اړیکې وڅېړي.)تاریخ روانشناشی نوین

انجل په دې باور دی، چې (د ژوند په بهیر او له چاپېریال سره د فرد په جوړښت کې د فرد رواني او بدني قوې دواړه مرستې کوي، دده په نظر د ژوندي موجود د بقا لپاره وېره، غوسه او نور عواطف اړین دي. دغه ډول عواطف انسان له نویو پېښو او تازه موقعیت سره مخ کوي.)

د عمومي اروا‌پوهې آرونه،۸مخ

له انجل وروسته نورو امريکايي اروا پوهانو هم د دغه مکتب په پرمختيا او بډاينه کې هڅې کړې دي، چې د هغو له ډلې څخه د «***هاروې اکار***» او «***رابرټ وودورث***» نومونه يادولی شو.

د جوړښت پلوو او عمل پلوو اروا پوهانو ترمنځ په روانه مبارزه کې نه يوازې عمل پلوو اروا پوهانو پر جوړښت پلوو اروا پوهانو باندې نيوکې کوې، بلکې جوړښت پلوو اروا پوهانو هم د ټيچنر ترمشرۍ لاندې د کرنل له پوهنتون څخه د عمل پلويانو پرضد نيوکې خپرولې. د جوړښت پلويانو لپاره له لويه سره د «عمل» اصطلاح ناآشنا او نامناسبه ښکارېده او ويل به يې چې دوی دغه اصطلاح په روښانه ډول نده تعريف کړې او په خپله ټيچنر په دې اند ؤ، چې د عمل مکتب په ټوله معنا اروا پوهنه نه ده. دا ځکه چې د جوړښتي مکتب پر بنسټونو ولاړه نه ده. له همدې مخې ځينو جوړښت پلويانو، د عمل د مکتب يوشمېر ملاحظات ناسم ګڼل او د دوی د فلسفي ګومانونو پايله يې بلله.

په عمل پالنه باندې يوه نيوکه دا هم شوې، چې دوی ويلي: «ډېرې ذهني حالتونه بايد د عصبي فيزيولوژۍ په مرسته توضيح شي.» نيوکه کوونکي وايي: (دا سمه ده، چې تريوه بريده رواني عملونه او عکس العملونه په عصبي سيستم پورې تړلي دي، خو په ټوليز ډول نه شو کولی، ټول رواني مسايل په فيزيولوژيکي جريانونو کې خلاصه کړو. مثلاً لکه څرنګه چې ماده په بدلون کې ده او عصبي سلولونه هم له دغه بدلون څخه خلاص نه دي. انسان چې کوم شی لس کاله مخکې ليدلی او يا کوم مطلب چې کلونه کلونه مخکې يې ذهن ته سپارلی، دوهم ځل په همغه شکل او همغه خاصيت ياد ته راولي، نو که چېرې زموږ ادراک او هغه شی چې زموږ په حافظه کې تېرېږي مادي وي، په هېڅ ډول به له ياد شوي ثبات څخه برخمن نه وي) مکتب های روانشناسی ونقد ان، ۲۵۹مخ

د ارواپوهنې په تاریخ کې ددغو دوو مکتبونو«جوړښت پالنې او عمل پالنې» ترمنځ سیالیو ډېر ارواپوهان وهڅول. چې په ارواپوهنه باندې فکر وکړي. په ځانګړي ډول په امریکا کې د ارواپوهنې وده خورا چټکه شوه. د ارواپوهنې تاریخ لیکونکي وایي: (له ۱۸۸۰م کال څخه تر ۱۹۰۰م کال پورې په امریکا کې د ارواپوهنې وده او پراختیا د علم په تاریخ کې یوه ټکان ورکوونکې پېښه وه. په ۱۸۸۰م کال کې د ارواپوهنې هېڅ کوم ازمویښتون په امریکا کې نه ؤ. خو د ۱۹۰۰م کال په رارسېدو سره ۴۲ ازمویښتونونه منځته راغلل. چې د المان ترازمویښتونونو غوره او مجهز وو. په ۱۸۸۰م کال په امریکا کې د ارواپوهنې هېڅ یوه مجله نه وه: په ۱۸۹۵م کال کې درې مجلې رامنځته شوې. په ۱۸۸۰م کال کې امریکایان اړ وو. چې د ارواپوهنې د زده کړې لپاره المان ته ولاړ شي. خو په ۱۹۰۰م کال پر دې بریالي شول. چې په خپل هېواد کې د ارواپوهنې زده کړې بشپړې کړي. په ۱۹۰۳م کال کې د امریکا پوهنتونونو کې تر کیمیا، بیولوژي او فزیک وروسته په ارواپوهنه کې زیاتې دوکتوراوې PhD ورکول کېدې. په ۱۹۱۰م کال د ارواپوهنې په برخه کې په سلو کې تر ۵۰ زیاتې مقالې په الماني ژبه خپرېدلې او یوازې ۳ په سلو کې په انګلیسي ژبه وې. خو په ۱۹۳۳م کال په سلو کې ۵۲ مقالې په انګلیسي ژبه شوې او یوازې په سلو کې ۱۴ په الماني ژبه وې.) تاریخ روانشناسی نوین، ۳۳۱مخ

د اروا شننې مکتب

اروا پوهنې ته څه ورکړل؟

د نوې اروا پوهنې د تحول او تکامل په تاريخ کې د اروا شننې (Psycho-analysis) مکتب او ددغه مکتب په منځته راتګ کې، د هغو د بنسټګر «**زيګموندفرويد**» او نورو پلويانو «کارل يونګ»، «الفرډ آډلر»، «کارن هورناى»، د فرويد لور «انافرويد»، «اريک اريکسون»، «هنري موري» او نورو کارونه او علمي هڅې بنسټيز ځاى لري. د اروا شننې يا «رواني تحليل» اصطلاح او د فرويد نوم، د زياتره هغو کسانو لپاره چې لوړې او پوهنتوني زده کړې لري اشنا دى. په داسې حال کې چې د «فخنر»، «وونټ» او «ټيچنر» نومونه او نظرونه له مسلکي اروا پوهنې څخه بهر دومره نه دي مشهور شوي: خو فرويد هغه څوک دى، چې د شهرت انګازه يې د اروا پوهنې تر قلمرو اوړي او د زياتو کسانو ترغوږونو رسېږي. فرويد د اروا شننې موضوع په ۱۸۹۵م کال « هغه مهال چې نوموړى ۴۱ کلن ؤ» په خپل کتاب چې «د هيسټري په هکله معلومات » نومېږي رامنځته کړه.

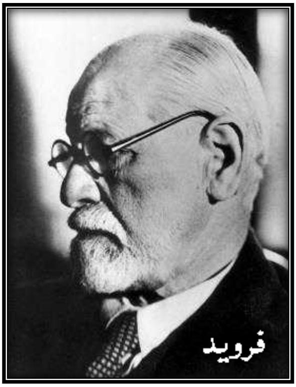
فرويد

دا هغه وخت ؤ، چې د «جوړښت پالنې» بنسټګر «ويلهلم وونټ» ۶۳ کلن ؤ او په امريکا کې ددغه مکتب مخکښ «ټيچنر» ۲۸ کلن ؤ او په «کرنل» پوهنتون کې يې د استادى ۲ کلونه کېدل. «عمل پالنه» لا تردې وخته د يوه مکتب په چوکاټ کې نه وه بشپړه شوې. خو د رابشپړېدو په حال کې وه. د

«گشتالت پالنې» د مکتب څرک هم نه ؤ او بنسټگر یې «ورتایمر» لا د ۱۵ کالو په شاوخوا کې ؤ. همداراز «سلوک پالنه» هم نه وه او بنسټگر یې «جان واټسن» هغه مهال ایله ده ۱۷ کالو زلمی ؤ.

په هرحال اروا شننه له ۱۹۰۰ م کال راپه دې خوا شهرت ته ورسېده او له نورو اروا پوهنیزو مکتبونو سره جوخت یې. نوې اروا پوهنې ته په پراختیا او پرمختیا ورکولو کې لویه ونډه واخیسته. ددغه مکتب یوه تر ټولو مهمه ځانگړنه دا ده، چې اروا پوهنه یې له پېچلي او پوهنتوني سبک څخه وایستله. هغو ته یې سادگي او جاذبوالی ورکړ او د مسلکي اشخاصو ترڅنگ یې د عامو خلکو د پوهاوي او علاقې وړ هم وگرځوله.

(فروید او د هغو پلویانو هڅه وکړه، چې د انسان وده او رشد د هغه پېښو پر اساس تحلیل کړي، چې د ماشومتوب پرمهال ورته پېښې شوې دي. په دغه مکتب کې انسان په تصادفي ډول عمل نه کوي، بلکې د باطني او دروني انگېزو، ځېل شویو هیلو، یا د لاشعور او ځان ناخبره ذهن پراساس عمل کوي. په دې توگه هر عمل او چلند چې انسان یې له ځانه ښیي جبري بڼه لري. فروید د انسان ځان ناخبره ذهن یا تحت الشعور ته د لاس رسي په موخه په لومړي سر کې د هیپوتېزم یا مصنوعي خوب له طریقې څخه کار اخیست، وروسته یې له آزادې تداعی او د خوبونو له تعبیر څخه استفاده کوله. دغې طریقې له ناروغ سره مرسته کوه، چې د خپل ذهن ژورو برخو ته لاس رسی پیدا کړي او د خپلو چلندونو په علت پوه شي.) روانشناسي عمومي، حمزه گنجی، ۱۹مخ

د اروا شننې د پلویانو په اند: ښايي زیات شیان او حوادث د شخص «وړوکي یا غټ» په ذهن کې په آگاه یا ځان خبره ډول ځای ونیسي. مثلاً یو شخص پر آس یا موټر کې له یوې اوږدې لارې څخه تېرېږي، په خپل مسیر کې یې ذهن د شاوخوا منظرې او پېښې ضبطوي. مگر ښايي په دغه اوږده

مـــیر کې یې ډېرې داسې منظرې او پېښې هم په ذهن کې قید شي. چې په ځان خبره «آګاهانه» ډول شخص ورباندې خبر نه وي.

د فروید نظر دا دی. چې همدغه لاشعوري او ځان خبره ذهني پدیدې د شخص د رواني عملونو او عکس العملونو «چې خوب لیدنې هم یکې شاملې دي» باعث ګرځي او زیاتره عصبي او رواني ناروغۍ هم له همدغو ځان خبرو او ځان ناخبرو عملونو او عکس العملونو څخه راپیدا کېږي.

د اروا شننې په مکتب کې د لاشعور یا تحت الشعور رول ته ډېر ارزښت ورکول کېږي. د دوی په باور تحت الشعور یا لاشعور د ذهن هغه برخه ده. چې د انســان له کنټروله وتلې ده او په هغو کې د انســان هېرې شوې خاطرې. نه ترسره شوې هیلې. په ځان کې په زور پټې شوي عادتونه. عقدې. غوښتنې او په ځان ناخبره ډول راخپل شوي باورونه او برداشتونه یکې ځای پرځای شوي دي. چې پر دغو ټولو باندې عملاً کنټرول نه لري. خو وخت ناوخت د هغوی تاثیرات د انسـان پرځان خبره ذهن یا شعور باندې راپرېوځي او انسـان له بېلابېلو نااټکل شویو رواني غبرګونونو سره مخامخ کوي.

فروید ویلي:(د انسـان ذهن د یخ یوې داسې ټوټې ته ورته دی، چې نهه برخې یې تر اوبو لاندې او یوازې یوه برخه یې راوتلې وي. معنا دا چې د ذهن صرف ډېره وړه برخه بیداره او هوښیاره ده. دغې اروا پوهنې«اروا شننې» ثابته کړې ده. چې زموږ خوی او شخصیت د ناهوښیارذهن او ضمیر یعنې لاشعور تراغېز لاندې دی. زموږ اصلي څېره تر ډېره حده په لاشعور کې پټه ده. هغه څېره چې زموږ نه خوښېږي او هېره کړې مو ده.) ځولی مجله، د استادغضنفرمقاله

(د «فروید» په نزد د انساني ذهن د شعوري او لاشعوري برخو مثال د هغو دوو کورنیو دی. چې د یوه کور په دوو منزلونو کې استوګنه کوي. د لومړي منزل اوسېدونکي زموږ د ذهن شعوري برخه ده او دا خلک شریف او آیین خوښونکي دي. د لاندې منزل اوسېدونکي زموږ د ذهن لاشعوري برخه ده، دغه خلک د شمېر له مخې ډېر زیات او د اخلاقو له مخې وحشیان دي. ددغه منزل ډېر وګړي یو وخت په پورته منزل کې وو. مګر د خپلو ناوړه اخلاقو له امله له هغو ځایه وشړل شول او اوس په یوه پېچلې بڼه په لاندې پوړ یا لاشعور کې پراته دي. لکه څرنګه چې له ولاړو او بندو اوبو څخه بد او فاسد بوی پورته کېږي، دغه ډول زموږ دباؤ شوي خواهشات هم د ذهني ناروغۍ او فساد سبب ګرځي.) د حمید او شمس الدین پرتلیز جاج، ډاکترتابان

څېړونکي د فروید د لاشعور د موضوع د مطرح کولو په باب وایي:

(د بشر په تاریخ کې درېو لویو سپکاویو ځان راښولی دی. لومړی د ګالیله هغه کشف چې ویل به یې ځمکه د لمریز نظام مرکز نه ده یا ځمکه د کائناتو او جهان مرکز نه ده. دوهم د ډاروین هغه څرګندونه، چې ویلې یې ده، انسان د خلقت مرکز نه دی او دریم د فروید هغه برسېرونه. چې وایي. موږ لکه څنګه چې فکر کوو. هغومره د خپل ذهن کنټرول په خپل لاس کې نه لرو.)
روانشناسي، تامر باتلربودن

د فروید او د هغو د پلویانو د لیکنو شهرت له ۱۹۰۰م کال څخه راپه دې له اروپا واوښت او تر امریکا پورې ورسېد. تر ۱۹۲۰م کال پورې پر فروید او د هغو په ارواشننه باندې په امریکا کې تر ۲۰۰ زیات کتابونه ولیکل شول. د فروید ترڅنګ چې د ارواشننې د مکتب کومو نورو ارواپوهانو کار کړی. هغه پر خپل وار دغې نوې برسېرونې «تحت الشعور» ته رنګ او شرنګ ورکړی دی. خو د فروید هلې ځلې تر ټولو لومړی ستایل شوې دي. افغان لیکوال «پوهاندبهاوالدین مجروح» په دې اړه لیکلي دي:(د تحت الشعور کشف د اهمیت له مخې د کریستوف کولمب د کشف په څېر ؤ. نوموړی چې امریکا

ته ورسېد . فکر يې وکړ . هندوستان ته رسېدلی دی او په دې پوه نه شو، چې يوه نوې لويه وچه يې موندلې ده. په همدې توګه فرويد د ناخوآګاه شعور قلمرو وموند . خو هومره چې نن ددې امر «تحت الشعور» په اهميت خبرې کېږي، فرويد په خپل وخت کې نه ؤ ورته متوجه شوی. وروسته بيا دده د لارې نامتو لاروي «کارل يونګ» د تحت الشعور په اړه خلک وپوهول)

په ځانځاني ښامارکې شعور او تحت الشعور، عبدالغفورلېوال، الفت مجله، ٥٦مخ

د فرويد او نورو ارواشننونکو په څرګندونو کې انساني شعور په دريو برخو وېشل شوی دی. (**ناخبره شعور**)، (**نيم خبره شعور**) او (**باخبره شعور**). د دوی په اند: ناخبره شعور د انسان د اعمالو لومړنی محرک دی، په ناخبره شعور کې چې د انساني شعور زياته برخه تشکيلوي دايمي او نه بدلېدونکې غوښتنې، آرزوګانې او انګېزې متمرکزې شوې دي. چې د هغو منشا هم غريزې او نه پېژندل کېدونکي روحي عوامل دي. کله چې له ناخبره شعور څخه يوه غوښتنه او آرزو راولاړه شي، نيم خبره شعور ته ځان رسوي. نيم خبره شعور سرحدي کربنه ده. باخبره شعور هڅه کوي، چې نوموړې غوښتنه يا آرزو کنټرول او سانسور کړي؛ خو په اکثرو مواردو کې غوښتنې او آرزوګانې بې پاسپورټه د عمل ميدان ته ورتېرېږي.

«**کارل ګوستاو يونګ**» خپل يو ليدلی خوب هم د شعور په دغو دريو برخو تعبيروي. يونګ ليکلي:

کارل یونګ

(زه به ډېری وخت په چُرت کې ډوب وم. خو پوهېدم نه، چې څه مې په فکر کې راګرځي. يوه ورځ په ۱۹۵۹م کال ما خوب وليد . چې په يوه ښکلي نااشنا کور کې چې دوه منزله دی ناست يم. په کوټه کې ښايسته رڼا وه. د باندې خوا ته ښايسته منظرې او باغونه په نظر راتلل. د خپلو کتابونو په مطالعه بوخت

وم. په دې وخت کې مې د کوټې په غولي يا تل کې يوه دروازه وليده، چې نيمکښه خلاصه وه، دروازه مې رابېرته کړه. لاندې مې يوه زېرخانه په نظر شوه. د کوټې زېرخانې ته ښکته شوم. دا ډېره رڼا وه او کله چې د زېرخانې غولي ته متوجه شوم. يوه بله کړکۍ غوندې دروازه مې په نظر راغله او کله مې چې دا کړکۍ غوندې دروازه خلاصه کړه، يوه اوږده زينه مې وليده، چې ښکته تللې وه او زه يې په پوړو کې ورښکته شوم. د تورې شپې غوندې تياره، لوبه. ژوره کوټه وه. زه پکې هرې خوا ته ګرځېدم، هرڅه ډېر تت ښکارېدل. هرې خواته په تياره کې ګورم. ناڅاپه مې سترګې په څه شي ولګېدې. کله چې ښه ځير شوم، هډوکي دي! د انسان د ککرۍ او اسکليټ هډوکي مې پيدا کړل. بيا نو خپله څېړنه مې پرې پيل کړه او دا نتيجه مې له خوب څخه را وايستله: ***لومړی:*** ښکلې لويه او رڼا کوټه، چې د باندې ښايسته منظره او باغ ترې ښکارېده، د انسان باخبره شعوري برخه... ***دوهم:*** لاندې دوهمه د زېرخانې کوټه، چې په منځنۍ توګه لويه وه او رڼايې لږ څه کمه وه، د تحت الشعور يا نيم خبره شعور برخه وه. دريم: هغه د زېرخانې نه لاندې دريمه ژوره او ډېره لويه تياره کوټه، چې زينه ورښکته شوې وه او د انسان هډوکي او ککرۍ پکې پرته وه، دا د انسان غيرشعوري يا بې خبره شعوري برخه ده...) د رنګونو نړۍ، ۲۶۱مخ

د اروا شننې د مکتب د پلويانو په ځانګړې ډول د زيګموندفرويد او کارل يونګ نظريات نه يوازې د اروا پوهنې په لمن کې پاتې شول، بلکې نړيوالو ادبياتو ته يې هم مخه وکړه. د ادبياتو په برخه کې سوريالستان يا د سوريالېزم د ادبي مکتب غړي هغه څوک وو، چې په خپلو اثارو کې يې د فرويد او د اروا شننې او نورو پلويانو افکار منعکس کړل. سوريالستان هغه ليکوال دي، (چې له کپيټاليستي ټولنې څخه د راپيداشويو توهماتو او کمزوريو په نتيجه کې له واقعي ژوند څخه خپلې ذهني نړۍ ته پناه وړي او خپل ځانونه په خوبونو، خيالونو او پتالوژيکي حالاتو مشغولوي...

سوریالـستان د فروید لمنې ته لاس اچوي او ګومان کوي، چې د انسان د هلوځلو لمسوونکي د شعور نه لاندې ذهني جهان دی.) ادبي څېړنې، ۳۰۴ او ۳۰۵مخونه

❖ ❖ ❖

د اروا شننې د مکتب په غړو کې نه یوازې نارینه پوهانو ونډه درلوده، بلکې ځینې داسې ښځینه اروا پوهانې هم وې، چې اوسمهال د اروا پوهنې د تاریخ لویې څېرې بلل کېږي. په دغو ښځینه اروا پوهانو کې لومړۍ اروا پوهانده **کارن هورنای** «۱۸۸۵م-۱۹۵۲م» ده. مېرمن کارن هورنای د المان په هامبورګ کې زېږېدلې وه، هغه مهال چې «فروید» خپل کتاب «د خوبونو تعبیر» خپور کړ. هورنای په ښوونځي کې وه، وروسته یې د برلین له پوهنتون څخه د طب په څانګه کې دوکتورا واخیسته. خو دې ان د ښوونځي له دورې څخه د اروا شننې له مفکورو سره اشنایي درلوده او د لوړو زده کړو پرمهال یې هم د فروید د اروا شننې په ټولو غونډو کې ګډون وکړ.

هورنای غوښتل د اروا شننې د نارینه ؤ سنګر، ښځینه کړي، له همدې امله شهرت ته هم ورسېده. ددې د مشهورو کتابونه نوموونه دا دي:

«د اروا شننې نوې لارې»، «زموږ رواني تضادونه»، «ځان شننه یا ځان تحلیلونه»، «زموږ د زمانې عصبي شخصیت» او «د ښځو اروا پوهنه». هورنای ۱۸کاله په المان کې د برلین په انسټیټیوت کې په تدریس او شخصي طبابت کې تېر کړل. وروسته په ۱۹۳۲م کال د امریکا متحده ایالاتو ته ولاړه او هلته له څه وخت تېرېدو وروسته یې د امریکا د اروا شننې ټولنه تاسیس کړه او د عمر ترپایه پورې یې رئیسه پاتې شوه.

کارن هورنای د فروید له هغې مفکورې سره موافقه وه. چې ویل یې، شخصیت د ماشومتوب په دوران کې بڼه مومي. دې زیاته کړه، په وګړو کې روان رنځوري، د هغوی د ماشومتوب له نامطلوبو حالاتو څخه سرچینه اخلي او که چېرې د ماشوم په کورنۍ کې تفاهم، صمیمیت، محبت، احساس او درنښت وي، نو وروسته یې په روان رنځورۍ باندې له اخته کېدو څخه مخنیوی کېږي.

هورنای له فروید سره په دغه ټکي کې چې انسانان تل د تحت الشعور اسیران دي، مخالفت وښود. دې د ارماني ځان ګڼلو یا ځان تصور کولو Idealized self image نظریه هم رد کړه او ویې ویل، چې ارماني ځان خیالي دیوه فرد د شخصیت غلط تصور وړاندې کوي. دغه ډول ځان ګوماني هغه نیمګړې او تېرا یستونکې نقاب دی، چې د دې مخه نیسي، چې یو ناروغ خپله اصلي څېره وپېژني او هغه بیا ومني. رواني ناروغان پر خپله څېره باندې د دغه نقاب په غوړولو سره له خپلو باطني شخړو او تعارضاتو څخه انکار کوي او هغوی ته په دروغجن ډول دا ورښیي، چې ځان یې لکه څنګه چې دی، یا لکه څنګه چې واقعیت لري، داسې ونه ویني او په ناسمه بڼه یې وانګېري، چې دا د موضوع حل نه شي کېدلی.

❖ ❖ ❖

د اروا شننې د مکتب دوهمه ښځینه غړې چې د اروا پوهنې په تاریخ کې یې نوم اخیستل کېږي، د فروید لور ***انافروید*** «۱۸۹۵م-۱۹۸۲م» ده.

انا فروید

انافروید د خپل نامتو پلار «زیګموندفروید» په شپږو اولادونو کې ترټولو کشره لور وه. دا د ښوونځي له وخته یوه فعاله او کتاب دوسته نجلۍ وه او له هغو مېلمنو څخه یې چې د دوی کره به راتلل، ګڼې ژبې زده کړې وې. دې تر ۱۴ کلنۍ پورې د خپل پلار ټول کتابونه ولوستل او هوډ یې

وکړ. چې د خپل پلار په لاره ولاړه شي. په دې اساس دې خپلې اساسي زده کړې له خپل پلار او نورو پوهانو څخه ترلاسه کړې وې او له ۱۹۲۷م کال څخه تر ۱۹۳۴م کال پورې د اروا شننې د نړیوالې ټولنې رئیـــسه وه.

انا هېڅکله واده ونه کړ او د امریکا له بېلابېلو پوهنتونونو څخه «چې دې پکې ویناوې او سمینارونه وړاندې کړل» څو افتخاري دوکتوراوې او مډالونه ترلاسه کړل. دا په المان کې د نازیانو د واکمنۍ د پیل پرمهال له خپل پلار سره لندن ته لاړه او د هغو کور ترڅنګ یې چې پلار یې پکې مړ شو. یو لوی روغتون جوړ کړ او هلته به یې د رواني ناروغانو درملنه پکې کوله. د انافروید ترټولو مهم کتاب «ایګـــو او دفاعـــي مـــیکانېـــزمونه» نومېږي.

فروید او لوریې انافروید

دغه کتاب انا په ۱۹۳۶م کال کې بشپړ کړ. چې موضوع یې تر زیاتې اندازې د خپل پلار د «ایګو»، «ایډ» او «سوپرایګو» د نظریاتو په بڼې توضح او زیاتې تشریح باندې راڅرخي. د انا په نظر د «دفاع» کلمه د ناراموونکو او نازغمونکو فکرونو او انګېرنو څخه د ځان ژغورنې د هڅو په معنا ده. کله چې «ایګو» یا «زه» له ناسمو باورنو او رواني کړکېچونو څخه ځان خلاصوي، نو له یو ډول هیجان او احساساتي والي سره مخ وي. دا په دې معنا، کله چې یوڅوک د اندېښنو، غمجنوفکرونو او تخریبوونکو انګېرنو پر وړاندې د فاعي حالت غوره کوي، نو «ایګو» یې پر «ایډ» او «سوپرایګو» باندې غلبه کوي. خوکله چې یوشخص له خپلو باطني او تحت الشعوري غریزو او اجتماعي اجبارونو سره په جګړه کې ماتې خوري. دا په حقیقت کې د شخص «ایګو» وي. چې ماتې خوري. «ایګو»

تل د شخص د ځان. تحت الشعور او بهرنۍ نړۍ ترمنځ د تعادل د راوستلو لپاره هڅه کوي. خو کله داسې هم کېږي، چې د شخص ایګو بریالی شي او په خپله شخص ماتې وخوري. کله چې په انسان کې یوه طبیعي غریزه سر راپورته کوي، ایګو غواړي دغه غریزه راضي کړي. خو سوپرایګو دا اجازه ورته نه ورکوي. په دې ډول ایګو، سوپرایګو ته تسلیمېږي او ستونزه هماغسې پاتې کېږي. په دې سره د غرایزو، نه ارضا کېدل یو کړکېچ منځته راوړي. د شخص له خوا ددغو کړکېچونو ځپل او شاته وهل، ترټولو ناسم دفاعي میکانېزم دی، چې شخص تل په خپل ځان او روان کې ناآرامه ساتي.

(د ایګو، ایډ او سوپرایګو د پېژندنې لپاره د فروید ژوندلیک ته ورشئ.)

❖ ❖ ❖

په ارواشننه کې د «انافروید» ویناو، کتابونو او هلوځلو یوشمېر نور ارواپوهان تر اغېز لاندې راوستل. په دغو ارواپوهانو کې الماني ارواپوه ***اریک اریکسون*** «۱۹۰۲م-۱۹۹۴م» لوی نوم پیدا کړ. نوموړی په ارواشننه کې «د هویت د بحران» د موضوع په مطرح کولو سره زیات شهرت ته ورسېد.

اریکسون په ۱۹۲۷م کال د وین د ارواشننې په مؤسسه کې زده کړې پیل کړې او د «انافروید» او نورو ارواشنونکو له ښوونو څخه برخمن شو. دی په ۱۹۳۳م کال امریکا ته ولاړ، د هغه ځای تابعیت یې ومانه او د هاروارد په پوهنتون کې ورته د استادۍ دنده ورکړل شوه. وروسته په بوستون کې د ماشومانو د ارواییې چارو شنونکی شو. په همدې ډول ده په امریکا کې داسې نورې دندې هم ترسره کړې. خو ترټولو مهم څه دده هغه لیکنې او څېړنې دي، چې د خپل ژوند په اوږدو کې

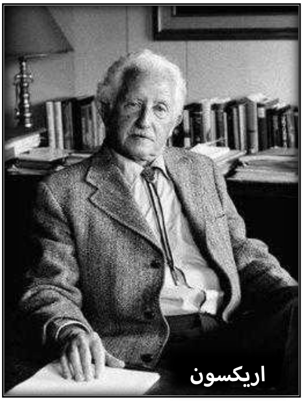
اریکسون

يې ارواپوهنې ته وربښلې دي. دده د مهمو کتابونو نومونه دا دي:
«ټولنه او ماشومتوب»، «هویت، ځواني او بحران»، «دګاندي حقیقت»، «د ژوند د څرخې بشپړېدل» او «ځوان لوتر»
د څېړونکو په نظر، د ارواشننې د مکتب په پلویانو کې اریکسون په دې هم شهرت لري، چې ده دیوه نوي ژانر یا فورم ایجاد یې وکړ او هغه د «ارواپوهنیزو ژوندلیکونو» لیکل وو. ده له رواني تحلیل څخه په ګټه اخیستنې د ګاندي او لوترکینګ «چې د نړۍ مشهور کسان وو» ژوندلیکونه تحلیل کړل او په هغو کې یې د هویت د بحران غوره نمونې وښودلې. د اریکسون په اند: «د شخصیت په وده کې اصلي موضوع، د خپل هویت لپاره هڅه او پلټنه ده.»
اریکسون د هویت بحران له «دوهم ځل زیږېدنې» سره تشبه کوي. ده دغه فکر له «ویلیام جیمز» څخه اخیستی. جیمز ویلي: «انسان چې کله د لومړي ځل لپاره نړۍ ته راځي، د ژوند په اوږدو کې په اسانۍ سره خپل ځان له هغو نویو باورونو او کلتوري نورمونو سره همغږی کوي، چې ورپکې ژوند کوي. یا په اسانۍ سره د نورو په واسطه له دغو باورونو او اجتماعي معیارونو سره همغږی کېږي.» اریکسون وویل: «هغه انسانان چې دوهم ځل زیږېدنه یا د هویت بحران تجربه کوي، تر ډېره بریده ځورېدلي او رنځېدلي موجودات دي. چې غواړي د خپلو باورونو او انګېزنو د بدلون او د نوي مسیر د پیدا کولو له لارې رنځونه او کړاوونه له منځه یوسي او تسکین او آرامي ترلاسه کړي.»
د اریکسون په نظر، هغه کسان چې د قوي هویت احساس کوي، د ژوند له لویو مسایلو سره د مخامخ کېدنې لپاره چمتو کېږي او هغه کسان چې نه شي کولی، خپل هویت ومومي، د هویت له بحران سره مخ کېږي او کېدی شي د ژوند له سم مسیر څخه «لکه د زده کړې، دندې، مسئولیت منلو، واده کولو...» څخه لرې پاتې شي او ښایي په جرایمو لاس پورې کړي، په مخدره

توکو یا نورو ناسمو ټولنیزو چلندونو پیل وکړي او په لنډه توګه منفي هویت راخپل کړي.

اریکسون د «زیګموندفروید» له هغه نظر سره مخالفت څرګند کړ، چې وایي: «موږ د خپل ماشومتوب د تجربو محصول یو او نه شو کولی خپل شخصیت ته د ژوند په نورو راتلونکو دورو کې بدلون ورکړو.»، اریکسون زیاته کړه: «د انسان د ماشومتوب د دورې تاثیرات مهم دي او ښایي ځینې وخت زیانونه هم ولري، خو د ژوند د نورو مرحلو پېښې او د هغو تاثیرات کولی شي، د ماشومتوب د دورې منفي پېښې او د هغو تاثیرات خنثی کړي یا پرهغو باندې غالب شي او زموږ د وروستي هدف لپاره خدمت وکړي.»

❖ ❖ ❖

په دې ډول د فروید د اروا شننې مکتب د وخت په تېرېدو سره انکشاف وکړ او زیات پلویان یې پیدا شول، خو ددغو پلویانو په کارونو کې هم یو ډول رنګارنګي راپیدا شوه، چې په ځینو ځایونو کې یې ددغه مکتب د بنسټګر «فروید» له نظریاتو سره غوڅ توپیر درلود او حتی د فروید په ژوند دده ځینې پلویان لکه، کارل یونګ، الفرډآدلر او نور دداسې نظري توپیرونو له امله ترې جلا شول. خو په بنیادي ډول پردغو ټولو باندې د فروید اغېز شته ؤ. که څه هم یو لړ تېروتنې دوی ور اصلاح کړې او د اروا شننې مفکوره یې د نویو تجربو په کولو سره غني کړه.

ډېری څېړونکي د اروا شننې د مکتب په حلقه کې تر ټولو لومړی د فروید په نظریاتو باندې نیوکې کوي، دوی وایي، سره له دې چې د فروید نظریات د اروا پوهنې یو جالب او مشغولوونکی بحث دی، خو د هغو د علمي ارزښت تله سپکه ده، د دوی په باور: (ترښایسته زیاتې مودې پورې فروید بېزم ته د یوې علمي نظریې په سترګه کتل کېدل او فکر کېده، چې د فروید اروایي تحلیل (Psycho-analysis) کولی شي، د شعور په باره کې ټولې ستونزې او لانجې حل کړي. په دې کې شک نشته، چې فروید د پتالوژیکي ذهني جریانونو د

څېړنې په ترڅ کې هغه مبتذل مادي نظرونه رد کړل، چې په ذهني جریانونو کې تغیرونه او بدلونونه یې د فیزیولوژیکي علتونو زېږنده بلل: خو په همدې وخت کې یې د ذهني فعالیت د څېړنو عیني میتودونه-(Objective-Methods) هم له نظره وغورځول او د خپلې خوښې نظریه یې وړاندې کړه. فروید ذهني فعالیت له مادي شرایطو او علتونو څخه جلا کوي. دده په نظر ذهني فعالیت یو خپلواک فعالیت دی، چې له مادي پروسو سره څنګ په څنګ اوسېږي او د مخصوصو، نه پېژندل کېدونکو، ابدي روحي قواؤ په ذریعه اداره کېږي.) ادبي څېړنې، ۴۱۴مخ

په ټولیز ډول د فروید معاصران له ده څخه په دریو ټکیو کې ناخوښه وو. **لومړی** دا چې فروید ویلي: د افرادو چال چلند د هغوی د ناهوښیاره ذهن یا تحت الشعور د هغو عواملو تر واکمنۍ لاندې دی، چې دوی وربانديې کنټرول او خبر نه لري او له دې امله اشخاص د خپل ذهن په زیاته یا تقریباً ټوله فضا کنټرول نه لري. **دوهم** دا چې فروید زیاته کړې: زموږ شخصیت د ماشومتوب د تجربو پر اساس ټاکل کېږي او افراد نشي کولی، پر خپل شخصیت او برخلیک باندې واکمن ووسي. او **دریم**: د فروید له خوا د انسان په رواني حالت کې د جنسي تمایلاتو پر اهمیت باندې زیات ټینګار او د جنسي مسایلو افراطي توضیح او تشریح، له ده څخه د معاصرینو د ناخوښۍ لاملونه وو.

په هرحال له دې او دې ته ورته نیوکو سره سره، فروید یو لوی استعداد ؤ او ګڼ شمېر نورې داسې ارزښتمنې څېړنې او برسېرونې یې هم کړې دي، چې په ارواپوهنه کې د یوه ستر تحول سبب شوي دي.

(نور معلومات د فروید په ځانګړي ژوند لیک کې ولولئ)

سلوک پالنه

د ارواپوهنې په تاریخ یو بل گام

سلوک پالنې Behaviorism ته په پارسي کې رفتارگرایي ویل شوي او ځینې نور نومونه لکه «عیني ارواپوهنه» او «انساني سلوک پوهنه» هم ورکړل شوي دي. د ارواپوهنې محققان وایي: «د شلمې میلادي پېړۍ په پیل کې عینیت پالنې او مادي پالنې ځانگړې وده کړې وه او تردې بریده یې دوام وموند، چې بالاخره د ارواپوهنې په یوې نوې بڼه بدل شول. د ارواپوهنې دغې نوې بڼې د ذهن او شعور د موضوع څېړل او سپړل شا ته واچول او په هغو شیانو متمرکزه شوه، چې د لیدلو، لمس کولو، اورېدلو... وړ وو.»

په دې اساس سلوک پالنه د ارواپوهنې له نورو مکتبونو سره په بنسټیزو نظریاتو کې غوڅ توپیر لري. د افرادو د سلوک، چلند او کړووړو څېړل، د دوی د کار بنسټ دی. د سلوکیانو په اند، افراد د خپل ماحول پر وړاندې غبرگون او عکس العمل ښیي. خو داسې غبرگون نه، لکه د ارواشننې په مکتب کې چې وایي. افراد د خپلو ناخرگندو تمایلاتو له مخې چې زیاتره په لاشعور کې دي هڅول کېږي. د دوی په باور، انسانان د خپل اختیار او ارادې پر اساس عمل کوي او همدغه عمل د یوه انسان شخصیت او ماهیت ټاکي. د سلوک د مکتب پلویان هڅه کوي، چې پر ذهن باندې له زیات تمرکز څخه ډډه وکړي او پر ځای یې د محیط د تغیراتو پر وړاندې د ژوندیو موجوداتو ځوابي غبرگونونه په نظر کې ونیسي.

دوی زیاتوي: (سلوک یا رفتار د محیطي پېښو یا «محرک» او «محرکي موقعیتونو» په مقابل کې د یوه ژوندي موجود «ځوابونو»، «غبرگونونو» او «جوړجاړیو» ته ویل کېږي. په دې ترتیب ارواپوهنه باید د یوه سلوکي او

رفتاري علم په توګه. یوازې له هغو کارونو سره سروکار ولري، چې په عیني ډول د «محرک او غبرګون»، «د عادتونو د رامنځته کېدو او جوړېدو» او «ددغو عادتونو د یوځای کېدو» له مخې تشریح کېږي. یا په بل ډول، سلوکي اروا پوهنه له محیط سره په تړاو کې دیوه ژوندي موجود له ټولنیز چال چلند څخه بحث کوي.)

ددغه مکتب «سلوک پالنې» بنسټ اېښودونکی، د امریکا وتلی اوراپوه **جان واټسن** «۱۸۷۸م–۱۹۵۸م» دی. «چې تاسې یې بشپړ ژوندلیک په همدغه کتاب کې ترځانګړي سرلیک لاندې لوستلی شئ.»

واټسن په ۱۹۱۳م کال کې چې ۳۵ کلن ؤ، ددغه مکتب بنسټ کېښود. واټسن په دې باور ؤ، چې اروا پوهنه باید د شعور او ذهن مسئله کاملاً څنډې ته کړي او یوازې په سلوک، چال چلند، کړووړو او رفتار باندې بحث وکړي. نوموړي لیکلي: (اروا پوهنه لکه څنګه چې یې سلوک پلویان ګڼي: په بشپړه توګه د طبیعي علومو یوه عیني او ازموېښتي څانګه ده. اروا پوهنه باید په خپل وار سره د سلوک او چال چلند پر مطالعه باندې راوڅرخي. د اروا پوهنې طریقه او روش بشپړ عیني او د لیدلو وړ دی او د هغو اصلي مسئله د رفتار او چال چلند وړاندوینه، کنټرول او مهار دی... د شعور او ځانخبرۍ حالات د «روح» د مسئلې غوندې د عینیت او لیدلو وړ نه دي. په همدې ډول هېڅکله نه شو کولی هغه په علمي توګه وڅېړو... سلوک پالنه د ذهني فعالیتونو هېڅ ډول عملي سند او مدرک چا ته نه شي ورکولی... شعور د تعریف وړ شی نه دی او نه کومه د کارېدلو وړ جنبه لري، بلکې ها د پخوانیو زمانو د «روح» د نه اثبات شوې موضوع غوندې یوه موضوع ده... زما له نظره د اروا پوهنې لپاره چې کومه طرحه او نقشه غوره او دقیقه ده، د شعور او

ځان خبری له نظره غورځول دي؛ چې ما تقريباً ورځخه انکار کړی دی او دا هم ددې لپاره چې د ازمويښتي تحقيق درشل ته لاره پرانيستل شي. شعور هېڅکله ليدل شوی نه دی. لمس شوی نه دی. بوی شوی نه دی... بس يوه ساده فرضي مسئله ده... او دا چې په نورو ټولو علوموکې واقعيتونه د عيني مشاهدې او اثبات وړ دي او د هرڅېړونکي او مشاهده کوونکي له خوا تحليل کېدلی او څېړل کېدلی شي. خو که چېرې اروا پوهنه د شعور علم وبلل شي. نو بيا له نورو علومو سره کومه ګډه پوله نه شي درلودلی.)

مکتبهای روانشناسی ونقدآن، بېلابېل مخونه

(دا چې ولې واټسن په اروا پوهنه کې په دغه اساسي بدلون باندې باور درلود. سبب يې دا دی. چې ده به ويل. د علمي طريقې او روش ځواک د اثبات منلو پر مفهوم ولاړ دی او په اصل کې ټولې علمي ادعاوې تل کولی شو. ثابتې يا رد کړو. خو دغه ځواک په داسې شيانو پورې اړه ترلی دی. چې کولی شو. هغه په عيني ډول مشاهده کړو. د واټسن په نظر ذهني مسئلې د علمي مطالعې لپاره مناسب موضوعات نه دي. ځکه چې دغه ډول مسئلې تر زياته بريده شخصي پېښې دي. هېڅوک نه شي کولی. د کوم بل چا فکرونه وويني او يا هغه لمس کړي... د سلوک مکتب د ارګانېزم يا ژوندي موجود هرهغه فعاليت ته اشاره کوي. چې ځرګند او د مشاهدې وړ وي. د واټسن په باور اروا پوهنه کولی شي. هرهغه څه چې افراد يې ترسره کوي يا يې وايي، مطالعه کړي. مګر دا نه شي کولی. چې هغه افکار، تمايلات او احساسات چې له دغو چلندونو او رفتارونو سره ملګري دي په عملي توګه وڅېړي.)

روانشناسي عمومي، وين ويتن، ۸مخ

د واټسن د سلوک پالنې اساسي اصول ساده. پرېکنده او جدي دي. چې يوازې عيني او د ليدلواو مشاهده کولو وړ مسايل د اروا پوهنې اصلي موضوعات ګڼي او د ذهن پلوی پرټولو اصطلاحاتو او مفاهيمو په خپل مکتب کې د بې معناتوب ټاپه وهي.

واټسن د خپل مکتب ارزښت ته په اشارې سره لیکي: (زه فکر کوم، سلوک پالنه د عاقلانه ژوندانه په بنسټ جوړونه کې مرسته کوي. د سلوک پالنې څرگندونې باید پر داسې علمي ټکو ولاړې وي، چې انسانان د هغو په مرسته، د خپل سلوک او رفتار لومړني اصول چمتو کړي او نارینه او ښځینه افراد علاقه من کړي، چې خپل ژوند ته نوی ترتیب ورکړي.)

مکتبهای روانشناسی ونقدان

کله چې واټسن په رسمي توگه سلوک پالنه راپیل کړه، هغه مهال د عینیت پالنې، ماشین پالنې او مادیت پالنې نفوذ زیات ؤ. واټسن ته د هغو فیلسوفانو نظریات چې د عینیت او مادیت خواته یې زیات تمایل درلود، د الهام سرچینې وې. په دغو فیلسوفانو کې یو هم فرانسوی فیلسوف ***اگوسټ کنټ*** «۱۷۹۸م–۱۸۵۷م» ؤ. چې نظریاتو یې د واټسن او نورو سلوک پلویانو په کارونو سیوري غوړولی دی.

اگوسټ کنټ

کنټ د فزیکي حقایقو او بشري حس په نظریه کې وایي: «له فزیکي حقایقو بهر او هغه شی چې نه حسېږي، هېڅ شی د کشف او پېژندنې وړ نه دي او انسان له اثارو د لیدلو او حس کولو پرته د هېڅ شي په باره کې پوهه حاصلولی نه شي.»

د سلوک پالنې پلویان د حیواني اروا پوهنې او انساني اروا پوهنې ترمنځ د اړیکو په موجودیت ټینگار کوي. پخپله واټسن د خپل مکتب په اړه وایي: (سلوک پالنه د شلمې میلادي پېړۍ په لومړۍ لسیزه کې د حیواني اروا پوهنې د مطالعې مستقیمه پایله ده.)

تاریخ روانشناسي نوین، ۲۸۸مخ

د سلوکیانو په څرکندونو باندې د روسي بیولوژیست **ایوان پاولوف** «۱۸۴۹م–۱۹۳۶م» او د تکامل د نظریې د بنسټګر **چارلز ډاروین** «۱۸۰۲م–۱۸۸۲م» نظریات ځانګړی اغېز لري، خوځومره افراط چې د ډاروین په نظریاتو کې لیدل کېږي، د سلوک د پلویانو په نظریاتو کې نه لیدل کېږي. دغه اروا پوهان د انسان شخصیت تر زیاته بریده د خپل ماحول محصول بولي. خو د پاولوف له نویو تجربو سره بیا بنه اړخ لګوي. له همدې امله ***واټسن*** په ۱۹۱۵م کال په خپله ویناکې چې د امریکا د اروا پوهنې ټولنې ته یې اوروله، وړاندیز وکړ، چې نور دې د «باطن څېړلو» پرځان «شرطي غبرګونونه» چې د پاولوف نوې څېړنه وه، د اروا پوهانو د کار اصلي طریقه وټاکل شي.

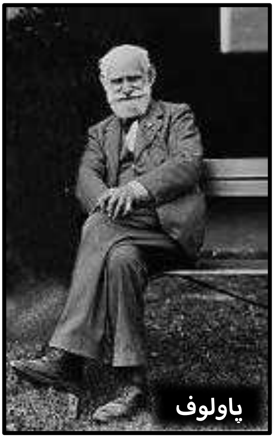
پاولوف

واټسن په دې باور ؤ، چې «د افرادو په رفتار او سلوک ټاکنه کې تر ټولو مهم او د پام وړ شی چاپېریال دی، ده به ویل، د ځانګړو محیطي شرایطو په جوړېدو سره چاپېریال کولی شي، په افرادو کې د ټاکلي رفتار وړاندوینه وکړي.» د عمومي اروا پوهنې آرونه، ۱۳مخ

د واټسن په پورته نظریاتو کې مورډ «اګوسټ کنټ» د هغې نظریې څرک لیدلی شو، چې وایي: «بشر په اصل کې ټولنیز مخلوق دی. انسان دا ټولنیزه غریزه له ټیټو حیواناتو څخه په میراث وړې ده او وروسته یې په هغه بشپړتیایي بهیر کې تهذیب او عقل ته نږدې کړې ده، چې دغې کار پېړۍ پېړۍ وخت غوښتی دی. وروسته عقل وړپورې تړل شوی دی. د ترحم او مهربانی، توندو او سرکشو احساساتو مورډ آرام کړي یو او نرمي یې رابښلې

ده او په پای کې به د جګړه ماري غريزه زموږ د عدالت غوښتنې له خوا مغلوبه شي...» په فلسفه کې تلپاتې پېښې، ۲۵٦مخ

کومو ارواپوهانو چې د حيواني ارواپوهنې لپاره کار کړی، د سلوک پالنې لپاره يې زيات ارزښت درلود. په دغو ارواپوهانو کې له «پاولوف» نه وروسته، امريکايي ارواپوه ***ثوراندايک*** «۱۸۷۴م-۱۹۴۹م» ځانګړی نوم لري. ثوراندايک هغه مهال له ارواپوهنې سره مينه پيداکړه، چې د «سليان» په پوهنتون کې يې د «ويليام جيمز» د ارواپوهنې د اصولو کتاب ولوست. په همدې اساس خپلې نورې زده کړې يې د ويليام جيمز ترښوونې لاندې د هارورډ په پوهنتون کې بشپړې کړې. ثوراندايک د دوکتورا تر اخيستو وروسته د حيواني ارواپوهنې په هکله څېړنې او مطالعې پيل کړې او د کلمبيا په پوهنتون کې د ارواپوهنې استاد شو.

نوموړي په همدغه ځای کې شهرت ته ورسېد او د کتابونو د تاليف او رواني ازموينو له امله يې زياتې پيسې لاسته راوړې. ثوراندايک وروسته حيواني ارواپوهنه پرېښوده او د انساني زده کړو او تربيتي ارواپوهنې پر خوا يې مخ راواړاوه. ده زده کړه د عمل او عکس العمل په پايله کې د عصبي روابطو د ټينګښت محصول وګڼه. د ساري په ډول دی وايي: «ژوندی موجود، د محرک په مقابل کې مختلف عکس العملونه ښيي. ددغو عکس العملونو تکرار په حقيقت کې د عصبي رابطو د استحکام سبب ګرځي. چې په پايله کې زده کړه رامنځته کېږي... د عکس العملونو تکرار او اجرا د ازموينښت او خطا د قاعدې تابع دي. يعنې کوم فعاليت چې د يوه ژوندي موجود له خوا د يوې موضوع د زده کړې لپاره ترسره کېږي. په لومړي سر کې له اشتباهاتو سره ملګری وي. خو د زده کړې په جريان کې د موضوع په اړه په تدريجي

توګه اشتباه ډوله عکس العملونه خپل ځای سمو او صحيحو عکس العملونو ته ورکوي او د وخت په تېرېدو سره خپل اصلي هدف يا د زده کړې موضوع ته رسېږي. په دې اساس زده کړه هغه وخت رامنځته کېږي. چې د ژوندي موجود موفق ډوله عکس العملونه د غلطو او اشتباه وزمه عکس العملونو ځای ونيسي...)

❖ ❖ ❖

څرنګه چې د سلوک پالنې مکتب زيات ټينګار پر عينيت کاوه. له همدې امله ټول اروا پوهان د واټسن له دا شان ځرګندونو څخه راضي نه وو. ترټولو لويه نيوکه پر ده باندې دا وه. چې واټسن په خپلو افراطي ډلبنديو کې د اروا پوهنې خورا مهمې برخې نه دي راوړې يا يې ورڅخه انکار کړی دی. دغه نيوکه حتیٰ د هغو کسانو له خوا هم تائيد شوه. چې په عمومي ډول يې له عينيت پالنې څخه ملاتړ کاوه.

د واټسن يو ترټولو ځواکمن مخالف. انګليسي اروا پوهاند ***ويليام مکدوګال*** «۱۸۷۱م–۱۹۳۹م» ؤ. مکدوګال په ۱۹۲۰م کال کې کله چې امريکا ته ولاړ. لومړی يې له «هاروارد» او بيا يې د «دوک» له پوهنتون سره همکاري پيل کړه. ده د غريزه اي سلوک د نظريې او د اجتماعي اروا پوهنې په باب د ليکنو او څېړنو له امله شهرت درلود. خو جالبه دا وه چې مکدوګال پخپله دومره اجتماعي نه ؤ. لکه نظرياتو چې يې د اجمتاعي

مکدوګال

اروا پوهنې سره مرسته کړې. ده پخپله ليکلي. چې هېڅکله په ژوند کې له کومې ټولنيزې ډلې ټيلې. ګوند او بل داسې څه سره يو ځای نه شوم!

مهمه داده چې. واټسن په همدغو کلونو کې د مکدوګال د غرايزو نظريه رد کړه. بالاخره دغه موضوع تردې پورې راورسېده. چې په ۱۹۲۴م کال په واشنګټن ډي سي کې ددغو دواړو

اروا پوهانو «***جان واټسن او مکدوګال***» ترمنځ مناظره جوړه شوه. په دغه مناظره کې ۱۰۰۰ زرو تنو ګډون کړی ؤ. مکدوګال ددې مناظرې په لړ کې وویل: «موږ له ډاکتر واټسن سره په دغه ټکي کې موافق یو، چې سلوکي چارې د اروا پوهنيزو څېړنو لپاره لازمې دي. خو ورسره دا غبرګوو، چې ذهني او شعوري چارې هم په همدغه اندازه اړینې دي... که چېرې اروا پوهان له باطن څېړلو څخه ګټه وانخلي، نو څنګه به له خپلو فکرونو او خیالونو څخه خبرتیا ترلاسه کوو؟...» ده واټسن وننګاوه او له هغو څخه یې وغوښتل، چې څرنګه یو سلوک پلوه د ویولن له یوه کنسرت څخه د خوند اخیستلو څرنګوالی توضیح کوي.

په هرحال د واټسن او مکدوګال ترمنځ په دغه مناظره کې د دواړو ترمنځ ګڼ بحثونه وشول، خو د مناظرې زیاتو ګډونوالو مکدوګال ته د بحث د ګټونکي رایه ورکړه.

❖ ❖ ❖

د سلوک پالنې د تحول او تکامل په بهیر کې، بل وتلی اروا پوه ***بي. اف. سکینر*** «۱۹۰۴م–۱۹۹۰م» دی، چې د واټسن له مرګ «۱۹۵۸م» څخه وروسته د سلوک پالنې د مکتب د رهبر په توګه رامیدان ته شو. ده یوځل بیا سلوک پالنې ته نوې ساه ورکړه او د واټسن په څېر یې د ذهني او باطني مسئلو له شتون څخه انکار وکړ او زیاته یې کړه، چې موږ نه شو کولی، دغه ډول ناڅرګند تمایلات په عیني او عملي ډول وڅېړو. یوازنی شی چې څېړل کېدل یې ممکن دي، هغه د ماحول د پېښو په غبرګون کې زموږ چلندونه، کړه وړه او عکس العملونه دي. ده د پاولوف غوندې لوړې پرحیواناتو باندې تجربې پیل کړې.

سکینر

نوموړي پر کوترو او موږکو باندې د خپلو څېړنو په لړ کې وښوده: «څرنګه چې حيوانات د بهرنيو محرکاتو په مقابل کې ځواب ښيي، نوکولی شو. د هغوی چلند د ځواب ورکولو په بهير کې کنټرول کړو او حتی ترهغې اندازې کولی شو، چې د حيواناتو چلند په غيرعادي بڼه وروزو. همدا ډول موږ د انسان پېچلي رفتارونه هم کنټرولولی شو، چې همدغه چلند او سلوک څېړل او د هغوی بدلول، د ارواپوهنې ترټولو لويه دنده ده.»

سکينر د واټسن په پيروۍ، يوازې د مشاهدې وړ يا مشاهده منونکی سلوک او رفتار مهم وګاڼه. نوموړي د هغو څه په اړه له فکر کولو او نظريې څرګندولو سره علاقه نه درلوده، چې ممکن د يوه ژوندي موجود په باطن کې جريان ولري او نه يې پرهغو باطني فرضياتو باندې کار درلود، چې ګواکې د ژونديو موجوداتو پر بيولوژيکي فعاليتونو باندې اغېز لري. د سکينر په سلوک پالنه کې هغه څه چې د محرک او غبرګون ترمنځ واقع دي، عيني چارې نه بلل کېږي، بلکې توصيفي او د خالي ارګانېزم يوځای کېدل بلل کېږي.

سکينر په خپلو ځينو څرګندونو کې ان د افراط لمن نيسي. يو ځای ليکي: «بهرني محرکات د انسان ټول سلوک ترکنټرول لاندې راولي. په دې اساس که چېرې تاسې فکر کوئ، چې زموږ اعمال، زموږ د ذهني او شعوري تصميمونو حاصل دي، تېروتنه کوئ... موږ ټول د خپل ځان په واسطه نه، بلکې د خپل محيط او محيطي انګېزو په واسطه کنټرولېږو او حتی خپلواکه اراده يو ناسم تصور دی!»

د سلوک پالنې مکتب له ۱۹۱۳م کال څخه د «جان واټسن» په ويناو، ليکنو او هلوځلو باندې پيل وموند او ددغه مکتب د وروستي فعال غړي «سکينر» په مړينه چې په ۱۹۹۰م کال وه، پای ته ورسېږي. ددغه مکتب «سلوک پالنې» په پياوړتيا کې د واټسن او سکينر په شمول ځينې نورو

اروا پوهانو لکه «البرټ بندورا»، «جوليان راتر»، «ليونارد هال»، «ادوين ګاتري» او «اډوارډ ټولمن» هڅې هم د ستايلو او يادولو وړ دي.

❖ ❖ ❖

دا چې د سلوک پالنې تقريباً ټولې څرګندونې پر عنيت راڅرخي او له ذهني او باطني مسايلو څخه «چې ملموسې بڼې نه لري» په يو نه يو ډول انکار کېږي، له همدې امله پر دغه مکتب باندې د نيوکو لړۍ هم له همدغه ځايه پيل کېږي. کره کتونکي وايي: «موږ نه شو کولی. چې د روان اصطلاح له روان پوهنې څخه حذف کړو. يا باطن څېړنه له ياده وباسو او تر اندازې زيات په عيني او ليدونکو مسايلو تکيه وکړو. دا ځکه چې د اروا پوهنې اصلي موضوع اروا يا ذهن دی. چې اروا پوهنه د هغو د فعاليتونو. حالاتو او اغېزو څخه خبرې کوي. له دې مخې موږ که څېړې يوازې او يوازې پر بهرني سلوک او رفتار باندې تمرکز وکړو. نو له اروا پوهنې څخه به يو وچ او محدود علم جوړ کړو او د ګڼو رواني اړخونو لکه انګېزو. باورونو. ذهني تمايلاتو. ادراکاتو. هيجاناتو. انګېرنو او نورو... څېړنه او پرهغوی د پوهېدنې ارزښتمنې شېبې به له لاسه ورکړو.»

د سلوک پالنې پرمکتب د يوې انساني پوهنې په توګه زياتې نيوکې شوې. خو له دې څخه هم سترګې نه شو پټولی. چې دغه مکتب د اروا پوهنې په باب ډېر ناويلي ويل رابرسېره کوي. چې د اروا پوهنې په تاريخي مسير يې مثبت اغېز پروت دی.

ګشتالت پالنه
د اروا پوهنې په خدمت کې

لکه څرنګه چې د جوړښت پالنې مکتب د ذهن د تشکیلوونکو عناصرو مطالعه کوله او د عمل پالنې مکتب د ذهني چارو او فعالیتونو مشاهده او اندازه له محیط سره د تړاو په ترڅ کې ترسره کوله. خو د ګشتالت پالنې یا د ګشتالت د مکتب پلویان بیا ددغو دواړو مکتبونو پر خلاف حرکت وکړ. (دوی د وونټ په پیروانو باندې تور ولګاوه، چې هغوی وایي. زموږ ادراک له اشیاؤ څخه یوازې د حسي عناصرو ټولونه کوي. ګشتالتي اروا پوهانو وویل، کله چې حسي عناصر ترکیبیږي. هغه بیا نویو نمونو او شکل بندیو ته بېنه ورکوي. دوی زیاتوي، د موسیقۍ څو آلې سره څنګ په څنګ وغږوئ. د هغو د بېلابېلو غږونو له ترکیب څخه یو داسې نوی غږ یا آواز منځته راځي. چې په یوازې ډول یې په هغو ګڼو غږونو کې هېڅ یونلري. په لنډیز سره ویلی شو، کُل د هغو د اجزاو په پرتله بل ډول دی...) تاریخ روانشناسی نوین، ۹۷مخ

په همدې اعتبار ګشتالتیان وایي: «د انسان ذهن یا روان د تجربې وړ نه دي. ذهن باید د یوه کُل په ډول په نظر کې ونیول شي. ځکه چې تل د خپلو تشکیلونکو اجزاو لپاره اضافه شی لري. د کُل په یوه برخه کې بدلون کولی شي. په کُلي ډول د واقعیت پروسه بدله کړي.»

روانشناسي عمومي، حمزه گنجي، ۱۹مخ

ګشتالت (Gestalt) چې یوه الماني کلمه ده. د یوې کُلي طرحې او جوړښت معنا ورکوي او په اروا پوهنه کې «کُل له اجزاؤ نه مخکې د هغو جوړونکی دی» معنا ښیندي. ددغه مکتب پلویان لکه **ماکس ورتایمر** «۱۸۸۰م–۱۹۴۳م»، **کورت کافکا**«۱۸۸۶م–۱۹۴۱م»، **ولفګانګ کوهلر** «۱۸۸۷م–۱۹۶۷م»، **لوین** «۱۸۹۰م–۱۹۴۷م»، **ویلر** «۱۸۹۲م–۱۹۶۱م»،

ګولډشټاین «۱۸۷۸م-**۱۹۶۵**م» او نور په عمومي ډول د انسان ذهن او روان د هغو د اجزاو پرځای لومړی د یوه کُل په توګه په نظر کې نیسي. څېړونکي د دوی ددغې نظریې مفهوم په یوه مثال کې راښیي او وایي: (ګرداب یوه فزیکي اصطلاح ده، چې موږ ټولو به یې مسیر او بڼه په سیندونو، دریابونو او ویالو کې لیدلې وي او په خط السیر یې پوهېږو. په ارواپوهنه کې ګشتالت په دې نظر دی، چې سمه ده. ګرداب د اوبو له څاڅکو څخه جوړ شوی دی. خو د اوبو هرڅاڅکي ته ګرداب نه شو ویلی. بلکې یوازې د اوبو هغو څاڅکو ته ګرداب ویلی شو، چې په یوه خاص نظم او جوړښت سره په ترتیب په یوه ټاکلي موقعیت کې ځای شوي دي او د اوبو د حرکت یو خاص بهیر یې تشکیل کړی دی، چې موږ یې ګرداب بولو. خو شېبه وروسته همغه اوبه دي، چې په عادي ډول جریان لري.)

د عمومي ارواپوهنې آرونه، ۱۴او ۱۵مخونه

(د ګشتالت په مفکوره کې د ژوند فضا د هغو مؤثرو عواملو یو کُلي نمونه بلل شوې، چې په سلوک او چلند اثر اچوي او د فرد رواني نړۍ منځته راوړي. چې په ټوله کې په خپله فرد او د هغو رواني چاپېریال هم پکې داخل وي. له رواني چاپېریال څخه مطلب هغه فزیکي او ټولنیز محیط دی، چې هم فزیکي شیان او هم عملي روابط او اړیکې پکې شاملې دي. د ژوند په فضا کې نه یوازې هغه شیان چې په اوسني زمانه کې ادراک کېږي، بلکې داسې مواد لکه حافظه، ژبه، هنر، افسانه، دین او امیدونه شامل دي. د رواني جهان مجموعه معمولاً د فرد د ژوند د فضا له ګډو فصلونو څخه تشکیل شوې ده. په رواني جهان کې استعدادونه، شخصي معلومات او باورونه، تېر او راتلونکي لرلیدونه، مجرد افکار او عیني شیان شامل دي... په دې اساس د ژوند فضا له فرد او د هغو د خاص رواني حالت او چاپېریال څخه جوړېږي. ددې معنا دا ده، چې دژوند فضا یو فعال او خوځند کُل«مجموعه» دی، چې د

هرې برخې بدلون په نورو برخو هم اغېز کوي او هربدلون په ټولې وضعې پورې تړاو لري.)

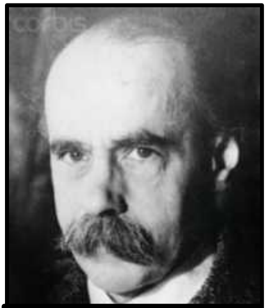
ماکس ورتهایمر

داروایپوهنې ښوونځي، ۱۱۹او ۱۲۱مخونه

د ګشتالت د مکتب په پلویانو کې «**ماکس ورتهایمر**» ته «چې په پراګ کې زیږېدلی ؤ او د فلسفې او اروایپوهنې په برخوکې یې لوړې زده کړې درلودې» ددغه مکتب د بنسټګر خطاب شوی دی.

ده په ۱۹۲۱م کال د (کورت کافکا)، (ولفګانګ کوهلر) او (ګولډاشتاین) په همکاری، د اروایپوهنیزو څېړنو په نوم د یوې مجلې په خپرولو پیل وکړ. چې همدغه پیل د ګشتالت د مفکورې د رامنځته کېدو لامل شو.

دغه مفکوره په المان کې ډېره ژر مشهوره شوه او د «برلین» د اروایپوهنې په مؤسسه کې ورته ځای ورکړل شو. تردې وروسته به ورته ډلې ډلې محصلین له مختلفو هېوادونو څخه راتلل او په دغه مرکز کې به یې چې د نړۍ په کچه یې یومجهز لابراتوار درلود. زده کړه کوله. خوکله چې په ۱۹۳۳م کال په المان کې د هیټلر په مشرۍ نازیان واک ته ورسېدل. د ګشتالتي اروایپوهنې پلویانو ته ستونزې جوړې شوې. په ځانګړي ډول ورتهایمر او نورو مشهورو پلویانو یې امریکا ته مهاجر شول. هلته د دوی ځینې کتابونه په انګلیسي ژبه وژباړل شول او یوشمېر اروایپوهان د دوی د افکارو تر اغېز لاندې راغلل، چې وروسته دغه اغېز نړیوال بهیر ته لاره پیدا کړه.

ورتهایمر په خپل وار پر نورو ملګرو باندې زیات اغېز درلود. دده له خوا په ۱۹۲۳م کال د ادراکو د جوړښتي اصولو تدوین د ګشتالت مکتب ته شهرت وباښه. ورتهایمر څرګنده کړه، چې اشخاص شیان په واحدانه ډول درک کوي. یا کله چې یو ژوندی موجود د قصد او نیت له مخې خپل ماحول ته ګوري او

ليدنه، کتنه او پلټنه پيل کوي. نو په همزمانه توګه د ادراکو ترتيبېدنه او جوړېدنه هم رامنځته کېږي.

تر ورټايمر مخکې اروا پوهانو دا نظر درلود. چې ادراک له هغو ساده او نه تجزيه کېدونکو عناصرو او احساسونو څخه تشکيلېږي، چې هر يوله هغو څخه په يوه ځانګړي حسي ارګان پورې تړلي وي. خو ورټايمر دغه نظر ناسم وګاڼه او ادعا يې وکړه. چې د دوو محرکاتو اثرات سره ترکيبېږي او يو نوى او متحد شکل رامنځته کوي. له دې مخې درک شوى حرکت نه شوکولى. په ټوټه ټوټه او پرله پسې احساسونو باندې ووېشو.

ورټايمر ددغه نظريې د ښې سپړنې او څېړنې لپاره د «ادراکي سازمان اصول» په نوم يوه معتبره مقاله خپره کړه. ددغې مقالې په يوه برخه کې د ادراکي سازمان ځو قوانين هم وړاندې شوي دي. چې مهم قوانين يې عبارت دي له:«د مجاورت قانون، د شباحت قانون، د ادامې قانون، د ترميم او رغولو قانون او د شکل او زمينې له قانون څخه...»

۱: د مجاورت قانون:

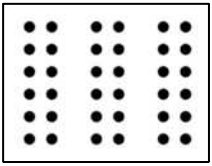

دغه قانون وايي، هغه پديدې او چارې يا هغه اجزاوې چې د زمان او مکان له مخې يوبل ته سره نږدې واقع وي، اړوند او متعلق په نظر راځي. يا په بل ډول، هغه عناصر چې ديوه او بل په څنګ کې واقع وي، نو يو له بل سره په مجاورت کې د درک کېدلو لپاره ښه مساعد دي. تاسې ددې قانون په شکل کې دايرې، په دريو جفتو ستونونو کې وينئ. نه د يوې جمع او کُل په ډول.

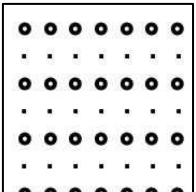

۲: د شباهت قانون:

د شباهت قانون په دې معنا دى، چې سره ورته او مشابه شيان، له ناورته او غيرمشابه شيانو او مطالبو څخه په ښه ډول درک کېږي. يا مشابه او سره ورته

اجزاوې د یوې ډلې او کُل په ډول لیدل کېږي. د دغه قانون شکل کې دایرې او نقطې دواړې په نظر راځي. خو دلته دایرې له دایرو سره په ردیف کې وینئ او نقطې له نقطو سره. خو په ګډه د هغوی دواړو ستونونه نشئ درک کولی.

۳: د ادامې قانون:

زموږ په ادراکو کې یو داسې تمایل شته دی، چې تل یو داسې لوری تعقیب کړو . یا اجزاوې او عناصر په داسې ډول وصل کړو، چې ګواکې ادامه لري. یا یوه ځانګړې جهت ته جریان لري. د ساري په ډول ددې بحث په شکل کې تاسې تمایل لرئ. چې د دایرو ستونونه له پورته خوا څخه ښکتې خوا ته تعقیب کړئ.

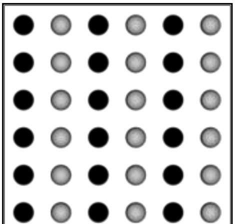

۴: د ترمیم او رغولو قانون:

زموږ په ادراکو کې دا تمایل هم شته، چې نابشپړ شکلونه په خپل ذهن کې بشپړ کړو. تاسې په شکل کې درې بشپړې مربع ګانې درک کوئ. په داسې حال کې چې هغه بشپړې نه دي او په منځونو کې یې تشې برخې لیدل کېږي.

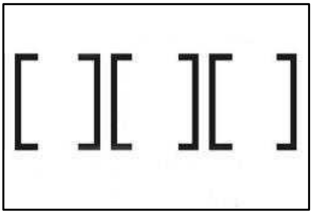

۵: د شکل او زمینې قانون:

په دغه قانون کې له شکل څخه موخه هغه څه ده، چې د درک وړ وي. یا د درک کولو لومړنی موضوع وي او زمینه هغه صحنې یا چاپیریال ته ویل کېږي. چې شکل پکې ځای لري. په داسې یوه حالت کې شکل اصلي په نظر راځي او تر زمینې وتلی او برجسته معلومېږي. په مخامخ تصویر کې شکل او زمینه یو او بل ته ورګرځېدونکي دي یا په یو او بل اوښتونکي دي.

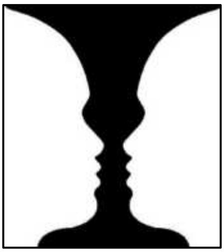

ممکن کله دوې څېړې په نظر راشي او کله یو ګلدان. له دغه قانون څخه د ښوونې او روزنې په نظام کې یوه داګټه اخیستل کېږي، چې د زده کړې ور موضوع باید په واضح ډول ولیکل شي. هغه که په تخته وي او که په کتاب کې په بېلابېلو رنګونو.

❖ ❖ ❖

د ګشتالتیانو په څوکسیزه ډله کې تر «ماکس ورتهایمر» وروسته «***ولفګانګ کوهلر***» چې د دوی ویاند او فعال غړی ؤ، زیات شهرت لري. نوموړی په ۱۸۸۷م کال په بالتیک کې زیږېدلی ؤ او پنځه کلن ؤ، چې کورنۍ یې د المان شمال ته ولاړه او نور د همدغه ځای اوسېدونکي شول. ده لوړې زده کړې د «بن» او «برلین» په پوهنتونونو کې ترسره کړې او د فزیک په برخه کې یې هم ښه مطالعه درلوده. همدا لامل دی، چې د نوموړي په ارواپوهنیزو څېړنو کې هم د فزیکي مسایلو څرکونه لیدل کېږي.

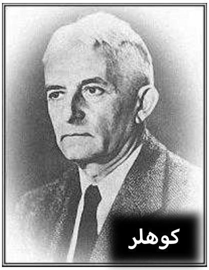
کوهلر

کوهلر په ۱۹۱۳م کال په یوه سمندري سفر کې «تنریف» ته ولاړ او د افریقا په شمال لوېدځو سواحلو کې یې پر بیزوګانو باندې څېړنې وکړې. دده هغه کتاب چې په ۱۹۱۷م کال کې یې «د بیزوګانو ذهنیت» په نوم خپور کړی، په حقیقت کې د همدغو څېړنو نچوړ بلل کېږي. کوهلر تر دې وروسته د برلین د پوهنتون استاد وټاکل شو. وروسته یې په یوشمېر نړیوالو پوهنتونونو کې «چې د هغو له ډلې څخه د امریکا د هاروارد او کلارک پوهنتونونه یادولی شو» ویناوې وکړې. کوهلر په ۱۹۲۹م کال خپل تر ټولو مشهور کتاب «د ګشتالت ارواپوهنه» ولیکه. وروسته د نورو ګشتالتیانو په څېر امریکا ته ولاړ. هلته یې د پنسلوانیا په کالج کې په تدریس پیل وکړ او څو نور کتابونه یې هم خپاره کړل او څه مهال د امریکا د ارواپوهانو د انجمن رئیس هم پاتې شو. نوموړی په ۱۹۶۷م کال هملته ومړ.

❖ ❖ ❖

دریم کس چې په ګشتالت پالنه کې د نوم خاوند دی، «***کورت کافکا***» دی. کافکا په ۱۸۸۶م کال د المان په برلین کې زیږېدلی ؤ او هملته یې خپلې لومړنۍ او منځنۍ زده کړې ترسره کړې وې. دی د لوړو زده کړو په لار کې لومړی د فلسفې مینه وال شو. خو له څه مهال وروسته یې د ارواپوهنې پر زده کړه مخ راواړاوه او په ۱۹۰۹م کال کې یې په همدغه څانګه کې دوکتورا ترلاسه کړه.

کورت کافکا

د زده کړو تربشپړولو وروسته له «ورتهایمر» او «کوهلر» سره اشنا شو او د ګشتالت پالنې لپاره یې هلې ځلې پیل کړې. وروسته «۱۹۱۴م» د «ګیس» پوهنتون ته ولاړ او هلته یې دری کاله تدریس وکړ.

د لومړۍ نړیوالې جګړې پر وخت یې د رواني درملنو په روغتون کې دنده ترسره کړه او تر جګړې وروسته یې خپلې څېړنې او تجربې په دوو کتابونو «د ګشتات په نظریه باندې مقدمه» او «د ذهن وده» کې خپرې کړې. چې ډېر ژر د ګڼو ارواپوهانو له هرکلي سره مخامخ شوې. وروسته امریکا ته ولاړ او د «کرنل» او «ویسکانسین» په پوهنتونونو کې یې د مېلمه استاد په توګه تدریس وکړ. بیا د «سمیټ» پوهنتون ته ولاړ او د عمر ترپایه «۱۹۴۱م» پورې هملته پاتې شو.

❖ ❖ ❖

بل وتلی پوهاند چې د ګشتالت په برخه کې یې کار کاوه، المانی ارواپوه «کورت لوین» دی. لوین په ۱۸۹۰م کال د المان د موګیلنو په ښار کې زیږېدلی ؤ او په ۱۹۱۴م کال کې یې د برلین له پوهنتون څخه د ارواپوهنې دوکتورا اخیستې وه. تر زده کړو وروسته یې د المان په پوځ کې خدمت وکړ. دی په لومړۍ نړیواله جګړه کې ټپي شو او د زړورتیا او خدمت مډال ورکړ

شو. وروسته د برلین پوهنتون ته راغی او د ګشتالت له ډلې سره یې همکاري پیل کړه.

نوموړي په همدغو وختونو کې د تداعي او انګېزې په اړه څېړنې وکړې او وروسته یې «د میداني نظریې» په تدوین لاس پورې کړ. لوین په ۱۹۳۳م کال د هیټلري نظام د فشارونو له امله امریکا ته مهاجر شو. ده همغه مهال کوهلر ته ولیکل: «اوس فکر کوم، چې زما لپاره نور له مهاجرت څخه پرته بله لار پاتې نه ده. که څه هم دغه کار به زما ژوند در په در کړي!»

لوین په امریکا کې دوه کلونه د «کرنل» په پوهنتون کې او نور کلونه یې د «ایوا» په پوهنتون کې په تدریس تېر کړل او د ماشوم د ټولنیزې ارواپوهنې په باب یې یو شمېر مهمې څېړنې ترسره کړې او بالاخره په ۱۹۴۷م کال په امریکا کې ومړ. د لوین د کارونو یو توپیر د ګشتالت د نورو پلویانو سره دا دی، چې هغوی به زیات تمرکز د ادراکو پر مطالعه باندې کاوه، خو د ګشتالت په چوکاټ کې د لوین تمرکز پر شخصیت او اجتماعي ارواپوهنه باندې ؤ، چې له همدې امله نوموړي د اجتماعي ارواپوهنې مخکښ هم بلل شوی دی.

❖ ❖ ❖

د ګشتالت پالنې پلویان په خپلو څرګندونو کې «وجود» او «واقعیت» سره جلا ګڼي. دوی د شیانو د خپلواک وجود له انکار څخه پرته باور لري، چې هر فرد خپل فرضي جهان په داسې طریقه درک کوي، چې هغو ته یوه معناداره بڼه ټاکي او د هغو د تعبیر او تفسیر پر بنسټ خپل اعمال طراحي کوي. دوی د سلوک پلویانو پرخلاف «چې مادي او ارواپوهنیز محیط یو ګڼي» څرګندوي، چې مادي او ارواپوهنیز محیط یو شانته نه دی. ارواپوهنیز محیط هغه دی، چې فرد یې له خپل چاپېریال څخه درک کوي، دا

هغه مادي ماحول نه دی، چې فرد يې محاصره کړی دی. بلکې دا د فرد هغه ادراکي میدان دی، چې نوموړی راچاپېروي.

د اروا پوهنيز محیط زیاتره مظاهر یا جوړښتي توکي د مادي محیط ځینې برخې دي، نه ټولې برخې. د اشخاصو اروا پوهنيز محیطونه یوله بل سره توپیر لري. همدا لامل دی، ښايي د دوو کسانو چال چلند د هوښیارۍ له مخې سره یو شانته وي. مګر له عیني واقعیتونو سره به يې برخورد او مخامختیا بل شانته وي. دا ځکه چې د دوی اهداف او د تجربو اړخونه هم سره په توپیر کې دي. هرکله چې یو فرد نوې تجربه په لاس راوړي، د هغه رواني محیط هم ورسره په بدلون کې کېږي...

ګشتالت دغې پوښتنې ته چې «څنګه د یوې کورنۍ دوه غړي یوله بل سره په توپیر کې دي. یو مثبت پرمختګ لري او له بل څخه د ژوند کنټرول له لاسه وځي؟» په ځواب کې وايي: دا سبب په هغه تعبیر او تفسیر کې نغښتی دی، چې دوی يې له نړۍ څخه لري. که څه هم په یوه ورته مادي او اجتماعي محیط کې ژوند کوي. دا شان تعبیر او تفسیر د یوه شخص د حس، درک، برداشت او اخیستنې فعاله پروسه ده.

ګشتالتیان، ادراک یوه واحده مرحله ګڼي، چې په هغو کې حس له معنا سره او معنا له حس سره متقابلې اړیکې لري او په یو وخت او همزمانه توګه پېښېږي. په همدې دلیل د یوه حس یا ادراک معنا په ټول موقعیت پورې تړلې ده. د شخص او محیط ترمنځ تعامل د هغو اړیکو ښکارندوی دی، چې د هغو په لړ کې واقعیت درک کېږي. شخص له خپل مشخص هدف یا خپل مشخص ذهني تصویر سره هڅه کوي، چې محیط او له هغو څخه مطلوبې ګټه اخیستنې ته معنا وبښي. په دغه مرحله کې شخص هم ځان او هم محیط ته بدلون ورکوي، خو ډېری داسې وي، چې مادي محیط پرخپل حال وي. مګر د شخص برداشت او اخیستنه ورڅخه په بدلون کې وي، چې په دې سره يې د تعامل اړخ هم له یو لړ بدلونونو سره مخ کېږي. د ساري په ډول، د یو کوچیني

ماشوم د اوراپوهنيز محيط مهم اړخونه دده مور، پلار، خويندې او وروڼه تشکيلوي، کله چې د کورنۍ دوهم ماشوم نړۍ ته راځي، لومړی ماشوم خپل موقعيت درک کوي او ارزوي. که چېرې احساس کړي، چې مور او پلار يا د کورنۍ نور غړي يې د پخوا په څېر ورته پاملرنه نه کوي. دغه احساس د والدينو له چلند څخه د مادي محرکونو په دليل سرچينه نه اخلي، بلکې زياتره د هغو نوي تړاو څخه د برداشت او اخيستنې له امله ورته پيداکېږي، چې والدين يې له بل ماشوم سره لري. په بل عبارت خبره دا نه ده، چې ايا دوهم ماشوم ته زياته پاملرنه ددې لامل شوې، چې په لومړي ماشوم کې يې هغه احساس رامنځته کړی او يا يې نه دی رامنځته کړی، بلکې اصلي ټکی دا دی، چې ايا لومړی ماشوم، دوهم ماشوم له خپل ځان څخه مور او پلار ته زيات نږدې بولي او که نه؟

د ګشتالت پلويانو په اند، تجربه هم د شخص او درک شوي محيط له تعامل څخه رامنځته کېږي، ددغه دوه اړخيزه تعامل واقع کېدل، د تجربې د دوام او استمرار سبب کېږي، هره تجربه، له مخکنيو تجربو څخه متاثره کېږي او راتلونکو تجربو ته بدلون ورکوي، يا کېدای شي د راتلونکو تجربو پرحالت او موقعيت باندې اغېز وکړي. د تجربې او انګېزې له نظره تېرمهال او راتلونکی مهال د شخص لپاره په اوس مهال کې معنا لري، يو شخص معمولاً خپلې تېرې تجربې او راتلونکي معيارونه په نظر کې نيسي، خو تر زياتې اندازې د ژوند له اوسنۍ فضا څخه انګېزه راخپلوي.

څرنګه چې د ذهن او بدن ترمنځ اړيکې د اروا پوهنې د مکتبونو د بحث له اصلي موضوعاتو څخه ګڼل کېږي او تقريباً ټول اروا پوهان په دغه ټکي کې سره موافق دي، چې انسان کولی شي، په دوو متضادو سطحو کې يعنې په «ذهني» او «بدني» سطحو کې فعاليت ترسره کړي. ګشتالت پلويانو هم په دغه باب يو لړ څرګندونې کړې دي. د دوی په اند: «ذهني فعاليت د هغو مشخصو عملونو نتيجه ده، چې د بدني فعاليتونو په پرتله کم ځواک او

انرژۍ ته اړتیا لري. د مثال په ډول یو پوهاند چې د میز شا ته ناست او په فکر کې ډوب دی. نسبت هغه کارګر ته چې کلا جوړوي، کمې انرژۍ ته اړتیا لري. څرنګه چې اوبه د تودوخې او حرارت پر وړاندې په بخار بدلیږي، همداسې ښکاره بدني فعالیتونه هم په پټو فعالیتونو بدلیږي. یو ژوندی موجود له محیط سره متقابل عمل ترسره کوي. هر کله چې په دغه مرحله کې د محیط او ژوندي موجود د متقابل عمل شدت راکم شي، بدني فعالیت په ذهني فعالیت بدل شي او کله چې شدت ومومي. ذهني فعالیت، بدني فعالیت ته خپله بڼه ورېدلوي.

ګشتالت پالنه د انسان د چال چلند ذهني او بدني اړخونه د جلا او خپلواکو وجودونو په توګه نه څیړي، بلکې هغه د یوې نه جلا کېدونکې مجموعې او یوه کُل په ډول څیړي. د دوی په نظر، تفکر او عمل یا ذهني فعالیت او بدني فعالیت په واقعیت کې دواړه له یوې ریښې څخه دي او کولی شو، هغه له یوې سطحې څخه بلې سطحې ته یا له ذهني سطحې څخه بدني سطحې ته او له بدني سطحې څخه ذهني سطحې ته ولېږدوو.

د ګشتالتیانو په عقیده، د انسان ذهني فعالیتونه د هغه له باطني نړۍ او بدني فعالیتونه د هغه له بهرنۍ نړۍ سره زیات تړاو لري. یا په بل عبارت انسان دوې نړۍ لري، باطني نړۍ او بیروني نړۍ. کله چې د یوه انسان ددغو دواړو نړیو ترمنځ کړکیچ او بېګانګي رامنځته شي. نو د رواني ستونزو راپیدا کېدلو ته زمینه برابرېږي او د انسان ذهني تعادل ته صدمه رسېږي. ددې په مقابل کې هغه وګړي له رواني اړخه سالم بلل کېږي، چې د هغو داخلي او خارجي نړۍ یا باطني او بیروني نړۍ سره توافق ولري.

کله چې د یوه شخص د ځان او جهان ترمنځ مستقیم پیوند او همغږي موجوده وي، هغه کولی شي، له خپلو وړتیاؤ څخه په ښه توګه ګټه واخلي او خپلې علاقې او استعدادونه وپالي. خو هغه څوک چې ونه شي کولی، د خپلې باطني او بیروني نړۍ ترمنځ همغږي راولي. هېڅکله به خپل واقعي ځان ته ونه

رسېږي. دغه ډول اشخاص يا په تېرمهال کې ډوب پاتې کېږي او يا د راتلونکي بې واقعيته خيالونو ته پناه وړي. څرنګه چې يو انسان نورو ته هم اړتيا لري او هېڅ شخص په يوازې سر پر ځان بسيا «خودکفا» نه دی. له همدې امله د انسان د رواني او عاطفي بقا چانس په يوازيتوب يا په هغه يو اړخه نړۍ کې چې ده ته ورپاتې ده کم دی. انسان په خپل ماحول کې انسان دی او په هر وخت کې د خپل ماحول يوه برخه يا يو جز دی. په همدې سبب دده چلند هم د محيط او محيطي مسئلو تابع دی. يا په بل عبارت د ژوندانه په بهير کې محيط يو اړخ دی او د فرد خپل وجود بل اړخ دی. که چېرې نوموړی فرد د خپل ځان او جهان ترمنځ د اړيکو پوله او سرحد ونه پېژني. روان مړاوی انسان ورنه جوړېږي او که چېرې دا هرڅه وپېژني او د هغو ترمنځ وحدت او يخلاينه راوستلای شي. سالم او سليم انسان ورڅخه جوړېږي.

❖ ❖ ❖

(ګشتالتيانو په خپلو څېړنو کې څرګنده کړه. چې په ليدني يا ديداري درک پورې مربوطو ازمويو کې ماغزه همېشه هڅه کوي. چې له نيمګړو او ناقصو تصويرونو سره د برخورد او مخامخ کېدنې پرمهال هغه بشپړ او تکميل کړي. زموږ ماغزه په داسې ډول پروګرام بندي شوي. چې په هره موقع کې په يوه شکل يا يوه شخصيت پسې ګرځي. يعنې له يوه شي څخه په استفادې. بل شي ته رسي او د رنګونو او شکلونو د ګڼه ګوڼې په منځ کې د معنا او مفهوم په لټه کې کېږي... همدا ډول د هر فرد شخصيت تل د يوې غالبې اړتيا له مخې ځان جوړوي او کله چې يې دغه اړتيا پوره کېږي. نو سمدلاسه يوې داسې مرحلې ته داخلېږي. چې هغه د يوې بلې اړتيا لاره ورته پرانيزي. په دې ترتيب فرد خپل ټول ارګانېزمونه په داسې بڼه تنظيموي. چې په هغو وکولی شي. هغه څه په لاس راوړي. چې دده د بقا او پايښت لپاره اړين دي. خو زموږ انسانانو ستره ستونزه دا ده. چې تل زموږ پېچلتياوې ددې لامل کېږي. چې د اړتياؤ د پوره کېدلو ساده معادله مو پېچلې او مبهمه

واوړي. موږ کولی شو، خپلې ځینې اړتیاوې وځپو او ځینې مهمې او واقعي وښیو یا غالبې اړتیاوې ورنه جوړې کړو... زموږ غالبې اړتیاوې، زموږ له ځانباورۍ او عزت نفس سره پیوند خوري. خو د کوم فرد نفس چې حوصله بایللې او نور زیان نه شي منلی. هغه له رواني مراویتوب سره مخ کېږي او خپل کنټرول او هوښیاري له لاسه ورکوي.) روانشناسي، ټامر باتلربودن، ۳۳۲مخ

د ګشتالتیانو په باور، زموږ پنځه ګوني حواس لکه د بویولو، لمس کولو، خوند معلومولو، اورېدلو او لیدلو حسونه له نړۍ سره د ارتباط او اړیکو پولې دي، کله چې یو څوک خپل ځان له نورو خلکو څخه کوم جدا شی وبولي، نو د حس او درک پولې ورانوي او له نورو سره اړیکې او ارتباطات له لاسه ورکوي.

د دغه مکتب یوبل پلوي «فریتزپرلز» وایي: «خلک د خپل مرګ پر مهال دا نه وایي، چې کاشکي زیاتې پیسې مې په لاس راوړې وی! بلکې وایي، کاشکي له وختونو او فرصتونو څخه مې ښه استفاده کړې وی او ښه او زیات کارونه مې ترسره کړي وی! یعنې خلک هیله کوي، چې کاشکي له خپل ژوند سره یې ښې او غوره اړیکې درلودلې وی... هغه کسان چې له خپل چاپېریال سره رښتنی ارتباط لري، تل په هیجان کې وي. دغه ډول کسان ټول وخت په یوه نه یوه ښه د احساس کولو په حال کې وي. خو ددې په مقابل کې هغه کسان چې له رواني مراویتوب سره لاس او ګرېوان دي. پرته له دې چې اقدام وکړي او له واقعي نړۍ سره اړیکې ونیسي. معمولاً خپلې هغې باطني نړۍ ته چې دی د ځان دننه ورسره اشنا دی پناه وړي او ځان له واقعي پرمختیا او څخه بې برخې کوي. سالم انسانان خپل ځانونه له ژوند سره نښلوي، علاقه ښیي، پرځان کنټرول ساتي، له انسانانو سره پالي، قاطع وي، درک کوي، مسئولیت مني او د ژوند په هره برخه کې زده کړه کوي.»

د ګشتالتیانو هدف دا دی، چې انسانان له خودکاره ژوند کولو څخه راوګرځوي، دوی وایي، زیاتره انسانان په خپل اوس کې ژوند نه کوي، په دې معنا چې انسان یا په خپلو تېرو خاطرو او احساساتو کې بوخت وي او یا

ټول وخت د راتلونکي ناراغليو چارو ته په فکر کې دی. په دې بنسټ که چيرې افراد خپل ژوند تحليل کړي، د خپلو معيارونو سره ګام واخلي. تر زياتې اندازې په خپل اوس کې ژوند وکړي، خپل اوس ته فکر وکړي او په خپلو اوسنيو چارو مسلط شي. نو له زيات پرمختګ. نظم او ذهني آرامښت سره به مخ شي.

ګشتالت که څه هم په اروا پوهنه کې تقريباً يو زوړ مکتب دی، خو د دوی دا پورته ډول څرګندونې تلپاتې ارزښت لري او ښايي همدا لامل وي، چې د ګشتالت تر زمانې څولسيزې وروسته انسان پاله يا بشري اروا پوهنه د دوی «ګشتالتيانو» تر اغېز لاندې راغله او ځينې بنسټيز توکي يې د ګشتالت له اروا پوهنې څخه واخيستل.

انسان پالنه

د اروا پوهنې د لړۍ بله کړۍ

په نولسوه پنځوسمو کلونو کې «**اروا شننه**» او «**سلوک پالنه**» په اروا پوهنه کې تر ټولو بانفوذه مکتبونه بلل کېدل: خو له دې سره سره ځينو اروا پوهانو ته دغه دواړې فکري څانګې د زغملو وړ نه وې. تر ټولو ستر تور چې پر دغو مکتبونو ولګېد، هغه دا ؤ، چې دوی «**انسانيت ځپونکي**» دي. د اروا شننې مکتب د هغو مفکورې له امله «چې ويل به يې د انسان زياتره چلندونه په لاشعور کې د ناسمو تمايلاتو له مخې اداره کېږي» ترحملې لاندې راغی او د سلوک پالنې پر مکتب دا نيوکه کېده، چې دوی د حيواني اروا پوهنې پرنسيبونه پر انساني اروا پوهنه باندې تطبيقوي او يا انسان ته «د هغو عاطفي احساس او ذهني حالتونو ته» د ارزښت نه ورکولو په صورت ديوه ژوندي موجود خطاب کوي.

پر دغو دواړو مکتبونو «اروا شننه او سلوک پالنه» باندې يوه بله جدي نيوکه دا وه، چې دوی وايي. «انسانان خپل برخليک په خپل واک کې نه لري، يا د لاشعور تر اغېزو لاندې دي او يا محيط د هغو ماهيت بشپړوي».

په همدې اساس په اروا پوهنه کې يو بل مکتب د امريکا د مشهورو اروا پوهانو «**آبراهام مازلو**» او «**کارل راجرز**» له خوا د «**انسان پالنې**» يا انسان پالې اروا پوهنې په نوم، چې انګليسي کې ورته (humanistic-psychology) ويل کېږي رامنځته شو.

د انسان پالنې د مکتب پلويانو له احتياط څخه کار واخيست او د انسان د ماهيت په برخه کې يې خوشبينانه څرګندونې وکړې. دوی وويل: «انسانان د حيواني ميراثونو او محيطي شرايطو د لاس آلې نه دي... څرنګه چې انسانان

په بنسټيز ډول له نورو حيواناتو څخه توپير لري. په دې اساس د حيواناتو په برخه کې څېړنې. د انسانانو د چال چلند په معلومولو کې چندان رول نه لري.»

روانشناسي عمومي، وين ويتن، ۱۱مخ

د څېړونکو په باور د انسان پالنې مکتب د اروا شننې او سلوک پالنې د مکتبونو پرځای، د ګشتالت پالنې له مکتب څخه زيات اغېز مونډلی دی. (انسان پالې اروا پوهنې د اروا شننې پرخلاف، په رواني ستونزو کې د لاس او ګرېوان کسانو د مطالعې پرځای، له رواني اړخه د روغو کسانو د مطالعه کولو هڅه کوي. په همدې توګه د انسان پالې اروا پوهنې د درملنې رنګ بل ډول دی او «وده ورکوونکې درملنه» ورته ويل کېږي. چې له ۱۹۶۰م کال څخه تر ۱۹۷۰م کال پورې يې زيات رواج وموند)

تاريخ روانشناسي نوين، ۵۳۸مخ

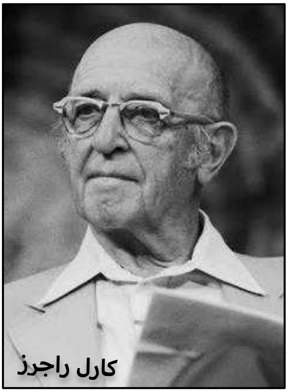
کارل راجرز

ددغه مکتب يو مهم غړی ***کارل راجرز*** «۱۹۰۲م–۱۹۸۷م» په دې باور ؤ، چې« د هر انسان چلند په عمومي ډول د هغه د ځانوالی او ځان خيال ساتلو (Self-Concept) په واسطه اداره کېږي، چې په غالب احتمال حيوانات له هغو څخه بې برخې دي.» روانشناسي عمومي، وين ويتمن، ۱۱مخ

❖❖❖

د انسان پالنې بل پیاوړی غړی ***آبراهام مازلو***«۱۹۰۸م–۱۹۷۰م» وايي: «د تاريخ په اوږدو کې د انساني فطرت د ځپلو هڅه شوې ده. زموږ ټولو نظر بايد د انسان د اصلي فطرت په اړه دومره پراخه شي. ترڅو د بشپړو او موفقو انسانانو ځانګړتياوې راخپلې کړو.»

آبراهام مازلو

ددغه مکتب پلویان په ټولیزه توګه هڅه کوي، چې انسان خپل ځان ته متوجه کړي او په ځان کې يې له پټو وړتیاؤ او شاته اچلول شویو استعدادونو سره اشنا کړي، ترڅو له خپلو ارزښتونو سره د جوړجاړي په فضا کې ژوند وکړي او په داډه ډول خپل ماهیت په خپله وټاکي.

انسان پالنه هڅه کوي، چې اروا پوهنه باید له کوم پیچلي، له بې اړتیا افکارو ډک او یوازې ترپوهنتون لوستو کسانو پورې محدود علم نه وي، بلکې یوه داسې وسیله وي، چې له ټولو افرادو سره د هغو د ورځني ژوندانه د مسایلو په حل او پېژندنه کې مرسته وکړي، یعنې یو داسې علم چې تر نظري اړخ يې، کاري اړخ یا د کارېدنې رول پراخه وي.

له همدې امله دغه مکتب پر هغو موضوعاتو په باندې تمرکز کوي، چې په نورو فکري نظامونو او نظریاتي نظامونو کې ورته کمه پاملرنه شوې ده. د ساري په ډول ځانخبري، ځانجوړونه، مینه، علاقه، خلاقیت، د نوښت او ابتکار حس، د انسان طبیعي او غیر تصنعي حالت، آرامښت، ځان واکمني، د لوړو ارزښتونو او باورونو راخپلول، رواني استقلالیت، د مسئولیت احساس، په اعمالو کې د هوډ او ارادې شتوالی، د اوچتو تجربو درلودل او پالل، د جرئت درلودل، سالم درک او داسې نور... هغه موضوعات دي، چې د انسان پالنې مکتب ورته په خپله لمن کې ځای ورکوي.

همدا لامل ؤ، چې نوموړی مکتب له ۱۹۶۰م کال راوروسته د ځوانو اروا پوهانو، استادانو، ښوونکو او حتیٰ عامو وګړو له خوا له تاوده هرکلي سره مخ شو. ځینو محققانو د انسان پالنې د استقبال یو لامل دا ښودلی، چې د هغه مهال اروا پوهنې د انسان له اصلي چلند او اړتیا وړ مسایلو څخه غفلت کاوه او د هغو پرځای يې ځینې دوهمه درجه مسایلو ته پاملرنه کوله.

که څه هم په شلمه ميلادي پېړۍ کې اروپايي فلسفې د بشرپالنې، هيومانيزم او وجودي فلسفې نغرۍ تود کړی ؤ. خو د انسان پالنې مکتب چې د نړۍ په هاغه بله څنډه يعنې امريکا کې وزرې خپرې کړې، د اروپا ددغې نوې فلسفې په ستنو يې کمه تکيه درلوده. يا په بل عبارت د انسان پالنې د مکتب پلويانو د انسان ماهيت او د ژوندانه چارو ته په فلسفي نظر نه، بلکې په يوه ځانګړي اروا پوهنيز نظر وکتل. د دوی په اند، د انسان طبيعت تل د انساني کېدو په حال کې دی، چې ټولنه ورته ځانګړی بستر تيا کې. د انسان او ټولنې ترمنځ د راکړې ورکړې دغه تکاملي پروسه تل په جريان کې ده. ځينې وخت انسان د ماحول د ارزښتونو، باورونو او انګېزو له مخې خوځول کېږي او ځينې وخت د خپلو باطني غرايزو او تمايلاتو له مخې... دغه خوځون انسان د عمل او فعالت ډګر ته مخکې کوي، خو څومره چې انسان سم عمل ترسره کوي، هغومره زيات د آزادۍ احساس کوي.

له سم عمل کولو څخه مطلب دا دی، چې خپله لاره او روش، ټولو حاضرو محرکاتو ته «هغه که محيطي او بهرني وي او که باطني او رواني وي» په پام سره انتخاب او په مؤثره توګه تعقيب کړي. په بل ډول، انسان له ټولو بيروني او باطني چارو سره په شخصي رابطه کې دی او د همدغې شخصي رابطې پرېنسټ د خپل چلند او رفتار طريقه او سليقه تيا کې.

يو آزاد، مثبت او سالم انسان، د ټولو محرکاتو پر وړاندې د مسئوليت احساس کوي او له هغو څه څخه چې د ننه او د باندې يې ګرځي، په بشپړ ډول خبرتيا لري. په داسې يوه حالت کې د محيطي او باطني عواملو ترمنځ کوم کړکېچ نه ليدل کېږي او د سازش او جوړجاړي چانس يې زيات وي.

د خپل ځان تحقق، د انسان د ژوند ترټولو مهم هدف دی. د ځان کېدلو پروسه د بشر په وجود کې يوه ذاتي تلوسه ده، چې سالم انسانان ورپکې زيات بريالي وي. کله چې يو انسان د خپل ذهني تصوير مطابق وده کوي، يا

کله چې یو انسان د ځان په تحقق کې مخ په بره روان وي، معمولاً د نورو په وړاندې د مهموالي احساس کوي او د نورو دوستی او قبول ته علاقه ښیي.
په انسان کې دغه ډول تنده هغه وخت څرګندېږي، چې فکر کوي، دده احساسات، تمایلات او نور شخصي او باطني تجارب، د نورو اشخاصو له خوا په مثبته بڼه منل کېږي. کله چې دغه څه ترسره شي، بیا شخص د خپلو تجربو او تمایلاتو په رڼا کې د انتخاب، تصمیم نیولو او عمل کولو بڼه وړتیا پیدا کوي، چې همدغه شان ټکي د انسان د رواني شخصیت او استقلالیت نښې دي.
د انسان پالنې مخکښه څېره «**_آبراهام مازلو_**» د انسان په دا رنګه رغنیز شخصیت او طبیعت کې په څلورو اصولو ټینګار کوي:
(۱: انسانان د خپل ځانګړي فطرت او طبیعت لرونکي دي او زیاتره غوښتنې، اړتیاوې او استعدادونه یې بیولوژیکي بنسټ لري، چې هغه په خپل وار د مشترکو او متضادو اړخونو لرونکي دي.
۲: انسانان ذاتاً ښه موجودات دي او د هغو په اصلي طبیعت کې شر او بدي نشته ده، په دې اساس باید داسې زمینه ورته مساعده شي، چې خپل دغه ښه او غوره فطرت وغوړوي او هغو ته په خپل ځان او جهان کې پراختیا ورکړي.
۳: د انسانانو طبیعت، د حیواناتو د طبیعت پر خلاف، د بدلون او سمون وړ دی او د ټولنیزو او فرهنګي عواملو تراغېز لاندې راځي. د انسان دغه جوړېدونکی او بدلون منونکی طبیعت، هېڅکله له منځه نه ځي.
۴: هغه څه چې یو انسان د بدۍ او شرارت خوا ته رهبري کوي او هغه په رواني اختلالونو کې ښبلوي، نامساعد اجتماعي محیط دی. مازلو د یوه بل اروا پوه «اریش فروم» په څېر باورمن دی، چې «سالم شخص، په سالمه ټولنه کې منځته را تللی شي!») روانشناسی عمومی انسان، ۸۰٦مخ
په دې اړه د انسان پالنې بل وتلی غړی «**_کارل راجرز_**» وایي: «د بشپړ انسان مفهوم تر ډېره یو ارماني مفهوم دی او فرضي شخص دی، په دې معنا

چې هېڅوک په مطلق ډول د ځانوالۍ او ځان جوړونې ورستې برید ته نه رسېږي. خو بشپړ تیا غوښتونکي اشخاص په دایمي ډول هغې خوا ته په هڅه کې دي. هغوی له حقایقو او واقعیتونو سره په شخړه کې نه راګیرېږي. عقدې نه راخپلوي. خپل طبیعي حالت د پېچلتیا خوا ته نه بیایي. هره لحظه په نرمال او طبیعي ډول د خپلو اهدافو په لور حرکت کوي او د ځینو ناسمو او نابرابرو شرایطو پر وړاندې د تسلیم او ماتې لاره نه نیسي. دغه ډول اشخاص د خپلو ټولو تجربو. زده کړو. انګېرنو او اخیستنو پر وړاندې حساس وي او ظاهري او باطني چلند یې. هم د ځان او هم د ټولنې د ګټورتوب پر محور څرخي. د مثبتو خیالونو. کارونو او پایلو خوا ته تمایل لري. مثبت انتخاب کوي. په شخړه پاروونکو مسایلو پسې نه ګرځي. هیله منتیا ښیي. په حل لارو پسې هڅه کوي. منطقي چلند ته لومړیتوب ورکوي او په ټولیزه توګه د ژوندانه په شېبه شېبه کې له خپل اصلي او انساني طبیعت سره همغږي ښیي...»

راجرز یو بل ځای د یوه بالیني او انسان پاله اروا پوه په توګه «چې د انسان ژوند تر بل هرڅه مهم ګڼي» د یوه سالم انسان ځانګړنې په لاندې ډول په ګوته کوي:

(۱: په خپلو شخصي او شعوري تجربو باندې متکي وي او د بېلابېلو نورو تجربو د راخپلولو لپاره چمتووالی لري. خو د هغو لاسپوڅی نه واقع کېږي.

۲: ژوند ورته معنادار وي. هره تجربه نوې انګېري او د هغو د راخپلولو لپاره تل هیجان او تلوسه لري. په بله وینا. سالم شخص له هرې نوې تجربې سره تحول او تکامل مومي.

۳: پر خپل ځان او ارګانېزم باندې باوري وي. سلوک او چال چلند یې د عقل. منطق او عاطفې پر بنسټ ولاړ وي. یعنې څومره چې د عمل پر مهال منطقي عواملو ته پاملرنه لري. هغومره عاطفي عوامل هم په پام کې نیسي. ځکه چې ژوند له دغو ټولو عوملو څخه رغېدلی دی.

۴: سالم انسان خلاق او نوښتګر وي او له یونواختی څخه کرکه لري. په بل عبارت یو سالم شخص هڅه کوي، چې په هر وخت او هرځای کې نوي څه ترسره کړي. خلاقیت وښیي او په همدغه توګه خپل ځان په واقعي ډول ژوندی احساس کړي.
۵: د عمل خپلواکي او ښه انتخاب تجربه کوي. یعنې د خپل فکر او عمل لپاره محدودیت نهویني. له دغه ټکي څخه خوند اخلي. چې پرخپل ژوند لاسبري او تسلط لري.
۶: له تېرمهال څخه راتلونکي مهال ته زیاتره پاملرنه کوي. ځکه باور لري، چې راتلونکی یوازې په ده پورې اړه لري او د تېرمهال د پېښو او موقعیتونو په لاس نه اداره کېږي. په لنډ ډول د ژوند ترټولو مهم هدف «انسان» دی.)
روانشناسی عمومی انسان، ۷۹۵مخ

❖ ❖ ❖

«***آبراهام مازلو***» مخکنی ارواپوهنه د ناسمو اشخاصو د څېړلو محدوده ساحه وګڼله او زیاته یې کړه چې. ارواپوهنه باید نوره په دغه تیاره څنډه کې پاتې نه شي. بلکې د روغو او سالمو اشخاصو د لوړاوي او د هغو د ورو ستونزو د حل لپاره هم باید اغېزناک ګامونه واخلي. چې په دغه لار کې ترټولو مهم شی. د روغ او سالم انسان د تعریف مشخص کول دي.
مازلو د سالم شخص یوه ځانګړتیا د هغو د شخصیت یووالی او وحدت ګڼي، چې د خپلو ځواکونو په مرسته په وېرو. تشویشونو. رواني اندېښنو او نورو ستونزو لاسبری پیدا کوي او له دې مخې د خپل ژوند پرټوله فضا باندې تسلط مومي. د ژوند په بهیر کې د جسمي او رواني وړتیاؤ په مرسته دغه ډول تکاملي پروسه دځان تحقق یا د ځانوالی په رڼا کې ځان هسکونه بلل کېږي.
د مازلو په باور. څومره چې یو انسان خپل ځان او خپل روان ته نږدې کېږي، هومره له هغو «هغسې والي» څخه فاصله نیسي. لکه نور یې چې له ده څخه

تمه لري. رواني سلامتي، ته نږدې کسان خپلو معیارونو، مثبتو ذهني تصویرونو او اوچتو انساني استعدادونو ته د فعلیت ورکولو له لارې خپل ځان ثبیتوي او د همدغو ارزښتونو له مخې خپل چاپېریال، نړۍ، واقعیتونه، شرایط، روابط او امکانات تحلیلوي. خو که چېرې کوم شخص د خپلو بنسټیزو اړتیاؤ «چې مازلو دغه اړتیاوې په یوه هرم کې ښودلې او تاسې یې د مازلو په ژوندلیک کې کتلی شئ» په پوره کولو کې پاتې راشي، نو نوموړی شخص د یولړ رواني کړکېچونو لکه تشویش، غوسه، ناهیلي، د حقارت عقده او نورو سره لاس او ګرېوان کېږي.

د مازلو په باور هریو انسان چې خپل ځان نفې کوي، په واقعیت کې له خپلو ذاتي استعدادونو سره خیانت کوي. د مثال په ډول که چېرې یو هوښیار او مناسب سړی، حماقت او ناپوهي کوي، دا یوه ناروغي ده. دغه ډول افراد د خپل وجود په ژورو کې پوهېږي، چې له خپل ځان سره یې ظلم کړی. مګر بیا هم خپل ځان او روان تحقیروي. دغه لړۍ که دوام پیدا کړي، نو یو روغ سړی په یوه روان مړاوي او ځان تخریبي سړي بدلېږي.

په هرحال د انسان پالنې په مکتب کې د آبراهام مازلو، کارل راجرز، سالیوان او نورو اثار او افکار بنسټیز ځای لري، چې پرهغو باندې بحث کول لویه موضوع جوړوي. خو په خورا لنډه توګه د یادو اروا پوهانو د افکارو یا د انسان پالنې څو عمده ځانګړنې په لاندې ډول ښودلی شو:

- ★ شخص د یوه کُل او مجموعې په ډول د انسان پالنې ترټولو مهمه څېړنیزه موضوع ده.
- ★ د شخص د ژوند ټول تاریخ د دوی د پاملرنې وړ دی.
- ★ د انسان وجود او د هغو قصد او ارادې ته زیات ارزښت ورکول کېږي.
- ★ د ژوند ټولیز او عمومي هدفونه، مساوي ګڼل کېږي. مثلاً نه شو کولی، د بیولوژیکي اړتیاؤ ارضا د رواني اړتیاؤ تر ارضا مهمه ګڼو.

★ انساني خلاقیت. په انسان پاله اروا پوهنه کې لومړی ځای لري.

★ په انسان پالنه کې رواني درملنې ته ځانګړې پاملرنه کېږي. د دوی په باور، د هرشخص ژوند د هغوی د تجربو د معناؤ پرېنسټ پېژندل کېږي او ژوند له زیږېدنې څخه تر مړینې پورې یوه روان پوهنیزه مسئله ده.

شناخت پالنه

او د اروا‌پوهنې نورې لاسته راوړنې

د اروا‌پوهنې په نوي تاريخ کې د شناخت پالنې مکتب «چې د پېژندنې اروا‌پوهنه (Cognitive-psycholog) هم ورته ويل کېږي» له ۱۹۷۰م کال راپه دې خوا په رسمي ډول رامنځته شو. د دغه نوي مکتب پلويان هم د انسان پالنې د مکتب د پلويانو په څېر د نورو اروا‌پوهنيزو مکتبونو په ځانګړي ډول د «اروا‌شننې» او «سلوک پالنې» په ډول انسان د کوم ماشين او باطني تمايلاتو د يرغمل په ډول په نظر کې نه نيسي.

(دوی ترډېره انسان د پېژندنې او شناخت د يوه شنونکي او تحليل ګر په توګه پام کې نيسي. څرنګه چې سلوک پالنې هم شناختي مرحلو او زده کړه ايزو پېژندنو ته لېوالتيا درلوده او د فرد د تحليل او تفکر پر ځواک به يې له محيطي محرکاتو سره د ارتباط په ترڅ کې ارزونه کوله. خو له دوی سره د پېژندنې يا شناخت پالنې د مکتب يو عمده توپير دا دی. چې دوی ترهرڅه وړاندې په شناختي مسئلو باندې لاس ږدي او هغه د چلند او رفتار بنسټ ګڼي. په داسې حال کې چې سلوک پالنه پرچلند باندې د محيطي محرکاتو په اغېز ټينګار کوي.) روانشناسي عمومي، حمزه ګنجي، ۲۰مخ

له شناخت او پېژندنې څخه موخه هغه ذهني مراحل او مسايل دي، چې په ټوله معنا د زده کړو او تجربو په راخپلولو کې دخالت لري. د پېژند پالنې د پلويانو په اند، انسانان په رواني لحاظ له هغو شيانو څخه اغېزمن کېږي، چې دوی يې د ژوند په هره مرحله کې زده کوي او يا يې تجربه کوي. د دوی په نظر، د ژوندانه له بېلابېلو مسايلو څخه د خپلو زده کړو او رواني تجربو په رڼا کې حسي او ادراکي برداشتونه او اخيستنې د افرادو ذهني پانګه جوړوي او د وخت په تېرېدو سره يې رواني هويت ته لوري ورکوي.

د پېژندپالنې د مکتب اروا پوهان د ذهن په وسیله د تجربو جوړښت او د هغو د ترتیبولو او رهبري کولو موضوع ته زیات ارزښت ورکوي. د دوی په باور ذهن ټولو ادراکي او رواني تجربو ته بڼه او پیوستون ورکوي. موږ ځینې تجربې له پامه غورځوو او ځینې نورې خپلې فعالې حافظې ته د سپارلو لپاره ټاکو او په ټوله معنا د بهرنیو محرکاتو ځوابوونکي نه یو او نه هغه سپینې لوحې یو. چې یوازې حسي تجربې راباندې لیکل کوي.

د پېژندپالنې په څېړنو کې د شعور موضوع یوځل بیا خپل ځای ونیو او د عیني پدیدو پرځای د ذهني پدیدو د څېړلو یو نوی باب پرانیستل شو. ددغه مکتب اروا پوهانو څرګنده کړه، چې د انسان ذهن یو خارق العاده تفسیر کوونکی ماشین دی. چې د فرد لپاره یې خپلې لیدنې او کتنې نمونه اي کوي او د بهرنۍ نړۍ هغه تصویرونه ورته را ایجادوي، چې د فرد چلند او رفتار د هغو پر اساس ټاکل کېږي.

د دوی دغه ډول څرګندونې ددې لامل شوې چې وروسته اروا پوهان دې پایلې ته ورسېدل. چې «زموږ افکار، زموږ احساساتو ته بڼه ورکوي او موږ کولی شو. د خپلو احساساتو په بدلون سره د ژورخفګان او افسردګۍ کچه راټیټه کړو او یا خپل چال چلند او سلوک تر زیات کنټرول لاندې راولو. د پېژندپالنې دغې طریقې په رواني ستونزو د اخته کسانو د رواني درملنې لپاره هماغه ځای ونیو. لکه یو وخت چې د فروید د رواني تحلیل طریقه ورڅخه برخمنه وه.

د پېژندنې د اروا پوهنې په غېږه کې چې کوم بل څه راوزیږېدل، هغه د مثبتې اروا پوهنې منځته راتګ ؤ. مثبتې اروا پوهنې هڅه وکړه، چې د اروا پوهنې لوري ته بدلون ورکړي او د ذهني ستونزو د مطالعې پرځای د انسان د خوښۍ، خوشبینۍ او له ژوند سره د جوړجاړي د عواملو مطالعه د اروا پوهنې موضوع وګرځوي.

په دې ډول د پېژندنې د اروا پوهنې پلویان تر ۱۹۷۰م کال پورې زیات شول او د یوې لسیزې په اوږدو کې یې شپږ مجلې تاسیس کړې. د هغو مجلو نومونه په لاندې ډول دي:

- (**د پېژندنې اروا پوهنه**)، په ۱۹۷۰م کال کې
- (**شناخت یا پېژندنه**)، په ۱۹۷۱م کال کې
- (**حافظه او پېژندګلوي**)، په ۱۹۷۳م کال کې
- (**د ذهني تصویر مجله**)، په ۱۹۷۷م کال کې
- (**شناختي درملنه او څېړنه**)، په ۱۹۷۷م کال کې
- (**د پېژندنې علم**)، دا هم په ۱۹۷۷م کال کې

د څېړونکو په نظر، د پېژندپالنې مکتب د اروا پوهنې د نورو مکتبونو غوندې په یوځل او یو وخت ظهور ونه کړ. ددغه مکتب د زیاترو اړخونو وړاندوینه د نورو اروا پوهانو په کارونو کې شوې ده. له همدې امله دغه مکتب ته د اروا پوهنې په تاریخ کې د داسې نوي مکتب خطاب شوی، چې ریښې یې په زړو مکتبونو کې هم لیدل کېږي. د پېژندپالنې د مکتب د وړاندویونکو له ډلې څخه یو هم سویسی اروا پوه هاند ***ژان پیاژه*** «۱۸۹۶م–۱۹۸۰م» دی. ژان پیاژه مخکې له دې چې په اروا پوهنه لاس پورې کړي، د طبیعي علومو استاد ؤ او زیات وخت یې د سویس د لویدیځې خوا په غرونو او غونډیو کې د حلزونونو په راټولولو او څېړلو تېر کړی ؤ.

ژان پیاژه

ده د خپلې دوکتورا تېزس هم د «والې» د غرونو د حلزونونو په اړه لیکلی ؤ. دده پلار د «نوشاتل» په پوهنتون کې د ادبیاتو استاد ؤ. ده د دوکتورا تراخیستو وروسته له اروا پوهنې سره مینه پیدا کړه او د ژوند تر پایه پورې یې نور په همدې برخه کې

کار وکړ او د «ژینو»، «نوشاتل» او «سوربون» په پوهنتونونو کې یې استادي وکړې.

پیاژه خپلې زیاتې څېړنې د ماشوم د اروا پوهنې په څانګه کې ترسره کړې او څو مهم کتابونه یې لیکه: «د ماشوم ژبه او فکر»، «له نړۍ څخه د ماشوم درک»، «په ماشومانو کې د هوښیارۍ ریښې»، «د ماشومانو اخلاقي قضاوتونه»، «شعور ته لاس رسی»، «پوهه او بیولوژي» او نور... ولیکل.

څېړونکي وایي، د ژان پیاژه تحقیقاتو په ۱۹۴۰م کلونو کې په اروپا کې زیات اغېز درلود، خو په امریکا کې یې هغه مهال دومره شهرت او محبوبیت لاسته را نه وړ، ځکه په امریکا کې یې له «سلوک پالنې» سره همغږي نه درلوده، مګر تر ۱۹۶۰م کال وروسته یې په امریکا کې د پېژندنې پرنهضت اغېز زیات شو، تر دې چې دی «پیاژه» امریکا ته ورغوښتل شو او په ۱۹۶۹م کال کې ورته د امریکا د اروا پوهنې د انجمن له خوا د ممتازه علمي خدمت جایزه ورکړل شوه. په دې ډول ژان پیاژه لومړنی اروپایي اروا پوه ؤ، چې په امریکا کې ورته دغه جایزه ورکړل شوه.

لکه مخکې چې یادونه وشوه، د پېژندپالنې مکتب په یوځل منځته رانه غی، له همدې کبله د دغه مکتب د بنسټګر خطاب یوه کس ته نه دی شوی، خو څېړونکو دوه اروا پوهان په ګوته کړي، که څه هم په رسمي ډول د پېژندپالنې د مکتب بنسټګران نه شمېرل کېږي، مګر دا چې له هغو څخه یوه اروا پوه ددغه مفکورې د پراختیا لپاره یو څېړنیز نظام جوړ کړ او بل اروا پوه ددغې لارې د خدمت په موخه یو ستر کتاب خپور کړ، له همدې امله د دوی دواړو هڅې د پېژندنې د اروا پوهنې اصلي پایې وګڼل شوې، دغه اروا پوهان یو «***جورج میلر***» او بل «***اولریک نیسر***» ؤ.

❖❖❖

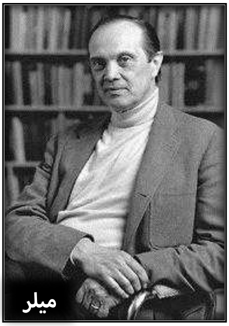

جورج میلر چې په ۱۹۴۶م کال کې له هاروارد پوهنتون څخه د اروا پوهنې دوکتورا اخیستې وه. ده خپلې څېړنې د ژبې د اروا پوهنې په ساحه کې پیل کړې او په ۱۹۵۱م کال کې یې «د ژبې او اړیکو» په نوم کتاب خپور کړ. میلر په ۱۹۶۰م کال کې په هاروارد پوهنتون کې د انسان د ذهن د مطالعې لپاره یو څېړنیز مرکز تاسیس کړ. ده چې کله دغه مرکز جوړاوه، نو د هاروارد پوهنتون رئیس ته یې د څو خونو د ورسپارلو وړاندیز وکړ. د پوهنتون رئیس ورته هغه کور ورکړ، چې یو وخت پکې نامتو فیلسوف او اروا پوه «ویلیام جیمز» اوسېدو. میلر وروسته خپل دغه ځای ته د پېژندنې د مطالعاتو د مرکز نوم ورکړ. ده په دې هکله لیکلي:

(موږ د پېژندنې یا شناخت د کلمې په کارولو سره ځانونه له سلوک پالنې څخه جلا کول. موږ داسې څه غوښتل، چې رواني وي، مګر «رواني روان پوهنه» په وحشتناکه توګه تکراري خبره وه. «د سلیم عقل اروا پوهنې» په یو نه یو ډول د بشرپوهنې مفهوم ورکاوه او «عامه اروا پوهنې» بیا د وونډ اجتماعي اروا پوهنه د سړي سترګو ته دروله، په دې اساس موږ «پېژندنه» غوره کړله.) تاریخ روانشناسی نوین، ۵۴۷مخ

د میلر په دغه مرکز کې د ژبې، حافظې، ادراکو، مفهوم جوړونې، تفکر او تربیتي اروا پوهنې په باب کار وشو. له همدې امله میلر ته د امریکا د اروا پوهنې د انجمن له خوا د اوچتو علمي خدمتونو جایزه ورکړل شوه.

دوهم اروا پوه «***اولریک نیسر***» ؤ، چې په ۱۹۶۷م کال کې یې «د پېژندنې د اروا پوهنې» کتاب د پېژند پالنې مکتب ته نوی رنګ ورکړ. اولریک نیسر په ۱۹۲۸م کال د المان په «کیل» کې زیږېدلی ؤ. کله چې ۳ کلن شو، مور او پلار یې امریکا ته ولاړل او نور د ټول عمر لپاره هملته پاتې شول. نیسر د

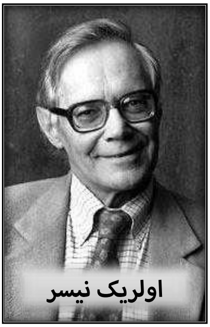

اولریک نیسر

هاروارډ په پوهنتون کې د فزیک په برخه کې خپلې لوړې زده کړې بشپړې کړې، خو وروسته د دغه پوهنتون د ځوان استاد «جورج میلر» تر اغېز لاندې راغی او اروا پوهنه یې خپل هدف وګرځوله.

په همدې هوډ د «سوارتمور» پوهنتون ته ولاړ او د ګشتالت د اروا پوهنې د یوه غړي «ولفاګانګ کوهلر» تر لارښوونې لاندې یې د اروا پوهنې فوق لیسانس ترلاسه کړ. وروسته د دوکتورا د اخیستو لپاره د هاروارد پوهنتون ته راغی او په ۱۹۵۶م کال کې یې د اروا پوهنې ډاکتري واخیسته.

د پېژندنې داروا پوهنې په پرمختیایي بهیر کې تر «ژان پیاژه»، «جورج میلر» او «اولریک نیسر» وروسته یو شمېر نورو اروا پوهانو لکه «چامسکي»، «هربرټ سیمون»، «نیوول» او نورو هم کار کړی او دغه مکتب ته یې نړیوال نوم وربښلی دی.

❖❖❖

په لنډ ډول ویل شو، د اروا پوهنې په تاریخ کې دا او دې ته ورته هڅې وې، چې نن سبا دغه پوهنه یوه نړیواله مسئله ګرځېدلې ده. اوس په نړۍ کې په میلیونونو ټوکه کتابونه د اروا پوهنې په بېلابېلو څانګو کې خپرېږي. د نړۍ د ټولو هېوادونو په پوهنتونونو، تعلیمي مؤسسو او کالجونو کې اروا پوهنه تدریسېږي او د اروا پوهنې د څانګو اکثره متخصصین په روغتونونو، پوځي ادارو، تحقیقي مؤسسو، دولتي ادارو، تجارتي او صنعتي دفترونو، د مشورو په مرکزونو، د ماشومانو په روزنتونونو او نورو داسې ځایونو کې په کار بوخت دي.

اوسمهال اروا پوهنه په بېلابېلو څانګو وېشل شوې ده، چې شمېر یې تر «۵۰» اوړي. موږ یې په لاندې ډول د ځینو مهمو څانګو نومونه اخلو:

- ❖ حقوقي ارواپوهنه
- ❖ حيواني ارواپوهنه
- ❖ طبي ارواپوهنه
- ❖ اجتماعي ارواپوهنه
- ❖ فردي ارواپوهنه
- ❖ فيزيولوژيکي ارواپوهنه
- ❖ ژنېټيکي ارواپوهنه
- ❖ روزنيزه ارواپوهنه
- ❖ سوداګريزه ارواپوهنه
- ❖ نظامي ارواپوهنه
- ❖ باليني يا کلينيکي ارواپوهنه
- ❖ صنعتي ارواپوهنه
- ❖ آزموينتي ارواپوهنه
- ❖ تعليمي ارواپوهنه
- ❖ د ماشوم ارواپوهنه
- ❖ د شخصيت ارواپوهنه
- ❖ د فردي توپيرونو ارواپوهنه
- ❖ د ژبې ارواپوهنه
- ❖ تحليلي ارواپوهنه
- ❖ جنايي ارواپوهنه
- ❖ د خلاقيت ارواپوهنه
- ❖ د استثنايي ماشومانو ارواپوهنه
- ❖ د پېژندنې ارواپوهنه
- ❖ سلوکي ارواپوهنه
- ❖ مثبته ارواپوهنه
- ❖ د بريا ارواپوهنه
- ❖ تکاملي ارواپوهنه

- د کورنۍ ارواپوهنه
- د دین ارواپوهنه
- د بوډاګانو ارواپوهنه
- د ښځو ارواپوهنه
- د هنر ارواپوهنه
- د کار ارواپوهنه
- د خوب ارواپوهنه
- د ودې او رشد ارواپوهنه
- د سپورټ ارواپوهنه
- تجربي ارواپوهنه
- عمومي ارواپوهنه
- د روغتیا ارواپوهنه
- سیاسي ارواپوهنه
- او نورې څانګې...

ددغه کتاب په راتلونکو پاڼو کې د هغو لسو اوچتو ارواپوهانو ژوندلیکونه او د هغوی پرځینومهمو نظریاتو باندې لنډې خبرې راوړو، چې په تېرو پاڼو کې معرفي نه شول او غوره مو وګڼله. چې دا ترټولو نامتو ارواپوهان په لږ څه تفصیل سره درو پېژنو.

ويلهلم وونټ

(د انسان د اعمالو شمېر اروا پوهنه نه ده، بلکې د روښانه شعور د محتویاتو شرحه د اروا پوهنې هدف او منظور دی.) **ويلهلم وونټ**

(د ورځني ژوند بېلابېلې تجربې، زموږ په ذهن کې بېلابېل ذهني حالتونه منځته راوړي.) **ويلهلم وونټ**

ویلهلم وونټ «Wilhelm wundt» د ارواپوهنې په تاریخ کې تر ټولو ارواپوهانو مخکې ځای لري. نوموړی د اوسني ارواپوهنې پلار بلل شوی. په بله وینا وونټ هغه عالم ؤ، چې د لومړي ځل لپاره یې د ارواپوهنې په نوم یوه نوې پوهنه د علومو نړۍ ته راوړاندې کړه.

وونټ نه یوازې په ارواپوهنه پوهېده، بلکې د پوهنتون یو نامتو استاد، وینا وال او د زیاتو کتابونو لیکوال ؤ. ده د خپل ژوند په اوږدو کې «۵۴۰۰۰» مخونه لیکنې کړې دي.

څېړونکي وایي، څرنګه چې ارواپوهنه په لومړي سر کې له دوو علمي څانګو «فیزیولوژۍ او فلسفې» څخه سرچینه اخلي. نو ویلهلم وونټ په لومړي ځل نړۍ ته وښوده، چې ارواپوهنه دفلسفې په پرتله زیاته تجربي ده او د فیزیولوژۍ په پرتله زیاته پر ذهن او ذهني مسایلو تکیه کوي. نو په دې توګه باید د یوه ځانګړي علم په توګه راوړاندې شي.

وونټ خپلې دغې مفکورې ته د واقعیت ورکولو په موخه په ۱۸۷۹م کال د «لایپزیک» په پوهنتون کې د نوي لابراتوار په لرلو سره د ارواپوهنې یوه تجربوي مؤسسه تاسیس کړه، ده په دغه مؤسسه کې یو شمېر لایق محصلین او څېړونکي پرځان راټول کړل او په همدغه کال او له همدغه ځایه یې ارواپوهنې ته د یوه مستقل علم په توګه رسمیت ورکړ.

اوسمهال په ارواپوهنه کې د ویلهلم وونټ کار او فکري لارې ته د جوړښتي یا ساختماني مکتب نوم ورکول کېږي، چې په ارواپوهنه کې له نورو ارواپوهنیزو مکتبونو لکه سلوک، روان شننې، انسان پالنې او ګشتالت سره یو ځای زموږ مخې ته دربېږي.

❖ ❖ ❖

ویلهلم وونټ په ۱۸۳۲م کال د المان د «مانهایم» په کوچیني ښارګوټي کې زیږېدلی دی. پلار یې یو مذهبي او روحاني شخص ؤ. د وونټ مشر ورور له

خپلې کورنۍ څخه لرې په یوه ښوونځي کې زده کړه کوله؛ له همدې امله به وونټ په خپله کورنۍ کې یوازې ؤ او له نورو ماشومانو سره یې چندان ناسته ولاړه نه درلوده. کله چې یې د ښوونځي لاره ونیوله، هلته هم د یوه غلي او ګوښه ګیر ماشوم په څېره کې ځرګند شو. په ازموینو کې به یې کمزورې نمرې وړې. زیاتره وخت به له خپله ځانه سره په فکر کې ډوب ؤ او په راتلونکي کې د یوه مشهور لیکوال جوړېدلو هیلې به یې په زړه کې راګرځېدلې.

د وونټ کورنۍ ان له نیکونو او اجدادو راپه دې خوا لوستې پاتې شوې وه، له همدې کبله د دوی د کورنۍ هرغړی په زده کړه او تعلیم کې کم سارې ؤ؛ خو په وړوکي وونټ کې د زده کړې او مطالعې چندان ځرک نه لیدل کېده. له نورو زده کوونکو به ګوښه ګرځېده. لوست ته به هم شا نه ټیټېده او ښوونکي به ورسره په لانجه کې وو. خو له څوکلونو وروسته، کرارکرار د خپل حالت په بدلون کې شو. په خپلو خیالونو یې لاسبرې پیداکړه. مګر بیاهم له ښوونځي څخه بېزاره ؤ؛ کله چې څو نورکلونه تېرشول، د وونټ په وجود کې یوپټ استعداد په ځېپو شو او د ښوونځي د ممتازو زده کوونکو په لېست کې یې نوم راغی.

وونټ دا مهال پرېکړه وکړه، چې خپلې لوړې زده کړې د طب په برخه کې ترسره کړي. همغه وو، چې د «توبینګن» او «هایدلبرګ» پوهنتونونه یې د فزیک، کیمیا، فیزیولوژۍ او رنځپوهنې په زده کړې پسې را پل کړل. په پایله کې د فیزیولوژۍ په څانګه کې ورنه فارغ شو او وروسته یې پر همدغه رشته کې د هایدلبرګ له پوهنتون څخه د دوکتورا سند ترلاسه کړ.

وونټ په ۱۸۶۷م کال چې عمر یې د ۲۵ کالو په شاوخوا کې ؤ، د هایدلبرګ پوهنتون د ځوان استاد په توګه وټاکل شو. نوموړی کلونه کلونه په دغه پوهنتون کې د فیزیولوژۍ په تدریس او څېړنه بوخت ؤ، چې وروسته همدغو هلوځلو دده په ذهن کې د ارواپوهنې مفهوم ورکړ. ده څو کاله د حسي ادراکو په

برخه څېړنه وکړه او وروسته يې په خپل کورکې يونيمګړی ازمويښتون جوړ کړ.

وونټ تردې يوکال وروسته د انسانانو او حيواناتو د ذهن په اړه خپلې ويناوې د يوه کتاب په بڼه خپرې کړې. په دغه کتاب کې يې وروسته بيابيا سمونې او زياتونې وکړې او يو خورا مهم اثر ورنه جوړ شو. چې همغه مهال له الماني څخه په انګليسي ژبه وژباړل شو او ګڼ شمېر لوستونکي يې پيدا کړل.

وونټ د خپلې استادۍ په پيل کې د فيزيولوژيکې اروا پوهنې درس پيل کړ. چې دا په نړۍ کې لومړی درس و. چې د داسې موضوع په اړه په رسمي توګه ورکول کېده. وونټ د خپلو ليکچرونو په لړ کې يو بل کتاب « د فيزيولوژيکې اروا پوهنې اصول» په نوم وليکه. دغه کتاب يې د ۳۷ کلو په اوږدو کې له ۶ ځلو سمونو او زياتونو وروسته په يوه داسې اثر بدل کړ. چې پرته له شکه يې د نوې اروا پوهنې بنسټونه ورياندې پاخه کړل.

د څېړونکو له نظره ويلهلم وونټ د خپل ژوند تر ټولو مهمه دوره له ۱۸۷۵م کاله را پيل کړه. دا هغه وخت و. چې نوموړی پکې د «لاييپزيک» د پوهنتون استاد وټاکل شو او ۴۵ کاله يې په دغه پوهنتون کې خورا مهم کارونه ترسره کړل.

نوموړی په ۱۸۷۹م کال په دې وتوانېد. چې په ياد پوهنتون کې د اروا پوهنې لومړنی ازمويښتون«لابراتوار» جوړ کړي او اروا پوهنې ته د نورو علومو په څنګ کې د يوه خپلواک علم په توګه رسميت ورکړي. وونټ تردې وروسته د روان پېژندنې د مطالعاتو په نوم يوه مجله هم راوايستله. دغه کارونو وونټ شهرت ته ورساوه او زيات شمېر محصلين د نړۍ له بېلابېلو هېوادونو لکه روسيه. جاپان. ايټاليا. انګلستان او نورو څخه د لاييپزيک پوهنتون ته راغلل او دلته يې د وونټ له ازمويښتون. کتابونو او لکچرونو څخه ددغه نوي علم «اروا پوهنې» په باب ډېر څه زده کړل. دغه زده کوونکي چې کله خپلو هېوادونو ته ستانه شول. هلته هغوی په خپل وار سره اروا پوهنې

ته کار پيل کړ. هغوی د ويلهلم وونټ زياتره کتابونه او مقالې په روسي، انګليسي، جاپاني او نورو ژبو وژباړل او د توکيو، مسکو او امريکا په پوهنتونونو کې يې د وونټ د لابراتوار په څېر لابراتوارونه جوړ کړل. دا او دې ته ورته لارو چارو د ويلهلم وونټ د شهرت او محبوبيت اوازه په نړۍ خپره کړه.

ده به چې کله د لايپزيک په پوهنتون کې وينا کوله، نو په هغه ټولګي کې به ورته تر ۶۰۰ زيات کسان کېناستل. وونټ نه يوازې د يوه عالم په توګه خلکو ته د درناوي وړ ؤ، بلکې په خپل شخصي ژوند او ټولنيزو روابطو کې هم يو آرام او کمينه انسان ؤ. د سهار له خوا به يې په يوه مقاله او يا کوم کتاب باندې کار کاوه، بيا به يې د محصلينو څېړنيز راپورونه کتل او يا به يې مجله ترتيبوله. ترهغې وروسته به خپل ازمويښتون ته ورتلو، هلته به يې کار کاوه، ماسپښين مهال به تر ډوډۍ خوړو وروسته د باندې راوتو، قدم به يې واهه او د مازيګرنۍ وينا لپاره به يې تياري نيوه. په دې ډول وونټ هغه زيات کاره انسان ؤ، چې د مرګ ترمهاله يې له کاره لاس وانه خيست. زيات کتابونه يې وليکل او بې شمېره شاګردان يې وروزل... په پای کې دغه نامتو اروا پوهاند د بل هر انسان په شان د ۸۸ کلو په عمر په ۱۹۲۰م کال له دې نړۍ څخه د تل لپاره سترګې پټې کړې.

❖ ❖ ❖

وونټ په ټوليز ډول اروا پوهنه د شعور علم بلله. ده ترهرڅه وړاندې احساس ترڅېړنې لاندې ونيو او د شعور اصلي عنصر يې وباله. ده احساسات پر دوو برخو ووېشل. لومړی هغه احساسات، چې زموږ له بدن څخه بهر راځي؛ يعنې سرچينه يې زموږ له بدن څخه د باندې ده. دوهم ډول يې هغه احساسات وګڼل، چې تصور کوو، زموږ په بدن پورې تړلي او منبع يې زموږ په وجود کې ده. وونټ لومړی ډله چې بيروني احساسات ورته وايي، له حواسو سره تړلي ګڼي او د لومړنيو حسي تجربو بڼه يې بولي. دی وايي، هرکله چې کوم حسي غړی

تحریک شي. احساس منځته راوړي او ترمغزو پورې یې اثرات غځوني کوي.

د وونټ په نظر د بیرونیو احساساتو او ذهني تصویرونو ترمنځ کوم بنیادي توپیر نشته. دا ځکه چې ذهني تصاویر هم په مغزي تحرکاتو پورې تړاو لري او دوهمه ډله یا باطني احساسات بیا د وونټ په اند: «د بیرونیو احساساتو ذهني بشپړتیاوې دي. په دې معنا چې ننني یا باطني احساسات په مستقیمه توګه له حسي غړو څخه سرچینه نه اخلي. بلکې بیروني احساسات د باطني احساساتو له بېلابېلو حالاتو سره ترکیب مومي او یو څه پېچلي حالت منځته راوړي. چې په دغه بهیر کې د باطني احساساتو کیفیت حاصلېږي.»

وونټ له دې اړخه باور درلود. چې د انسان په وجود کې ټول هیجانات په واقعیت کې د بیرونیو ابتدایي احساساتو پېچلي ترکیبونه دي.

وونټ یو مهال د خپلو څېړنو په ترڅ کې وویل:

«د اروا پوهنې کار. د هغه شي په باره کې څېړنه او پلټنه ده. چې موږ هغه ته باطني او نفسي تجربه وایو. له باطني تجربې څخه مقصد هماغه حس. د فکرجریان. اراده او تصمیم دی. چې د خارجي تجربې په مقابل کې قرار لري.»

وونټ له لویه سره د هغو تجربه پلوو فیلسوفانو تر اغېز لاندې و. چې د انسان ټول معلومات یې د هغوی له تجربو څخه رامشتق ګڼل. ده د خپل نوي علم موضوع «بې واسطې تجربه» یا د ذهن د محتویاتو مشاهده معرفي کړه او هغه یې د «باواسطې تجربې» پر وړاندې ودروله. چې دیوه شي په اړه معلومات که هغه شی نه وي هم. نو ورڅخه ترلاسه شوي معلومات یې زموږ تجربه جوړوي. دده په نظر. تجربه په اصل کې هماغه ذهني تصویر دی. چې له بهرني محیط څخه د حواسو په مرسته ذهن ته راځي او په مجموع کې د انسان ذهنیت ورڅخه جوړېږي. مثلاً که چېرې یوه ګل ته وګورو. نو دلته زموږ بې واسطه تجربه همغه احساسونه دي. چې له ګل څخه زموږ پر ذهن راپاتې شوي دي او د

مختلفو تصوراتو په بڼه چې په رنګ، ښکلا، شکل او تازګۍ پورې اړوند دي خپل ځان راښیي.

د ووندټ په نظر، بې واسطه تجربه، د تجربه کوونکي له هر ډول تعبیر او تفسیر څخه تشه وي. ووندټ احساس د تجربې یو له اصلي شکل څخه ګڼي او وایي: «د حسي غړي تحریک او ټکاني اتصال په مغز کې حاصل ورکوي. د لیدلو، بویولو، اورېدلو، لمس کولو او خوند معلومولو احساسونه د نوعیت او دوام له مخې ډلبندي کولی شو، خو د احساس او ذهني تصویر ترمنځ کوم بنیادي توپیر نه شو موندلی... عواطف د تجربې یو بل شکل دی. احساسونه او عواطف په همزمانه ډول بې واسطه تجربې دي... احساسونه له یو شمېر عاطفي خصوصیاتو سره ملګري وي، کله چې احساسونه د یوه پېچلي احساس د تشکیل لپاره سره یوځای کېږي، معمولاً عاطفي خصوصیت ورڅخه منځته راځي... او هیجانات بیا د ابتدایي عواطفو پېچلي ترکیبونه دي، چې دا ټول ذهني محتویات بلل کېږي.»

ووندټ وایي، کله چې واقعي نړۍ ته ګورو، د ادراکو وحدت او یووالی مو د سترګو پر وړاندې مجسم کېږي. مثلاً موږ ښایي یوه ونه د یوه واحد په توګه ووینو. مګر هغه بېلابېل احساسونه نه وینو، چې د ونې د رنګ، اندازې او شکل څخه زموږ په باطني تجربو کې ځان راښیي. لیدنۍ تجربه، ونه د یوه واحد په توګه په بر کې نیسي، نه د هغو بېلابېلو ابتدایي احساسونو او عواطفو په توګه چې ونه جوړوي.

❖ ❖ ❖

ویلهلم ووندټ د شعور او فیزیولوژیکې ارواپوهنې له مطالعاتو وروسته د فلسفې، تاریخ او ټولنپوهنې په برخو کې مطالعه پیل کړه. دغې مطالعې نوموړي ته د فرهنګي ارواپوهنې سوژه ورکړه. ده د انسان د ذهني حالاتو د تحول او تکامل بهیر د بېلابېلو ټولنو، په تاریخي جریاناتو، افسانو، هنرونو

او عنعنوي ارزښتونو کې ترکتنې او ځیرنې لاندې ونیو او په دې توګه یې د فرهنګي اروا پوهنې په طرح کار پیل کړ.

ده پوره لس کاله په دغه موضوع کې خواري وکړه او د لسو ټوکونو په اندازه کتاب یې پکې چمتو او خپور کړ؛ خو د څېړونکو په نظر د فرهنګي اروا پوهنې په نوم د وونټ دغه لوی کار په اروا پوهنې دومره اغېز ونکړ، لکه دده نورو کتابونو چې وکړ.

په ځانګړې توګه په امریکا کې د اروا پوهنې په روان بهیر د وونټ د فرهنګي اروا پوهنې اغېز کم ؤ. د یوې څېړنې له مخې هغه مجله چې ۹۰ کاله په امریکا کې د اروا پوهنې په نوم خپرېده، د وونټ له فرهنګي اروا پوهنې څخه پکې یوازې ۴۰٪ سلنه نقل قولونه یا اخځونه اخیستل شوي وو. خو د هغه له نورو کتابونو په ځانګړي ډول د هغه د «فیزیولوژیکې اروا پوهنې له اصولو» څخه ۶۱٪ سلنه نقل قولونه ترسره شوي وو.

په هرحال ویلهلم وونټ چې کوم اغېز د اروا پوهنې د پیدا ښت او پایښت په بهیر کړی، هغه بل اروا پوهاند نه دی کړی. ده چې کوم شاګردان د لایپزیک په پوهنتون کې وروزل، له هغوی څخه په خپل وار د اروا پوهنې د تاریخ لویې څېرې جوړې شوې. د ساري په توګه دده په شاګردانو کې، ټیچنر، سټانلي هال، کېټل، ویټمر، فرانک آنجل، کراپلین، سټراټون او سکرپچر هغه څوک وو، چې تر وونټ وروسته یې اروا پوهنې ته زیات څه وربښلي دي او د وونت دغه بڼ یې رېژېدلو ته نه دی پرېښودی.

ويليام جيمز

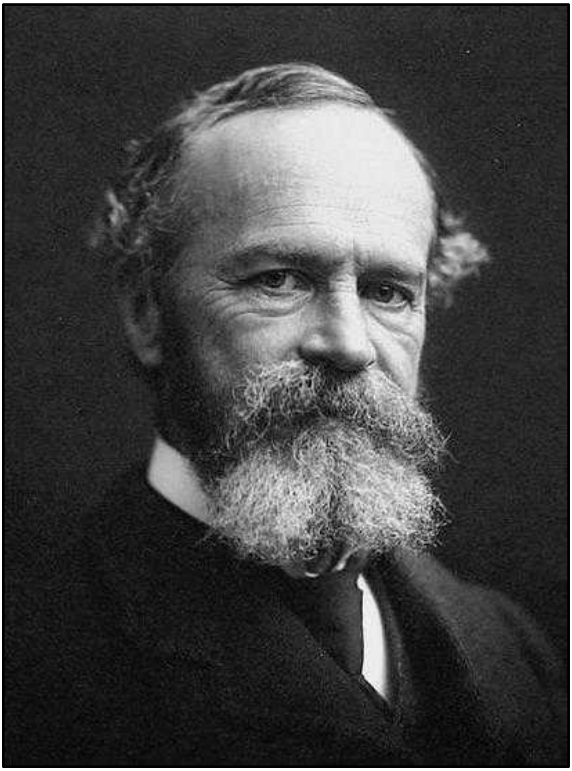

(د اعصابو په سلسله باندې د تجربې اغېز د عادت بنسټ جوړوي او هره تجربه د انسان سلوک ته بدلون ورکوي او د وروستي چلند لاره اسانه کوي.) **ويليام جيمز**

(شعور فردي جنبه لري او هر فکر د فردي شعور جز دی.) **ويليام جيمز**

ویلیام جیمز«William James» د امریکا ترټولو فیلسوفانو لوی فیلسوف ګڼل کېږي. د نوموړي هلې ځلې نه یوازې پرفلسفه باندې څرخي. بلکې د اروا پوهنې په برخه کې یې هم دومره څه کړي. چې نن سبا د «ویلهلم وونټ» ترڅنګ دده نوم هم د نوې اروا پوهنې د بنسټګرانو په ډله کې اخیستل کېږي. دده هغه مهال چې په نړۍ کې یوڅو ګوته په شمار اروا پوهان میدان ته راوتلي وو، په دوو ټوکونو کې یو لوی کتاب چې «د اروا پوهنې اصول» نومېده ولیکه. جیمز که څه هم د یوه فیلسوف په توګه زیات ستایل کېږي او په فلسفه کې یې زیات شمېر اثار لکه، پراګماتېزم، د عقل اصالت، د حقیقت معنا، اراده او ایمان او نور لیکلي. خو د هغه د اروا پوهنې د اصولو کتاب او په امریکا کې د لومړي ځل لپاره دده په لاس د اروا پوهنې د ازموینتون تاسیس، هغه څه دي چې نوموړی یې د اروا پوهنې په تاریخ کې د مطالعې وړ شخصیت وګرځاوه.

موږ دلته د جیمز پر فلسفه باندې نه غږېږو. بلکې پر هغو ټکو نظر اچوو، چې د جیمز او اروا پوهنې ترمنځ د تړاو لامل شوي دي.

❖❖❖

پروفیسور ویلیام جیمز په ۱۸۴۲م کال د نیویارک ښار په یوه بډایه کورنۍ کې نړۍ ته راغی. دی د پلار په پنځو اولادونو«یوه لور او دریو زامنو» کې مشر زوی ؤ. د جیمز په دغه دریو نورو وروڼو کې ترټولو کشر «هنري جیمز» نومېده. چې وروسته ورڅخه لوی لیکوال جوړ شو.

د جیمز کورنۍ د خپلې سیمې یوه له سوکالو کورنیو څخه وه. پلار یې هڅه کوله، چې ټول زامن یې په لوړه کچه زده کړې وکړي. هغه فکر کاوه، چې هر یو زوی یې مخکې له دې چې د معاش د لاسته راوړلو په فکر کې شي. باید ټوله پاملرنه زده کړې ته واړوي. د جیمز پلار له مسافرت سره لېونۍ مینه درلوده؛ لندن، پاریس، بردو، ژینو او بن ته یې سفرونه کول او د مختلفو فرهنګونو او ژبو له وګړو سره پېژندګلوي درلوده. ښایي همدغه د پلار نه ورپاتې علاقه به

وه، چې وروسته جيمز هم د اروپا ټولو مهمو ښارونو ته سفرونه وکړل او له بېلابېلو ژبو او ټولنو سره اشنا شو. جيمز څه مهال د امريکا په خصوصي ښوونځيو کې درس ولوست. خو په ۱۸۵۵م کال کې يې کورنۍ اروپاته مهاجره شوه او جيمز د فرانسې، انګلستان، المان او سويس په علمي مرکزونو او کالجونو کې خپلې زده کړې پرمخ بوتلې.

جيمز ۱۸کلن ؤ، چې بېرته امريکا ته راغی او نور ورونه يې هملته پاتې شول. ده په امريکا کې له ځانه سره پرېکړه وکړه، چې نورې زده کړې بايد د نقاشۍ په څانګه کې وکړي او يو اوچت نقاش ورڅخه جوړ شي. يو کال او څو مياشتې د مشهور نقاش «موريس هانټ» ترښوونې لاندې د نقاشۍ په چارو بوخت شو. خو د کار په لړ کې په دې پوه شو، چې په ځان کې د نقاشۍ استعداد نه لري.

په دې توګه ولاړ او د «هاروارد» پوهنتون کې يې لومړی د کيميا او وروسته د طب په څانګه کې زده کړه پيل کړه. دغه مهال له کورنۍ څخه د لرې والي او په نقاشۍ کې د ماتې له مله، له سخت خفګان او رواني فشار سره مخ شو. دغه روان رنځوري په ده کې ترډېره پاتې شوه.

ده په ۱۸۶۸م کال له ياد پوهنتون څخه د طب په څانګه کې د دوکتورا سند ترلاسه کړ، خو د هغه رواني مړاويتوب او غمګينې ترپخوا لازياته شوه. له ناڅرګندو وېرو سره لاس او ګرېوان ؤ، د شپې مهال به يې نه شوی کولی، چې يوازې د باندې ووځي؛ ځوځله يې د ځان وژنې پرېکړه وکړه، خو مقرره نه وه. په همدغه وختونو کې نوموړي ته د يوه فيلسوف «چارلز» يوه مقاله چې د ارادې د خپلواکۍ په اړه ليکل شوې وه لاسته ورغله.

دغه مقاله يې څوځله ولوستله، خپلې ارادې يې پکې انځور کړې او ترېوه بريده يې له وېرې او زړه تنګۍ ځان وژغوره. له دې وروسته جيمز له فلسفې سره زړه وتاړه او په لنډ وخت کې يې د نړۍ د زياتو فيلسوفانو اثار ولوستل.

جیمز لکه څنګه چې د هارورډ له پوهنتون څخه په اوچتو نمرو وتلی ؤ. نو له فراغت څخه درې کاله وروسته په ۱۸۷۲م کال کې چې عمر یې ۳۰کالو ته رسېده، د هماغه پوهنتون د ادارې له خوا ورته د فیزیولوژۍ په برخه کې د استادۍ وړاندیز وشو. جیمز دا وړاندیز ومانه. په کار یې پیل وکړ. خو ترڅنګ به یې خپل زیات وخت د فلسفي او روان پوهنیزو اثارو په مطالعه تېرواوه.

جیمز په دغه وختونو کې د اوچت اروا پوهاند «ویلهلم وونټ» اثارو ته هم لاس رسی پیدا کړ. هغه یې مطالعه کړل او څو کاله وروسته یې پخپله له ویلهلم وونټ سره لیدنه کتنه وشوه. جیمز له وونټ سره د دغې لیدنې په اړه لیکلي: «د وونټ غوړېدلي تندي، خوشاله څېرې او نرم او مهربانه غږ، په ما باندې ډېره عجیبه اغېزه وکړه...» له اروا پوهانو او د هغوی له اثارو سره د جیمز اړیکې، ددې لامل شوې، چې په ۱۸۷۵م کال کې یې په هارورډ پوهنتون کې د اروا پوهنې درسونه را پیل کړل او د لومړي ځل لپاره یې په امریکا کې د تجربي اروا پوهنې ازموینتون جوړ کړ.

د نوموړي د اروا پوهنې د اصولو کتاب چې په ۱۴۰۰مخونو کې لیکل شوی. په حقیقت کې د همدغو هلوځلو ثمره ده. دغه کتاب له خپرېدو سره سم زیات بحثونه راوپارول، ځینو څېړونکو وستایه او ځینو وریاندې نیوکې وکړې. حتیٰ «ویلهلم وونټ» ددغه کتاب د اصلي موضوع په اړه شک ثرګند کړ. وونټ وویل: «دا کتاب ادبیات دي، هغه هم ډېر ښکلي، خو اروا پوهنه نه ده!»

❖❖❖

اوسني څېړونکي وایي، د اروا پوهنې په برخه کې ویلیام جیمز په نظریاتي لحاظ ښکلي او تیوریک بحثونه کړي دي، خو څرنګه چې نوموړی کوم ازموینتګر نه ؤ. نو دغه لړۍ یې ژوند ترپایه پورې ونه شوی غځولی. په خپله جیمز هم د ځان په اړه ویلي وو: «زه د فکر کولو او نظري کارونو لپاره جوړ شوی یم، نه د عملي چارو او فعال ژوند لپاره!»

جیمز د خپل ژوند یوه برخه ارواپوهنې ته وقف کړې وه. خو کله چې د نوموړي د «ارواپوهنې اصول» کتاب له نیو کو سره مخ شو. جیمز له دغې شېبې وروسته ارواپوهنې ته شا کړه او نوره یې فلسفه خپل هدف وګرځوه. ده د «پرینسټون» په پوهنتون کې ترخپلې وینا مخکې غوښتنه وکړه. چې نور دې د روان پوه په توګه معرفي نه شي.

په هرحال له دې سره سره چې په خپله جیمز هم د ژوند په وروستیو کې له ارواپوهنې څخه مخ واړاوه. خو دده مخکني کارونه د ارواپوهنې په نړۍ کې بې اغېزې نه وو. په دې سبب اوسمهال د ویلیام جیمز له نامه سره د فیلسوف او ارواپوه دواړه ستاینومونه لیکل کېږي. دده فلسفه هم په ځینو ټکیو کې ارواپوهنې ته ورته کېږي. ده به ویل: «فلسفې ماته دا را زده کړل. چې تر ډېره بریده په خپله کورنۍ کې د آرامتیا احساس وکړم.» ده په دې ډول له خپلو زیاتره فلسفي نظریاتو سره ارواپوهنیز ټکي غاړه غړۍ کړي، نوموړی په خپلو فلسفي لیکنو کې یو ځای لیکي: « مورږ ټول د توان یوه داسې زېرمه لرو. چې هېڅکله مو په کار نه ده اچولې. له دې سرشارې سرچینې څخه ګټه پورته کړه. چې له خپل هغه ځواک څخه چې د ستونزو د هوارې لپاره یې لرې حیران شې. په خپلو پښو باور ولره او له هر خطر سره مقابله وکړه... ژوند د مبارزې ډګر وګڼه او د ځان د پریشانۍ او د نړۍ د ناولتیا او بدرنګیو پرضد پاڅون وکړه...»

د جیمز په اند «ارواپوهنه د انسان د رواني ژوند علم دی.»

جیمز د انسان احساسات، ادراکات، عادتونه، هیلې، ناهیلۍ، خفګانونه، خوشالۍ او نورې داسې مسئلې د ارواپوهنې د بحث وړ موضوعات ګڼي. دده په نظر: « د انسان ځان خبره ذهن یا شعور په ټوټه، ټوټه شکل نه دی. د هغو د معرفۍ لپاره د ځنځیر د کړیو مثال ورکول. مورږ ته سمه توضیح نه شي راکولی. بلکې هغه د یوه جریان بڼه لري او د یوه سیند او چینې مثال ورکول.

کولی شي د ځان خبره ذهن مفهوم راکړي. چې مورږ د ځان خبره ذهن د غه جریان ته د ذهني ژوند نوم ورکولی شو. »

جیمز ددغه مفهوم د لا وضاحت لپاره لیکي: « د انسان په شعوري جریان کې کومې ځانګړې وقفې نه رامنځته کېږي...انساني ذهن په ویښې بهیر کې انتخاب کوي او دیوه انتخابګر رول لري. ذهن په خپل شعوري فعالیت کې د هغو زیاتو محرکاتو له منځه انتخاب کوي، چې دی ورسره مخامخ وي. په دغه ګڼو محرکاتو کې ځینې څنډې ته وباسي. ځینې له ځینو نورو سره ترکیبوي او ځینې چې ورته مناسب څرګند شي، هغه انتخابوي او هڅه کوي له هغو سره منطقي چلند وکړي، ترڅو یوه معقوله نتیجه لاس ته راوړي. »

جیمز د انسان فکر او فکري پروسه هم د یوې روانې ویالې په شان ګڼي او لیکي: «له یوې موضوع څخه بلې موضوع ته د یوه فکر تلل او راتلل، د کومې وقفې د رامنځته کېدو په معنا نه دي، بلکې دغه تېرېدنه هم یو له بل سره اړیکې لري او داسې دي، لکه په یوه زینه کې چې بېلابېلو پلو ته ګامونه اخلې، خو له اصله ټوله یوه زینه ده او ټول یو فکري جریان بلل کېږي. »

جیمز د انسان ادراکات دری ډوله بولي: لومړی، هغه ادراک چې بشر یې د ظاهري حواسو په واسطه حاصلوي. دوهم، هغه ادراک چې بشر یې د باطني حواسو او عقل په ذریعه حاصلوي او دریم، هغه هغه ډول ادراک دي، چې بنایي انسانان یا ځینې انسانان یې ولري، چې ترباطني او عقلي ادراکو څخه هم ډېر باطني او داخلي دي. جیمز دغو ادراکاتو ته د دیني ادراکو نوم ورکوي.

جیمز په خپلو اروا پوهنیزو څرګندونو کې یو ځای د یوه انسان د فردي او اجتماعي نړۍ خبره را اخلي او څرګندوي: «هر فرد د یوه دېوال په واسطه چې جمجمه یا د سرکوپړۍ نومېږي له نورو افرادو څخه جلا کېږي. » جیمز د انسان تردغه حریم ورهاخوا یوه بل حریم ته هم اشاره کوي او وایي:

«دیوه انسان نړۍ پردوو برخو وېشله کېږي. نیمه د انسان فردي نړۍ ده، چې یوازې په ده پورې مربوطه ده او نیمه بله هغه نړۍ ده، چې په نورو پورې اړه

لري... زموږ زیاتره علایق او منافع په هغه نیمه نړۍ پورې ځان نښلوي، چې یوازې په موږ پورې اړوند پږي.»

جیمز د انسان شعور د هغه د باطني او رواني نړۍ یو مهم توکی شمېري، لکه چې وایي: «د شعور رول دا دی، چې موږ د هغه هدف په لوري رهبري کوي، چې د ژوند د دوام لپاره ضروري دی؛ یا په بل عبارت شعور د انسان پېچلې اړتیاوې د هغه له پېچلي محیط سره اشنا کوي.»

د جیمز په اند: « د انسان عقلاني بهیر د هغه د بدن له فیزیولوژیکي تاثیراتو لاندې عمل کوي.» په دې توګه نوموړی د انسان د شخصیت ځرنګوالی د هغه د تمایلاتو تابع بولي او د تمایلاتو نیمګړتیاوې یې د هغه د بشپړ تابه لپاره نه جبرانېدونکی ګواښ ګڼي. دی په دې هکله وایي:

«د انسان غوښتنې او اړتیاوې، د هغه د شخصیت په تشکیل کې لوی لاس لري. له دې مخې انسانان په بشپړه توګه معقول مخلوقات نه دي، ځکه چې د هغوی ټولې غوښتنې معقولې نه دي.»

د جیمز په اثر «د اروا پوهنې اصول» کې یو څپرکی د عادت په باب راغلی دی. ده په دغه بحث کې ټول ژوندي موجودات د عادت تابع بللي او زیاته کړې یې ده: «کله چې موږ ژوندیو موجوداتو ته له باندې څخه ګورو، لومړنی شی چې زموږ پاملرنه ور اړوي، دا ده، چې هغوی ټول په عادتونو کې راګیر دي.» جیمز د عصبي سیستم د فیزیولوژۍ په اړه د څېړنو په لړ کې دې پایلې ته رسېدلی ؤ، چې د عادت د قیقې معنا لپاره یې « د عصبي مرکزونو خروجي محصول» عبارت غوره کړ.

دده په اند: « عادت له لویه سره هغه څه دي، چې موږ ټول د ځینو چلندونو تکرارولو او یا د هغو اطاعت کولو ته رابولي.» د جیمز په باور ، د ټولو حیواناتو سلوک او رفتار د عادت له مخې دی. د حیواناتو عادات محدود او ساده وي، خو دا چې د انسان غوښتنې، هیلې او ذهني ظرفیت لوی او پېچلی دی، نو عادتونه یې هم په همدې ډول دي. جمیز په انسانانو کې د عادتونو

بدلون او یا د نویو عادتونو راخپلول ممکن ګڼي. دی وایي: «که چېرې وغواړو، چې نویو پایلو ته دې ورسېږو، باید په ځان باخبره ډول د ځان لپاره نوي عادتونه وټاکو. دلته ستونزه دا ده، چې د نویو عادتونو د جوړولو او پاللو لپاره باید زحمت وایستل شي...د ښو عادتونو د پلي کولو کیلي دا کېدای شي: کومې پرېکړې چې کوئ، هغو ته د واقعیت ورکولو لپاره په قاطع ډول عمل کوئ. په عمل لاس پورې کول او یا خپل ذهني چلند، په عملي چلند اړول. زموږ د عصبي سیستم هغه برخه فعالوي، چې معمولاً هیله او آرزو په عادت بدلوي. مغز باید زموږ د هیلو او ارزوګانو مطابق وده وکړي او د عمل له تکرار پرته په مغزو کې کوم ځانګړی مسیر نه ایجادېږي.»

جیمز په خپل اثر کې یوه بله نوې موضوع راسپړي، دغه موضوع د نظریاتو او احساساتو د بدلون مسئله ده، چې په هکله یې لیکي:

«هر وخت نه شي کېدلی، چې یو فکر له یوځل څخه زیات په سر کې ولرو. ښایي حیران شو، چې یو فکر دقیقاً هماغسې چې په لومړي ځل مو په ذهن کې تېر شوی ؤ، بیا راغلی. مګر دغه واقعیت په داسې یوه نړۍ کې چې په دایمي ډول د بدلون په حال کې ده او زموږ غبرګونونه هم ورسره بدلېږي، ناممکن دی.» د جیمز مطلب دا دی، چې فکر کټ مټ د لومړني حالت غوندې د یوه انسان په ذهن کې بیابیا نه راګرځي او که راوګرځي هم، نو په یوشمېر جزیاتو کې به یې خامخا توپیر وي. دی وایي:

«زیاتره وخت موږ د یوې موضوع په اړه د خپل نظر له بدلون څخه تعجب کوو. د ساري په ډول که د یوه شي یا یوې موضوع په باب یوه میاشت مخکې په یو نظر وو، خو اوس ورته په بل نظر ګورو او په علت یې هم نه پوهېږو. کال پر کال د ژوندانه د بېلابېلو مسایلو په هکله زموږ نظریات بدلېږي او دا هېڅ کومه ستونزه نه ده، ځکه دغه حالت د حرکت نښه ده او موږ له همدې امله انسانان بلل کېږو.»

جیمز د احساساتو بدلون هم همدغه ډول ګڼي: «زموږ احساسات په خوب یا ویښه، په لوږه یا تنده، په ستړیا یا دمه جوړی، په شپه یا ورځ، په اوړي یا ژمي او تر ټولو مهم په ماشومتوب، ځوانی او زړبودی کې متفاوته بڼه لري. زموږ د ادراکو بدلونونه هم په ځانګړې توګه د عاطفې له مخې د عمر په بېلابېلو مرحلو کې توپیر کوي... د مثال په ډول کوم څه چې یومهال زموږ لپاره جالب او هیجان پاروونکي وي، بل وخت راته زاړه، ستړي کوونکي او بې حاصله شي.»

پاولـوف

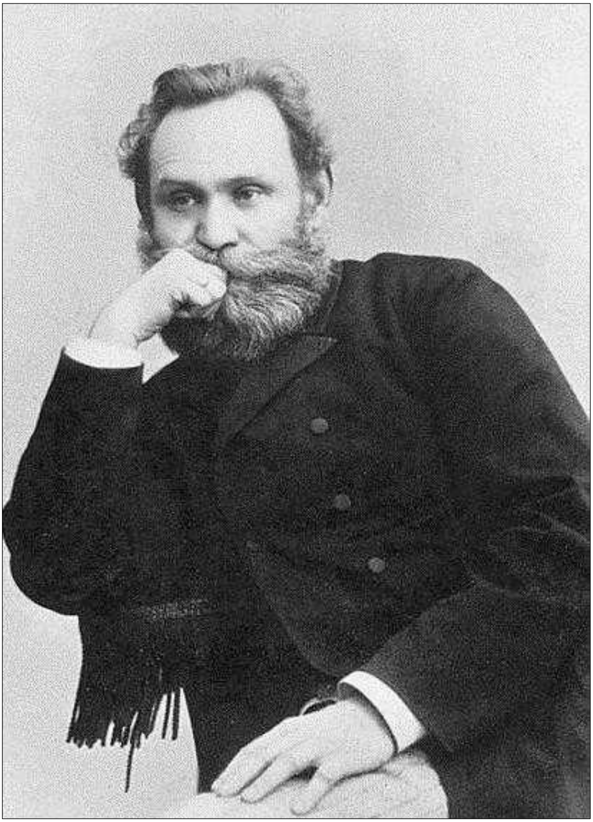

(شرطي غبرگونونونه د ورځني ژوند نه شلېدونکې برخې دي. موږ دغه عکس العملونه او غبرگونونه په خپل ځان او نورو کې په بېلابېلو نومونو لکه د زده کړې، عادت، ښوونې او روزنې په بڼو پېژنو، خو په واقعیت کې دا په یوه ژوندي موجود کې د عصبي اتصالونو د رامنځته کېدو له پایلو پرته بل څه نه دي.) **پاولوف**

د ایوان پتروویچ پاولوف (Ivan Petrovitch Pavlov) څېړنو په اروا پوهنه کې د سلوک پر مکتب زیات اغېز کړی دی. پاولوف د روسیې هغه نومیالی بیولوژیست او څېړونکی دی، چې په معده او کولمو کې یې په هضمي پروسې او هضمي غدو باندې د خپلو څو کلنو څېړنو له امله په **۱۹۰۵**م کال یعنې هغه وخت چې نوموړی **۵۳** کلن ؤ، د نوبل جایزه وګټله. دده په څېړنو کې درې مسئلې د یادولو وړ دي. لومړی د زړه پر عصبي سیستم باندې کار، دوهم پر هضمي غدو باندې هر اړخیزې څېړنې او دریم د شرطي غبرګونونو په اړه تحقیق او برسېرونې، چې د اروا پوهنې په تاریخ کې یې لوی ځای ونیو. پاولوف په لومړیو کې له سلوکي او جوړښتي اوراپوهنو سره اشنا ؤ، خو ده به د ویلیام جیمز هغه نظر تائیداوه، چې ویلي یې وو: «اروا پوهنې تر اوسه پورې د یوه علم ځای نه دی راخپل کړی.»

ده په خپل ازموینتون کې په هغو کسانو جریمه ایښې وه، چې د فیزیولوژۍ پر ځای به یې د اروا پوهنې اصطلاح کاروله. خو د عمر په ورستیو وختونو کې یې دغه نظر بدلون وکړ او حتیٰ په خپله به یې ځان ته د یوه ازموینتګر اروا پوه خطاب کاوه.

❖❖❖

پاولوف په **۱۸۴۹**م کال د مرکزي روسیې په «ریازن» ښارکې نړۍ ته راغی. دی د یوه کلیوال کشیش په «۱۱» اولادونو کې تر ټولو مشر زوی ؤ. څرنګه چې د دوی کورنۍ ګڼه وه، همداسې یې لګښتونه هم زیات وو، په دې اساس پاولوف له هماغه ماشومتوب څخه له سخت کار کولو سره روږدی ؤ. دی «۷» کلن وو، چې په یوه تصادف کې یې سر سخته ضربه ولیده، له همدې امله تر «۱۱» کلنۍ پورې ښوونځي ته په تللو ونه توانېد. ده ته تر دغه وخته پورې خپل پلار په کور کې ځینې مذهبي درسونه وښودل. دده مور او پلار هیله درلوده، چې پاولوف به د خپل پلار په شان شي او د «ارتودوکس» په کلیسا کې به کشیش کېږي.

پاولوف په همدغه نیت یوې سیمه ایزې مدرسې ته چې په کشیشانو پورې یې تړاو درلود ولېږل شو. ده دلته څو کلونه تېر کړل. په همدغو وختونو کې د «ډاروین» ځینې لیکنې لاس ته ورغلې. کله چې ده هغه ولوستې، نو له مدرسې وتښتېد. څو کلومتره پلی تګ یې پرځان ومانه او د «سنت پیترزبورګ» پوهنتون ته یې مخه کړه.

پاولوف په دغه پوهنتون کې د فیزیولوژۍ د څانګې مینه وال شو او له څو کلونو زده کړو وروسته یې په حیواني فیزیولوژۍ کې د تخصص سند ترلاسه کړ. نوموړي تردې وروسته د څو وتلیو استادانو په لابراتوارونو کې کار وکړ او همدا شان دروسي روښانفکرانو له ډلې سره یوځای شو.

پاولوف له څنګه چې له یوې ساده او کلیوالې کورنۍ څخه راپورته شوی ؤ، خو په فکري او تحصیلي لحاظ له هغو څه په لوړه کچه ؤ. مګر د اشرافو په پرتله غریب او تش لاسی ؤ.

دی پوهېده، چې په خپل چاپېریال کې دا لږ سوکالي هم د تحصیل او زیار له مخې راته میسره شوې ده. نو په دې بنسټ یې د یوه ځوان روښانفکر په توګه وپتېیله، چې راتلونکی ژوند باید په عملي او څېړنیزو چارو کې تېر کړي. په دې توګه یې د نورو زده کړو په موخه د دووکالونو لپاره الما ن ته ولاړ. کله چې له الما ن څخه راستون شو. په سلطنتي طبي اکاډمۍ کې یې په کار پیل وکړ.

پالوف په خپل ټول ژوند کې یوجدي پروګرام پلی کړ. ده به د سیپټامبر له میاشتې څخه ترمۍ میاشتې پورې د اوونۍ په هرو اوو ورځو کې کار کاوه. ده چې کله په په ۱۸۸۳م کال کې د دوکتورا رساله بشپړوله. لومړی زوی یې پیدا شو. دغه ماشوم زیات کمزوروی او ناروغ ؤ. دا مهال د پاولوف دومره لاس تش ؤ، چې د ماشوم د ښې درملنې او د اوسېدو لپاره یې د یوه مناسب کور پیسې نه درلودې.

څه پیسې یې قرض کړې. په لږ لیرې ځای کې یې کور پیدا کړ او پرماشوم یې درملنه وکړه. مګر دا وخت نور ناوخته ؤ او وروسته له څو ورځو یې ماشوم

ساه ورکړه. هغه مهال چې د پاولوف دوهم زوی پیداشو. نو په همغه لیرې او نامناسب ځای کې اوسېدل او لایې په کوم مناسب کور وس نه رسېد. د پاولوف د شاګردانو یوې ډلې چې دده له مالي ستونزو څخه خبر شوي وو. دده د ویناو په بهانه یې ورته یوشمېر پیسې راټولې کړې. خو کله چې پاولوف ته ورکړل شوې. هغه یوه هم د ځان لپاره ونه لګوله او د سپیانو د فیزیولوژیکي څېړنو په هکله یې یو ازموینتون وریاندې جوړ کړ. پاولوف ترهغې اندازې پورې له کار او څېړنې سره تعهد او ژمنتیا درلوده. چې خپلو مالي مشکلاتو ته یې به چندان پکې پام نه ؤ.

ده په دې اړه ویلي: «دغه شان مشکلات هېڅکله زما لپاره د کومې اندېښنې سبب نه دي شوي!»

په ۱۸۹۰م کال پاولوف د «سنت پیترزبورګ» د ازموینتي علومو په مؤسسه کې د فیزیولوژۍ ټولنه تاسیس کړه. ده په همدغه ځای کې خپلې زیاتره څېړنې ترسره کړې. چې د شرطي غبرګونونو او هضمي غدو اوچتې څېړنې دده د همدغه وخت لاسته راوړنې ګڼل کېږي. پاولوف په دغه مؤسسه کې د ځوانو څېړونکو د یوه لوی ټیم مسئولیت هم پر غاړه درلود.

هغه وخت چې په روسیه کې انقلاب راغی او د «لینن» په مشرۍ کمونیستي رژیم پر روسیې وزرې وغوړولې. نو د پاولوف روابط هم ورسره کړکېچن شول. په ځانګړې ډول کله چې لینن مړ شو او واک د سرسخت دیکتاتور «ستالین» ګوتو ته ورغی. د پاولوف زړه نور هم ورسره تنګ شو او په ښکاره به یې په اشتراکي حکومت نیوکې کولې. خو د واکمن رژیم پر وړاندې دده له دغه منفي نظر سره سره حکومت دده او دده د څېړنو درناوی کاوه او هېڅ ډول فشار یې وریاندې رانه ووړ.

پاولوف د ژوند ترپایه پورې د یوه زیات کاره عالم په توګه کار وکړ. دده عادت و. کله به چې کومه ناروغي ورته پیدا شوه. ځان به یې په خپله کوت. نوموړی چې د ژوند په وروستیو کې د سږیو د ناروغۍ له امله سخت کمزوری

شوی ؤ. یوه ورځ اړ شو، یو بل ډاکټر د ځان لپاره راوغواړي. کله چې ډاکټر ورته راغی، هغه ته یې د خپلې ناروغۍ د حال ترڅنګ وویل:

«ماغزه مې سم کار نه کوي. له وسواسه ډک احساسات او غیر ارادي حرکات رانه څرګندېږي. ښایي مرګ راباندې راتلونکی وي!»

له ډاکټر سره یې څه نورې خبرې هم وکړې. ډاکټر یې رخصت کړ او دی ویده شو. کله چې ویښ شو، په ځای کې راکېناست او د خپلو کالیو په لټون پسې یې هڅه وکړه، خو درد وربانديې راغی او چیغې یې کړې:

«د پاڅېدلو وخت دی. راسره مرسته وکړئ. باید جامې بدلې کړم!»

د همدغې جملې په ویلو سره پرستره را ړنګ شو او له نړۍ څخه یې سترګې پټې کړې. نوموړی د مړینې پر وخت«۱۹۳۶م»، ۸۶ کلن ؤ.

❖❖❖

په اروا پوهنه کې چې کوم ځای پاولوف لري، دا په حقیقت کې دده د «شرطي غبرګونونو» نظریې رامنځته کړی دی. د شرطي غبرګونونو د راپیدا کولو مفکوره هم د ځینو نورو علمي کشفیاتو غوندې له یوې تصادفي پېښې څخه سرچینه اخلي. پاولوف هغه مهال چې د سپیانو د هضمي غدو په باب یې له جراحي طریقې استفاده کوله، نو فکر ورته پیدا شو، چې یوه داسې طریقه په کار واچوي، چې د حیوان له بدن څخه د باندې د هغه هضمي ترشحات مشاهده، اندازه او ثبت کړی شي.

ده یو سپی د خپل ازموینتون په یوه ځانګړې کوچینۍ کوټه کې تر ازموینې لاندې ونیو. نوموړي لیدل کله به یې چې سپي ته د ډوډۍ یا غوښې کومه ټوټه ورکوله، نو په خوله کې به یې د هغو د خوړو پر وخت لاړې او ځګونه راپیدا شول. دغه لاړې او ترشحات هم د هضمي بهیر یوه برخه ده، چې کابو د ټولو حیواناتو په خوله کې د خوړو پرمهال راپیدا کېږي. خو پاولوف چې کوم سپی تر تجربې لاندې نیولی ؤ، د هغه د هضمي ترشحاتو لړۍ تردې پورې راورسېده، چې ان د خوړو په لیدو به یې له خولې څخه لاړې سر وکړ. پاولوف

ددغو لاړو لپاره ځانګړي پايپونه تيار کړل او هغه يې داسې ورته ولګول، چې لاړې به يې پکې لاندې يوه بل اېښودل شوي لوښي ته راټولېدلې. دده موخه دا وه، چې ددغو لاړو هضمي خصوصيات وڅېړي. خو په دې لړۍ کې نوموړی دې شي ته لا زيات متوجه شو، چې سپي به ان چې دده د پښو غږ واورېد، په خوله کې به يې لاړې راپيداشوې.

پاولوف د خپلې ازموينې لړۍ نوره هم اوږده کړه، کله به يې چې سپي ته خواړه راوړل، نو د څه وخت لپاره به يې د خوړو تر وړاندې کارولو مخکې زنګ واهه. لنډه دا چې د څو ورځو په تېرېدو سره يې سپي ته دا ور وښودل، چې کله زنګ ووهل شي، خواړه رارسي. نو د سپي به هم پرته له دې چې خواړه وويني، د زنګ په غږ به يې لاړې جاري شوې.

پاولوف د زنګ پرځای د څو ورځو لپاره له برقي ګروپ څخه استفاده وکړه او تر خوړو مخکې به يې ګروپ روښاناوه. په دې توګه سپي ته ګروپ د خوړو معنا پيدا کړه او همغه ډول به يې ورته په خوله کې ترشحاتو جريان وموند. په همدې بڼه پاولوف په سپي باندې داسې نور شيان هم تجربه کړل. خو سپي له ټولو چارو سره ورته عمل ترسره کاوه.

پاولوف له دغې نسبتاً اوږدې ازموينې څخه وروسته دې پايلې ته ورسېد، چې حيوانات د خپل ماحول پرورراندې دوه ډوله غبرګونونه ترسره کوي.

لومړی. طبيعي يا غير شرطي غبرګونونه: د مثال په ډول کله چې سپی په خوراک پيل کوي، په طبيعي ډول د هغو لاړې راځي، چې د غذا په هضم کې ځانګړی رول لري.

دوهم، اکتسابي يا شرطي غبرګونونه: دا ډول غبرګونونه هغه دي، چې د ځان ناخبرې زده کړې او يادګيرۍ له لارې څرګند ېږي. د ساري په توګه، د زنګ له غږ سره د سپي لاړې راپيداکېږي، يا پرته له دې چې خواړه ووينې، يا سړی ووينې، چې خواړه يې راته راوړل، د ګروپ د روښانولو په ليدو سره يې لاړې روانېږي، چې دا يو تر شرط لاندې راغلی يا زده شوی عمل دی.

پاولوف په لومړي سر کې د لاړو دغه ځواب ته د علامې څخه وروسته «اروايي ترشح» نوم ورکړ. خو د نوموړي د سپي د اروايي ژوند له فرضياتو څخه د هغه د فيزيولوژيکي فرضياتو سره ډېره علاقه وه. نو د پورته اصطلاح څخه يې لاس واخيست او پر ځای يې د «شرطي رفلکس» يا شرطي غبرګون اصطلاح وړاندې کړه او علامت يا نښې ته يې «شرطي انګېزه» وويله.

پاولوف تردغې تجربې وروسته. مشهور فيلسوف «رِنه دکارت» وستايه. چې ترده درې پېړۍ وړاندې يې حيواناتو ته د داسې ژوندېو ماشينونو خطاب کړی ؤ. چې له ځانه د محيطي محرکونو په مقابل کې داسې د وړاندوينې وړ غبرګونونه ښيي. چې له محيط سره په يوه ښه تعادل غوره کړي. دده له نظره دا شان غبرګونونه د عصبي دستګاه د فعاليت يوه برخه ده. چې د ټاکليو عصبي اتصالونو په لړ کې منځته راځي او يو له دې څخه د لاړو ترشح ده.

پاولوف څرګندوي: « د محيط پر وړاندې د يوه حيوان غبرګون دوې برخې لري. يوې برخې ته د عصبي تحليل سطحه ده. چې په دې کې يوحيوان د شيانو د تشخيصولو لپاره له پنځګونو حسي قواو څخه استفاده کوي او بلې برخې ته د عصبي ترکيب سطحه ده. چې په هغه کې يوحيوان د ځان لپاره مشخصوي. چې څه ډول هرشی دده د غبرګون او درک په چوکاټ کې ځای پيداکوي... يومعمولي سپی له کوچينيو موانعو او يا په محيطي محرکونو کې د کوچينيو بدلونونو پر وړاندې يو ډول پلټونکي غبرګونونه له ځانه ښکاره کوي. غوږونه څک نيسي. شيان بويوي. په همدې توګه يو سپی زيات وخت په پلټنه تېروي. ترڅو چې خپل غبرګونونه د محيط له ټرټولو نويو تغيراتو سره تطبيق کړي... په دې ډول يوفرهنګ يا يوه ټولنه کولی شي. د غبرګونونو د مديريت يو پېچلی سيستم وبولو. يوازنی توپير د انسان له سپي سره دا دی. چې د انسان د شرطي غبرګونونه له طبيعي غبرګونونو څخه زيات دي.»

پاولوف لیکي: «انسانان معمولاً له ماحول سره د تمدن د جوړولو له مخې غبرګون ښیي... خو له دې سره موږ نه شو کولی د انسان د عاطفي غبرګونونو بشپړه وړاندوینه وکړی شو. لکه د یوه شدید سپکاوي پر وړاندې او د کوم دوست د لاسه ورکولو پر مهال د انسان نه اټکل کېدونکي غبرګونونه... خو دا چې موږ خپل زیات عمر د عادت او فرهنګ منلو پر اساس ژوند کوو، نو ممکنه ده، چې خپلو چلندونو ته بدلون ورکړو. موږ هم د بل هر حیوان په څېر د شرطي کېدو وړ یو. مګر په عین حال کې که چېرې پام وکړو، زموږ په ژوند کې داسې نمونې هم شته، که دهغو پر اساس چلند وکړو، نو زموږ په ګټه به نه وي. خو موږ دا کولی شو، د خپل ځان د شرطي کولو او یا ځان ته د ورښودلو او عادتولو له لارې هغه بدلې کړو.»

پاولوف په ټولیز ډول تر ټولو عیني او دقیق اصطلاحات او سنجشونه د زده کړې او تداعی مطالعاتو ته ننوستل. ده څرګنده کړه، چې اوچت ذهني فعالیتونه کولی شو، د فیزیولوژۍ د اصطلاحاتو په قالب کې او له حیواني ازموینښتونو څخه په استفادې مطالعه کړو. په دې ډول نوموړي د عینیت خوا ته د اروا پوهنې په بېولو کې لویه دنده ترسره کړه. همدالامل دی، چې د سلوک پالنې په مکتب کې د شرطي غبرګونونو مسئله مرکزي رول ادا کوي. خو ځینو کره کتونکو وویل، چې د بېلابېلو محرکاتو پر وړاندې د افرادو د شرطي کېدلو فکر، د انسان لپاره یو سپکاوی دی. دا ځکه چې دغه روش د حیواناتو د تجربې له مخې انسان ته ګوته نیسي. په داسې حال کې چې انسان له حیواناتو څخه ډېر زیات توپیر لري او له آزادې ارادې څخه برخمن دی.

زیګموند فروید

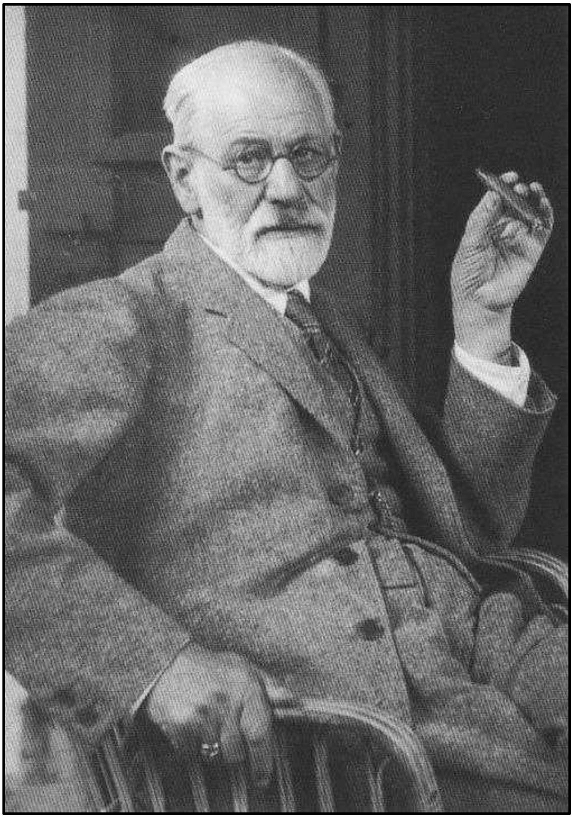

(د انسان ذهن د یخ یوې داسې ټوټې ته ورته دی، چې نهه برخې یې تر اوبو لاندې او یوازې یوه برخه یې راوتلې وي.) **فروید**

(د انسان د ماشومتوب د دورې ټولې حادثې او خبرې د هغه د باطني شعور یا تحت الشعور برخه ګرځي.) **فروید**

زیګموند فروید (Sigmund Freud) هغه اوچت اروا پوهاند او مفکر دی، چې په اروا پوهنه کې د ارواشننې یا روانکاوۍ د مکتب په بنسټ ایښودلو او د لاشعور د موضوع په رامنځته کولو او مشهورولو سره نړیوال شهرت لري. فروید د اروا پوهنې په څانګه کې خپل کارونه وروسته پیل کړل، نوموړي دژوند یوه برخه د طبابت او نورو کارونو په ترسره کولو کې تېره کړه. دی مخکې له دې چې د اروا پوهنې نړۍ ته راشي، د خبرې کولو د اختلالونو او د کوکائینو د تاثیراتو په باب د مقالو لیکلو له لارې د عصب پېژندنې حوزې ته داخل شو او ډېر کلونه په دغه څانګه کې بوخت پاتې شو. خو کله چې یې د اروا پوهنې په درشل ګام کېښود. تر بل هر وخت نه ښه وځلېد او د دغه نوي علم د پرمختیا او پراختیا لپاره یې لوی لوی کارونه ترسره کړل.

❖❖❖

فروید په ۱۸۵۶م کال د فرایبورګ د ښار «چې اوس د چک د هېواد خاوره ده» په یوه متوسطه کورنۍ کې نړۍ ته راغلی دی. دده پلار د وړیو تجار ؤ او یو ډول سخت ګیره او قدرت طلبه خوی یې درلود. هغه وخت چې فروید ۴ کلن ؤ، کورنۍ یې له فرایبورګ څخه لومړی لایپزیک او وروسته د وین ښار ته ولاړه او کابو ۸۰ کاله هملته پاتې شوه.

فروید ان د ماشومتوب له دورې د خپل پلار د «۸» نورو اولادونو په پرتله د تېز ذهن او ښه استعداد خاوند ؤ، همدا لامل ؤ، چې ده ته یې مور او پلار تر نورو اولادونو زیات ته پاملرنه کوله. هغه مهال چې نوموړی ښوونځي ته واستول شو، نو همغه وخت یې پلار ورته په خپل کور کې د مطالعې لپاره یوه خونه ځانګړې کړه. کله به چې فروید د شپې له خوا مطالعه کوله، نو د کور یوازنی څراغ به یې خپلې ځانګړې خونې ته یووړ او د کور نورو غړو به د ځان لپاره شمعه لګوله. همدارنګه د کور نور ماشومان نه پرېښودل کېدل، چې ده ته شورماشور جوړ کړي.

فروید په ښوونځي کې ډېر ژر د یوه لایق او ممتاز زده کوونکي نوم وګاټه او په ۱۷ کلنۍ کې یې ورته په لوړ و نمرو د فراغت بری لیک ترلاسه کړ.

همدغه وختونه وو، چې د «ډاروین» د تکامل نظریې د فروید ذهن ولړزاوه او له دې وروسته یې د طبي علومو د لوستلو لپاره تصمیم ونیو. ده په طبابت کې د ځان بوختولو لپاره زیات تمایل نه درلود، خو دغه رشته یې ددې لپاره انتخاب کړه، چې په راتلونکي کې یې د زیاتو علمي څېړونو لپاره رهبري کړي.

فروید بالاخره د طب په برخه کې د دکتورا سند ترلاسه کړ، خو په ټوله تحصیلي دوره کې یې د طبي مسایلو ترڅنګ ګڼ شمېر فلسفي او ادبي کتابونه هم مطالعه کړل. دی لا محصل ؤ، چې د کوکائینو په اړه یې څېړنې ترسره کړې. ده له دغې مادې سره زیاته مینه درلوده او هر کله به یې ویل، چې ددغې مادې کارول د انسان افسردګي، ذهني ستړیا او یوشمېر نورې ناروغۍ له منځه وړي. دی په دې اند ؤ، چې یو مهم درمل یې کشف کړی دی او له دې لارې یې غوښتل چې شهرت ته ورسېږي، خو داسې ونه شول. د نوموړي یوه ملګري چې د کوکائینو په باب دده وینا واورېده، نو هغه هم په دغې مادې یوه نوې ازموینه ترسره کړه او ثابته یې کړه، چې دغه درمل کولی شي، د انسان د سترګو په بې حسه کولو کې په کار راشي. په دې ترتیب د سترګو د جراحۍ عمل د لومړي ځل لپاره ممکن شو. فروید په دغه وخت کې د کوکائینو د ګټو په اړه یوه مقاله خپره کړه، خو ډېر ژر له یو شمېر نیوکو سره مخ شوه او فروید نور په بشپړه توګه ورڅخه لاس واخیست او بیا یې هېڅکله نوم په خوله را نه ووړ. فروید له پوهنتون څخه ترفراغت وروسته شپږ کاله د «بروک» د سایکالوژۍ په لابراتوارونو کې ازموینې او څېړنې وکړې او په دې لړ کې یې د انسان د عصبي مرکزي نظام تشریح او توضیح وکړه.

نوموړی په خپلو دغو هلوځلو کې د څه مهال لپاره پاریس ته ولاړ او هلته یې د اعصابو له وتلي متخصص «جین شارکوټ» او د «وین» له مشهور

طبیب «ډاکترجوزف بروير» سره همکاري پيل کړه، چې وروسته يې د ډاکتر بروير په ملتيا د عصبي ګډوډيو په هکله يو کتاب خپور کړ. له دې څخه وروسته فرويد بېرته خپل هېواد ته راستون شو او په مستقله توګه يې خپلو کارونو ته دوام ورکړ. ده په دغو وختونو کې خپله زياته پاملرنه عصبي او رواني مسايلو ته واړوله او په دغو برخو کې يې زيات شمېر کتابونه تر نظر تېر کړل. تردې چې د خپلو مطالعو او څېړنو په بنسټ يې يو بل مهم اثر د خوبونو د تعبير په نامه وليکه، دغه اثر فرويد شهرت ته ورساوه او نړيوالو ته يې وښووده، چې يو نوی اروا پوه د پوهې نړۍ ته راوتلی دی.

د فرويد په نظرياتو او فکري نړۍ باندې د «ډاروين» او «فخنر» کارونو هم لوی اغېز وکړ. خو دده د مفکورې په بشپړ تېنګښت کې تر دغه دوو پوهانو ورها خوا، ځينې نور پوهان (لکه «پاستور» او «رابرټ کخ» چې د ميکروبونو په کشف کې يې لوی کارونه کړي او «ګريګورمندل» چې د جنيټيک د علم بنسټ يې کېښود) هم بې اغېزې نه وو.

ده په ۱۹۰۲م کال کې د چهارشنبې د ډلې په نوم د روان څېړونکو يوه جلسه جوړه کړه، په دغه جلسه کې به هره چهارشنبه ده او نورو روان څېړونکو ګډون کاوه او د بېلابېلو رواني مسايلو په باب به يې خپل نظريات پکې شريکول. فرويد په همدغه کال د وين په پوهنتون کې د اروا پوهنې استاد وټاکل شو او درې کاله وروسته يې درې رسالې د جنسي تمايلاتو د تيورۍ په باب وليکلې.

نوموړی په ۱۹۰۸م کال کې په دې بريالی شو، چې د خپلو څېړنو او برسېرونو مطابق د روان شننې يوه غونډه جوړه کړي، چې وروسته همدغه غونډه په يوه نړيوال نهضت بدله شوه او فرويد د خپل دغه نهضت د خوررولو په موخه په ډېرو هېوادونو کې ويناوې وکړې.

خو څرنګه چې نوموړي په خپلو رواني شننو کې جنسي تمایلاتو ته زیات ارزښت ورکاوه، له همدې امله ځینې روان څېړنکي لکه الفرډ آډلر او کارل یونګ له ده سره مخالف شول، مګر بیا هم ده خپله لاره وپالله.

❖❖❖

فروید په خپلو څېړنو کې د انسان د وړکتوب له دورې څخه بیا د ژوند ترپایه پورې ټولې قضیې، پېښې، خوښی، ناخوښی، ماحول، منظرې، لیدنې، کتنې، وېرې، نفرتونه، ګناوې، تاوانونه، لذت، درد، روغتیا او ناجوړی، تحقیر او درناوی، د ظلم او استبداد سره مخ کېدل، تشویق او تهدید، د حقوقو څخه یې سرغړونه، د ژوند په اوږدو کې بری او ناکامي، هیلو ته رسېدل او نه رسېدل، د ژوند اقتصادي حالات، دیني او مذهبي عقاید، د چاپېریال رواجونه، د دوستانو مشکلات، د هغو ناجوړی او مړینې، د جنسي غریزې محرومیت یا نه محرومیت، جنګونه، ټولنیزه اوضاع او نور داسې شیان د انسان د سلوک، شخصیت، رواني حالتونو، عقدو، احساساتو او نورو مسایلو علتونه وبلل.

ده د انسان په تنیو یا باطني حالتونو باندې د خپلو څېړنو په لړ کې د اروایپوهنې موضوع او طریقې ته بدلون ورکړ. ده په اروایپوهنه کې د احساس، ادراک، تفکر او ذکاوت پرځای هغه رواني جریانات ترڅېړنې لاندې ونیول، چې د انسان د مبهم شعور یا ځان ناخبره ذهن مربوط وو. فروید عقیده درلوده، چې باید د ټولو رواني بې نظمیو او تضادونو منبع د شعور په ځان ناخبره برخه یا ناخودآګاه کې وپلټل شي. په دې ډول فروید لومړنی اروایپوه وو، چې د تحت الشعور یا ناخوداګاه ضمیر کشفونه یې وکړه، چې نوې اروایپوهنې ته دغه کشف دده تر ټولو لوی خدمت بلل کېږي. ده د تحت الشعور په معرفی کې شاته وهل شویو احساساتو ته اهمیت ورکاوه او فکر یې کاوه، چې هېر کړای شوي او ځپل شوي غرایز، عواطف، غوښتنې او احساسات د تحت الشعور موضوع جوړوي.

ده به ويل: « د انسان عملونه، فکرونه، عادتونه او غوښتنې، بې له دې، چې پرځان پوه شي، د لاشعور تر اغېز لاندې دي. انسان خپله هره غوښتنه، چې وربانډې ځورېږي، د خپل ياد او په لنډه توګه د شعور له ساحې باسي، لاشعور ته يې ټېل وهي او هلته يې بندي کوي.» دده په اند: «بنيادم خپلې ګنې غوښتنې او خاطرې؛ ځکه له خپل شعوره شړي، چې دده له وجدان، کورنۍ روزنې، دودونو، عقيدو او اقدارو سره په ټکر کې وي.» دده په باور کله چې د لاشعور په سمڅه کې ايساري غوښتنې ډېرې زورورې او د شعور ساحې ته د راتلو لپاره يې فشار ډېر شي؛ نو وګړي ته روحي ناروغي پيدا کېږي.

فرويد به چې کله د رواني ناروغانو درملنه د مصنوعي خوب «تنويم» له لارې کوله، نو ناروغانو به خپل يادونه له لاشعور څخه راايستل او ده ته به يې ورانډې کول. دا يادونه به که څه هم د ځينو کيسو يا اشخاصو په لړ کې وو؛ خو پر دغه يادونو باندې د نيمګړو خواهشاتو يو ژور رنګ پروت وو. فرويد دا محسوسه کړه، چې دغو تېرو او هېرو يادونو په ښکاره خپل ارزښت له لاسه ورکړی دی، مګر په لاشعور کې لاژوندي پاتې دي او په شعوري کردار باندې په بېل بېل ډول خپل اغېز اچوي، ځکه کوم اعمال او افعال چې څومره په شدت سره څوک بد او ممنوع ګرځوي، هغه هغومره زورورې او تونډې لاشعوري غوښتنې پيدا کوي.

فرويد ته د هغو رواني ناورغانو د درملنې پرمهال چې له وسواس سره به مخ وو څرګنده شوه، چې د دوی د وسواسي حرکاتو شاته د ماضي د يوې واقعې يا تجربې لاس شته، کومې چې د دوی د ذهن په ژورو پوښو کې پټې دي. د ساري په توګه د پېغلې «ميکبث» په وار وار د لاسونو منځلو شاته د ماضي هغه کيسه پرته وه، چې ددې له لاسه قتل شوی ؤ او ددې لاسونه په وينو سره شوي وو.

لکه څرنګه چې د شخصيت مسئله په اروا پوهنه کې يوه د بحث وړ موضوع ده او د ځينو اروا پوهانو څرګندونې او ډلبندۍ په دې برخه کې مشهوري دي.

په دې ډله کې فروید هم چوپ نه دی پاتې شوی. ده له تحت الشعوري چارو سره د تطابق په صورت کې د افرادو د رواني شخصیت په اړه څرګندونې کړې دي.

(فروید په دې نظر ؤ، چې دهر فرد شخصیت له دریو سیستمونو څخه تشکیل شوی دی. چې له عبارت دي له:

- ❖ ID
- ❖ Ego
- ❖ Super ego

ID: **ایډ**، چې په ادبیاتو کې د «**هغه**» په نامه راځي. فروید یې په ستاینه کې وایي، چې دغه سیستم له ټولو هغو شیانو څخه جوړ دی، چې موږ ته په میراثي ډول پاتې وي او د زیږون له مهال څخه راسره په وجود کې ثابت پاتې شوي دي، بدني اساس لري... دغریزوي خوځښتونو مرکز او اصلي سرچینه ګڼل کېږي او د ذهن په تحت الشعور کې ځای لري او تل غواړي، چې د Egoسیستم راوتنې ته لاره پیدا کړي...

Ego: **ایګو**: دې ته په ادبیاتو کې د «زه» کلمه راغلې ده او کولی شو، په ځان غوښتنه یې تعبیر کړو، چې د غریزوي اړتیاو او د چاپېریال د حقیقتونو ترمنځ د اړیکې په توګه عمل کوي. د کمال او شخصیتي تکامل د ساتنې رول او دنده ورپه غاړه ده، یا په بل عبارت ایګو د شخصیت مرکزي هسته ګڼل کېږي، چې د اړتیاو او د چاپېریال د شته امکاناتو ترمنځ د عمل دنده ور د غاړې ده...) دعمومي اروا پوهنې آرونه، سالمي

Super ego: **سوپر ایګو**: ددې معنا «تر زه اوچت یا بر زه» راځي، دا برخه د محیطي روزنیزو چلندونو په سبب د انسان په شخصیت کې بنه غوره کوي، چې د اخلاقي وجدان نوم هم ورته ورکولی شو. څرنګه چې ماشومانو ته د چال چلند قواعد د مور او پلار او نورو روزونکو له خوا د تشویق او تهدید، یا د ناز او ټینګار پر اساس ورښوول کېږي، هغه یې د خپل ځان د ننه جذبوي. ناسم

چلندونه چې وړ باندې له تهديد سره مخامخ کېږي. د ماشوم د وجدان يوه څانگه گرځي. چې د سوپرايگو يا له ځان غوښتنې اوچت يوه برخه يې جوړوي او سم چلندونه چې د هغو په سبب نازول کېږي يا له تشويق سره مخامخ کېږي. د ماشوم د ارماني ځان يا سوپرايگو يوه بله برخه يې منځته راوړي. چې په دې ډول د سوپر ايگو د بشپړېدو په صورت کې چې فرد نور له ماشومتوبه وځي او نور يې چلندونه د ځان کنټرولی له لارې ټاکل کېږي.

په دې ترتيب د فرويد په اند د شخص په باطن کې تل يو دوامداره کشمکش جريان لري. دا ځکه چې Ego يا «زه» د مخالفو قواو تر فشار لاندې واقع وي. نو دی بايد هڅه وکړي. چې د ID يا «هغه» بې رحمانه فشارونه وځنډوي يا يې پرشا وتمبوي او په دې ډول واقعيت درک کړي. ترڅو د ID اغېز راکم او د Super ego په هڅو د نجات او ثبات ځنډې ته ورسېږي. خو کله چې Ego له اندازې زيات ترفشار لاندې راشي. بيا يې نو پايله هماغه اضطراب او رواني گډوډي ده.

د فرويد په نظر که څوک په اروايي لحاظ سالم وي. دا دا درې واړه سيستمونه «ايډ. ايگو او سوپر ايگو» يکې يو همغږی او متحد سازمان جوړوي او د دې سيستمونو تر منځ همکاري روانه وي. د دې همکارۍ په برکت انسان کولای شي له محيط سره گټورې اړيکې ټينگې کړي. برعکس. که يو سيستم له بل سره په ټکر کې وي. انسان نامتعارف گڼل کېږي او داسې کس له ځانه او له جهانه ناراضه وي.

استاد اسدالله غنضفر د خپلې هغې اوږدې مقالې په يوه برخه کې چې د پوهاند مجروح د ځانځاني ښامار پر کتاب يې ليکلې. د فرويد د «**ايډ**». «**ايگو**» او «**سوپرايگو**». مفاهيم په خورا ښه او ساده بڼه بيان کړي دي نوموړی ليکي: (فرويد د انسان هغه اړخ. چې يوازې په خوند پسې گرځي او هېڅ ډول اجتماعي اصول نه مني. ايډ ID بولي. ايډ چې ټول د ذهن په لاشعوري برخه کې دی. د لبيډو Libido يعنې د شهوت د انرژۍ مخزن او

ګودام دی. د فروید د نظریې په اساس د ماشوم شخصیت د زیږېدلو په وخت کې یوازې **ایډ** لري. دغه ماشوم یوازې ړنده غوښتنه وي او بس. خو د وخت په تېرېدو سره پوه شي، چې د هوس د پوره کولو لپاره د چاپېریال غوښتنو ته پام پکار دی. د اور لمبه به ښکلې وي، مګر لاس باید ورنه وړي، چې سوځوي یې. د پیالې په ماتولو کې به خوند وي، خو په دې کار کې خطر دی. ځکه مور به یې ووهي. د چاپېریال د غوښتنو په چوکاټ کې د خپلو غریزو او غوښتنو ایسارول، د بنیادم د شخصیت بل اړخ دی، چې فروید ورته **ایګو** Ego وایي. ایګو د ایډ د ړندو غوښتنو مخالف نه دی، خو ځرنګه چې په چاپېریال خبر دی؛ نو د هوس د پوره کولو لپاره شرایطو ته هم پام کوي. زموږ عقلاني فعالیتونه او حافظه له ایګو سره تعلق لري. ایګو یوځه په شعور او یوځه په لاشعور کې واقع ده. په ځلور، پنځه کلنۍ کې د ماشوم د شخصیت د یو بل اړخ وده پیلېږي، چې فروید یې **سوپر ایګو** Super ego بولي. کله چې ماشوم د مور و پلار او نورو لارښوونې له وېرې نه، بلکې د زړه له تله ومني، معنا یې دا ده، چې په شخصیت کې یې د سوپرایګو اړخ پیدا شوی دی. سوپر ایګو تر ډېره حده د ټولنې د اقدارو، باورونو او ارزښتونو مدافع او د **ایډ** د بې شرمو غوښتنو مخالف دی. د سوپر ایګو لویه برخه په لاشعور کې وي. د فروید په نظر په روحي لحاظ روغ بنیادم پیاوړی **ایګو** لري. پیاوړی ایګو هم **ایډ** کنټرولوي، هم **سوپر ایګو** دې ته نه پرېږدي، چې بنیادم د وچو اخلاقو پیرو او له خلکو سره په رابطو کې متعصف قاضي کړي. **ایګو** له یوې خوا له خارجي واقعیت سره د ارتباط ذریعه ده او له بلې خوا د ایډ او سوپرایګو په شخړه کې د تعادل هڅه کوي. که یوځه په غیرفني ژبه وغږېږو، ویلای شو، چې **سوپر ایګو** وجدان، **ایډ** اماره نفس «امرکوونکی نفس» او **ایګو** عقل دی.)★

★«پیغامونه پټ پراته په افسانو کې» استاد غضنفر، ځولی مجله، دویم کال، لومړی ګڼه.

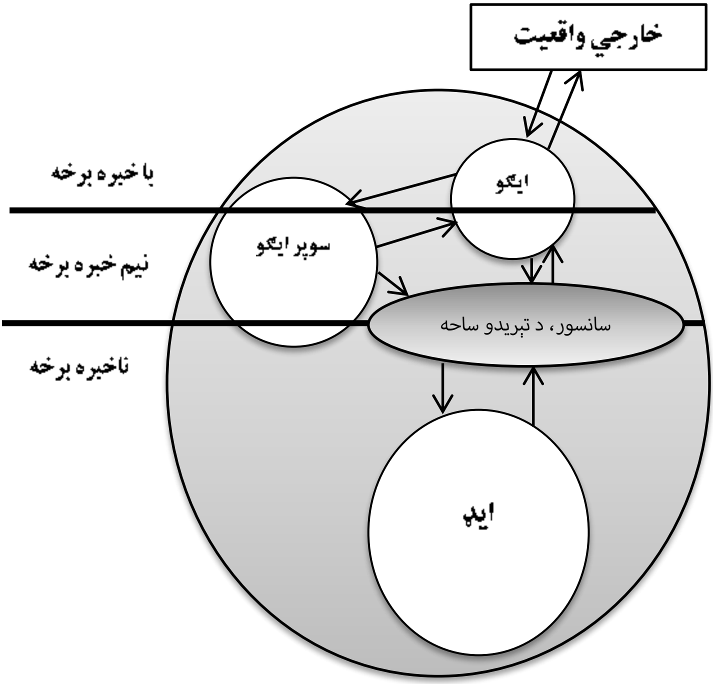

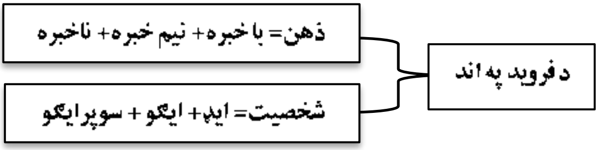

لنډه توضيح:

ناخبره شعور د انسان د اعمالو لومړنی محرک دی، په ناخبره شعور کې چې د انساني شعور زياته برخه تشکيلوي دايمي او نه بدلېدونکې غوښتنې، آرزوګانې او انګېزې متمرکزې شوې دي. چې د هغو منشا هم غريزې او نه پېژندل کېدونکي روحي عوامل دي. کله چې له ناخبره شعور څخه يوه غوښتنه او آرزو راولاړه شي. نيم خبره شعور ته ځان رسوي. نيم خبره شعور سرحدي کرښه ده. باخبره شعور هڅه کوي، چې نومورې غوښتنه يا آرزو کنټرول او سانسور کړي؛ خو په اکثرو مواردو کې غوښتنې او آرزوګانې بې پاسپورټه د عمل ميدان ته ورتېرېږي.

(د ايډ، ايګو او سوپرايګو د توضيح لپاره تردغه مخ، وړاندې مخونه ولولئ)

❖ ❖ ❖

فروید په خپلو څېړنو کې اضطراب «چې یوه رواني ناروغي ده» په درېو برخو وېشلې دی. واقعي اضطراب، نوروتیک اضطراب او اخلاقي اضطراب.

۱ : واقعي اضطراب. Reality Anxiety:

دغه اضطراب د اصلي او اساسي اضطراب یو ډول دی، چې د واقعیتونو په نړۍ کې د حقیقي او رښتینیو خطرونو له وېرو څخه منځته راځي، چې نوروتیک او اخلاقي اضطرابونه هم ورڅخه سرچینه اخلي.

۲ :نوروتیک اضطراب. Neurotic Anxiety:

دغه ډول اضطراب د غرایزو د ارضا پرمهال د خطرونو له تشخیص او پېژندنې څخه سرچینه اخلي. دغه اضطراب ته د ډار او وېرې نوم هم ورکولی شو، چې په خپله له غرایزو څخه نه، بلکې د غرایزو د ارضا په بهیر کې له شته ګواښونو څخه سر راپورته کوي.

۳ :اخلاقي اضطراب. Moral Anxiety:

اخلاقي اضطراب له شعوري وېرو څخه راپیدا کېږي. هرکله چې انسان له خپل سوپرایګو یا اخلاقي یوجدان سره یو داسې کار وکړي، یا د یوه داسې کار د ترسره کولو فکر یې په ذهن کې راپاڅي، چې له اخلاقي ارزښتونو سره په مغایرت او ټکر کې واقع وي او له مخې یې په خپل ځان کې د ګناه احساس وکړي، نو تل داسې وېره او تشویش ورسره پیداکېږي، چې ګواکې اخلاقي وجدان ته یې زیان رسېدلی. چې دغه وېره او ډار په خپله اخلاقي اضطراب دی. یو غیر اخلاقي عمل، چې په تېرمهال کې د یوه انسان د تحدید سبب شوی وي، که چېرې بیا تکرار شي، نو دا هم انسان له اخلاقي اضطراب سره لاس او ګرېوان کوي.

د فروید په اند، په ټولیزه توګه هر اضطراب له یوه اندېښناک حالت سره ملګری دی او لکه د لوږې، تندې او جنسي غریزې په شان خاصیت لري. خو لږ توپیر یې په دې کې دی، چې دغه غرایز د انسان د وجود له د ننه څخه

سرچينه اخلي او اضطراب په بنسټيزه معنا له خارجي عواملو څخه سرچينه اخلي. کله چې اضطراب اوج ته ورسېږي، انسان د هرډول کار، يا غبرګون لپاره پارول کېږي. ممکن له هغې سيمې څخه تېښته غوره کړي، چې دی ورڅخه تهديد يږي او يا کوم بل دفاعي چلند ترسره کړي. د اضطراب پرمهال د يوه شخص دغه ډول مقابلې رواني دفاعي ميکانېزمونه بلل کېږي...

❖ ❖ ❖

لکه مخکې چې يادونه وشوه، زيګموندفرويد په خپلو هڅو سره په اروا پوهنه کې د روانکاوي يا ارواشننې (Psychoanalysis) نظريه رامنځته کړه. چې په لنډ وخت کې يې د يوه اروا پوهنيز مکتب بڼه پيدا کړه. دغه نظريه چې ځينې خلک ورته «فرويدېزم» هم وايي. له بنسټګر فرويد ترڅنګ يوشمېر نورو اروا پوهانو هم برخه درلوده، چې تاسې يې په مخکنيو پاڼو کې نومونه ولوستل.

د فرويد ارواشننه له لويه سره هغه روش دی، چې د رواني ګډوډيو او ناروغيو د درملنې لپاره په کار وړل کېږي. په دغه روش کې له بېلابېلو لارو چارو لکه آزادي رايادونې يا تداعي او د خيالونو له تعبير څخه کار اخيستل کېږي. د رواني شننې موخه د هغو رواني ګرمونو او عقدو رابرسېره کول او له ځان ناخبره ذهني برخې څخه يې را ايستل دي، چې د يوه چا د کړوو ړو د ګډوډوالي لامل شوي وي. د فرويد له نظر سره سم، د جنسي غريزو تمبېدل، سره له دې چې له خاطراتو څخه هېر هم وي، بيا هم د شخص په ځان ناخبره ذهن کې پاتې کېږي. دغه خاطرات ورو ورو هغلته راټولېږي او د عصبي تشويش او دايمي بدلون لامل ګرځي او په شخص کې د رواني نارامۍ او د مزاج د تعادل د ګډوډ کېدو لامل کېږي.

فرويد او ورسره ملګري اروا پوهان په دې باور وو، (چې روحي او عصبي ګډوډۍ د هغه څه برعکس چې پخوانيو اروا پوهانو يې فکر کاوه، عضوي ريښه او سرچينه نه لري، بلکې دا له روحي او ناخرګندو فشارونو او افکارو

څخه راپیداکېږي...دوی په خپل وار هڅه کوله، چې له ناپوره شویوهیلو، خاطراتو، روحي فشارونو او بې ځایه فکرونو څخه ناروغ وژغوري... اروا پوه په دې برخه کې یوازې دا هڅه نه کوي، چې ناروغ له دغه ډول فشارونو څخه خلاص کړي، بلکې دا هڅه هم کوي، چې دهغه د ننه شخصیت پرانیزي او د ناروغ ناڅرګند او پټ شخصیت راڅرګند کړي. کله چې د فروید نظریې د خپل شهرت وروستي پړاو ته ورسېدې، د هغه د پلویانو او مخالفانو ترمنځ د نظر توپیر پیدا شو. یوشمېر هغه اروا پوهان چې له ده څخه جلا شوي وو، یوه جلا او خپلواکه لاره یې خپله کړه، چې د نویوفرویدیانو New freudists په نوم یاد شول. په داسې حال کې چې ګڼ شمېر نویو فرویدیانو د فروید نظریه د ناهوښیارۍ یا ناخبره ضمیر په اړه منله، خو له دغه ټکي سره مخالف وو، چې فروید د شخصیت د تدوین او جوړېدنې ټولنیزو او کلتوري ځواکونو ته پاملرنه نه ده کړې...) اریانا دایرة المعارف، څلورم ټوک

❖❖❖

فروید د ژوند په وروستیو کې له ګڼو ناخوالو سره لاس او ګرېوان شو، کله چې په ۱۹۳۸م کال نازیانو د هیټلر په امر پر اتریش یرغل وروړ، د فروید کتابونه یې وسوځول او د جنسي مسایلو په باب یې د هغه نظریات د انسان شرافت ته سپکاوی وګڼل. دا مهال فروید ۸۲ کلن و. خوځنګه چې هیټلر په یهودو پسې را اخیستې وه او د فروید بله بدمرغي دا وه، چې دی هم یهود و. په دې اساس لندن ته تړې وتښتېد او هلته له یو کال ژوند کولو وروسته په ۱۹۳۹م کال د ۸۳ کالو په عمر د خولې د سرطان له امله ومړ. ویل کېږي چې فروید ددغې ناروغۍ د درملنې لپاره ۳۳ ځله جراحي عملیات وکړل، خو نتیجه یې ورنه کړه. ده به د ورځې تر ۲۰ زیات سګرټ څکول. طبیبانو ده ته څوځله ددغه عمل د پرېښودلو ویلي وو، خو ده ان د ناروغۍ د تشخیص پرمهال هم له سګرټو لاس وانخیست او په پای کې تر دې پورې راورسېد، چې د خولې د زیاتو عملیاتونو له امله یې سمې خبرې هم نه شوی کولی، خو له زده

کوونکو سره یې لیدنو کتنو ته دوام ورکړ. مګر درد او ناروغۍ یوه ورځ له داسې حال سره مخ کړ، چې خپل ځانګړي جراح ته یې وویل: چې نور ور ته ژوند له درد او رنځ څخه پرته بله معنا نه لري! په همدې ډول یې ورڅخه وغوښتل چې له ده سره په ځان وژنه کې مرسته وکړي. همغه وو، چې دغه جراح چې «ماکس شار» نومېد، د مرفین د ورکولو شمېر تراندازې ور زیات کړ او د ۲۴ ساعتونو په اوږدو کې یې فروید نور د ژوند له مداره وغورځاوه.

جان واټسن

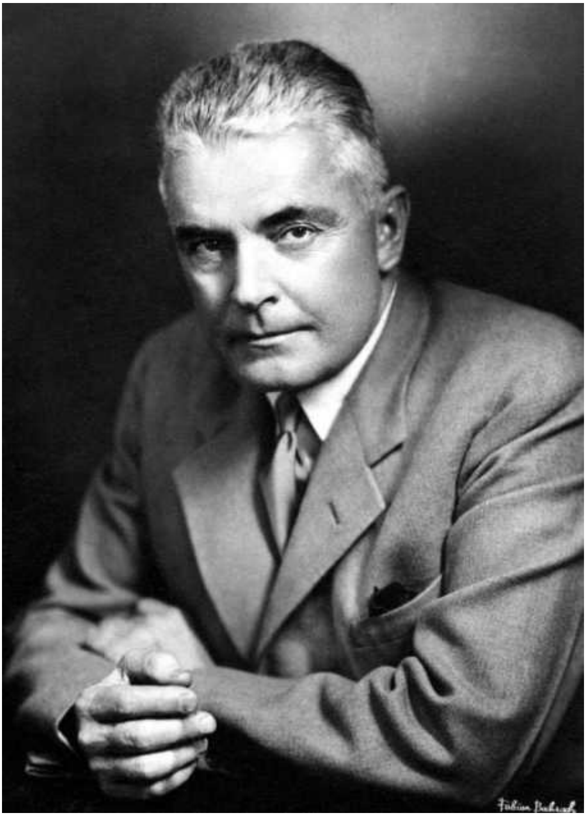

(دیوه فرد شخصیت، د نوموړي دهغو څوابونو او تمایلاتو مجموعه ده، چې د عمل او سلوک په بڼه څرګندیږي.) **واټسن**

(هیجانات، د ځانګړو محرکاتو پر وړاندې، له بدني ځوابونو څخه پرته بل څه نه دي.) **واټسن**

جان برووډاس واټسن (John Broadus Watson) د چال چلند د نظريې مخکښ او د سلوک پېژندنې د اروا پوهنې پلار پېژندل شوی دی. دی لومړنی اروا پوهاند دی، چې په اوراپوهنه کې يې له باطني او نفسي طريقو سره خپل مخالفت وښود او څرګند يې کړه، چې د اروا پوهنې علم د کيمياوي او فزيکي علومو په څېر بايد په علمي اصولو ولاړ وي. ده د ذهني او باطني تمايلاتو موضوع شاته ووهله او زياته يې کړه:

«کوم څه چې محسوس او مشهود نه وي، بايد د اروا پوهنې له متن څخه وايستل شي!». د واټسن په اند، يوازنی شی سلوک او کړه وړه دي، چې عيني اړخونه لري او بايد د اروا پوهنې اصلي موضوع همدغه شی ووسي.

واټسن د خپل ۸۰ کلن ژوند په اوږدو کې د عمل او سلوک د اروا پوهنې په باب زياتې څېړنې او ليکنې وکړې او يو شمېر کتابونه يې لکه، (د تطبيقي اروا پوهنې بنسټونه)، (د ماشوم رواني څارنه)، (اروا پوهنه ديوه سلوک پېژندونکي له نظره) او نور وليکل او په دې سره يې د امريکا په اوچتو پوهنتونونو کې د اروا پوهنې د استادۍ وياړ ترلاسه کړ.

❖❖❖

واټسن په ۱۸۷۸م کال د جنوبي کارولينا د «ګرين ويل» له کروندو سره په يوه نږدې سيمه کې نړۍ ته راغی. دده مور يوه مذهبي ښځه وه . خو پلار يې يو بې پروا او شرابي سړی ؤ او کله به يې چې کوم کار يا دنده پيدا کړه، ژر به ورڅخه ستړی شو او نيمګړې به يې پرېښوده. له همدې امله دوی د فقر او بېوزلۍ تر کرښې لاندې ژوند تېراوه او خپلې ورځنۍ اړتياوې به يې د کرنې او بزګرۍ له لارې پوره کولې. خو کله چې واټسن ۱۳ کلنۍ ته ورسېد . پلار يې له يوې بلې ښځې سره وتښتېد او بېرته رانغی: نو ځکه يې له پلار څخه کرکه پيداشوه. هغه مهال چې واټسن مشهور او شتمن شو. پلار يې د ليدو لپاره نيويارک ته ورغی، خو ده ورسره ونه کتل.

واټسن په ورکتوب او نوې ځوانۍ کې ډېر تکړه نه ؤ. لټ، بې خبره او سرغړوونکی ؤ. په ښوونځي کې يې هم ښې نمرې نه شوای ترلاسه کولی او ښوونکو د یوه لټ او نه کنټرولېدونکي زده کوونکي په توګه پېژانده.
واټسن په ۱۶ کلنۍ کې د ګرین ویل په پوهنتون کې نوم لیکنه وکړه. دلته يې ریاضي، فلسفه او یوناني ژبه ولوستل. وروسته يې وغوښتل چې د «شیکاګو» پوهنتون ته ولاړ شي او هلته د نامتو فیلسوف «جان ډیوي» ترلارښوونې لاندې فلسفه زده کړي. خو کله چې دغه پوهنتون ته ورغی او د جان ډیوي په درسونو کې يې ګډون وکړ. نو د هغه څرګندونې ورته د نه پوهېدلو وړ ښکاره شوې. واټسن د هغو وختونو باب لیکلي: «زه هېڅکله نه پوهېدم، چې هغه د څه شي په اړه خبرې کوي او له بده مرغه تر اوسه هم نه پوهېږم، چې هغو څه ویل!»
واټسن تردې څه مهال وروسته د «جیمز رولانډ انجېل» تر اغېز لاندې د اروا پوهنې مینه وال شو او په همدې سره يې دشیکاګو په پوهنتون کې د عصب پېژندنې څانګه غوره کړه. ده له زیاتو هلوځلو وروسته په ۱۹۰۳م کال کې په یاده څانګه کې دوکتورا واخیسته او په همدغه کال يې له یوې بډایې محصلې چې «مري ایکز» نومېده واده وکړ. وروسته د شیکاګو په پوهنتون کې د استاد په توګه مقرر شو او تر ۱۹۰۸م کال پورې يې همدلته تدریس وکړ. خو وروسته ورته د «هاپکنز» په پوهنتون کې د استادۍ وړاندیز وشو.سره له دې چې مینه يې لرله په شیکاګو کې پاتې شي، خو د زیات معاش او د لابراتوار د رئیس په توګه لوړ موقف دی وهڅاوه، چې هاپکنز ته ولاړ شي. ده د خپل ژوند د غوره خدمت ۱۲ کلونه همدلته د اروا پوهنې په تدریس کې تېر کړل.
نوموړي په ۱۹۱۶م کال کې د کرووړو او د تطبیقي اروا پوهنې کتاب ولیکه. دغه کتاب د زیاتو خلکو پاملرنه ده په لوړ راواړوله.

واټسن په ۳۷ کلنۍ کې د امریکا د اروا پوهانو د ټولنې مشر وټاکل شو. ده د خپل ژوند په اوږدو کې یو شمېر نورو دندو لکه د بیمې د شرکت مشاوریت، په تبلیغاتي اژانسونو کې دارواپوهنې متخصص او نورو بوختیاؤ لاس پورې کړاو په دغه ټولو کې یې دیوه موفق انسان رول ادا کړ.

په پای کې د اروا پوهنې د تاریخ دغې وتلې څېرې د ۸۰ کالو په عمر له نړۍ سترګې پټې کړې. خو هېره دې نه وي، چې ترمړینې یو کال مخکې یې خپل ګڼ شمېر شخصي یادښتونه او هغه لیکونه چې ده نورو ته او نورو ده ته لېږلي وو، یوړیو د خپلې خونې په دېوالي بخارۍ کې وسوځول او تاریخ ته یې د پاتې کېدو چانس یې ورنکړ.

❖❖❖

د واټسن ټولګیوالو ویلي، واټسن د اروا پوهنې له نظره یو باطن پلوه «درون ګرا» محصل نه ؤ او نه یې د باطن پلوه اشخاصوغوندې خپل ځان په باطني او ذهني نړۍ کې لیده. همدغه د باطن پلوه اشخاصو له صفاتو څخه خالي شخصیت، نوموړی وهڅاوه، چې د عمل او سلوک پلوې اروا پوهنې په لور ګامونه واخلي.

سلوک په نوې اروا پوهنه کې یوه دبحث وړ موضوع ده، چې د بهرنیو او ننني‌و محرکاتو پر وړاندې د انسان او یا نورو ژوو د غبرګون په معنا دی. یا په بل عبارت سلوک هرهغه فعالیت ته ویل کېږي، چې یو ژوندی موجود یې ترسره کوي او د هغه د پټو، ښکاره، فزیولوژیکي، عاطفي او عقلاني فعالیتونو څرګندونه کوي. خو واټسن د سلوک اصطلاح هغو کړوړو ته کاروي، چې د لیدلو وړ وي.

واټسن سلوک د دماغي موضوع پرځای هغه یوه محیطي موضوع ګڼي. دده په اند سلوک د ژوندي موجود یوداسې کلي فعالیت دی، چې په هغو کې د مغزو دنده د حسي او حرکي اعصابو او غړو ترمنځ د اړیکو ننبول دي، چې حسي سیستم له غړو سره همغږی کوي. په دې اساس سلوک ته دیوه حسي او

حرکتي امر نوم ورکوي. د واټسن په نظر هر یوذهني او باطني فعالیت د بهرني سلوک او کشمکش په نتیجه منځته راځي او له همدې امله اصلي محرکونه، بهرني مسایل دي.

واټسن د یوه انسان د شخصیت ځرنګوالی هم د هغه د بهرني چلند او سلوک حاصل بولي. خوترده وروسته اروا پوهان بیا د شخصیت په ټاکلو کې له ظاهري چلند نه ورهاخوا د هغو باطني انګېزو او محرکونو څخه هم یادونه کوي، چې په خپله د عیني سلوک او رفتار د رامنځته کولو لامل ګرځي. د دوی په اند د یوه انسان بېلابېل فکري او ذهني روشونه، کرکې، عقدې، علاقمندی، وېرې، حساسیتونه، انګېزې، سم یا ناسم برداشتونه، وړتیاوې، استعدادونه، صحي وضعیت، د تېر ژوند د تاثیراتو نښې، له تربیوي ماحول نه الهامونه، له اخلاقي، مذهبي او کلتوري معیارونو او ماحول سره د جوړجاړي او سازش ځانګړی طرز او داسې نور ظاهري او باطني عناصر د شخصیت بنسټ جوړوي. دوی په مجموعي توګه شخصیت د هغو ټولو بهرنیو او ننني‌یو صفاتو ټولګه بولي، چې د یوه فرد په ځان او روان کې وحدت پیدا کوي او وروسته یې په سلوک، رفتار او کردار کې ځان څرګندوي.

اروا پوهان د افرادو د شخصیت په جوړښت کې دوه لوی لاملونه په ګوته کوي، «وراثت» او «ماحول». خو واټسن بیا په خپلو نظریاتو کې د وراثت سخت مخالف دی. نوموړی د شخصیت په جوړښت کې د محیط رول ته ډېر ارزښت ورکوي. دی وایي، وراثت یو دروني او غیرعیني امر دی او د محیط په پرتله چې مشهود اړخ لري، بې ارزښته دی.

واټسن لیکي:(سلوک پلویان له دې مسئلې څخه چې «دغه هلک د توریالیتوب او تورې وهنې استعداد او قابلیت له خپل پلار څخه په میراث وړی دی» خبرې نه کوي. بلکې وایي «دغه هلک له جسمي لحاظه خپل پلار ته ورته دی... کله چې دغه هلک دری کلن، څلور کلن ؤ، پلار به یې ورته یوه وړه توره په لاس کې ورکړه او د تورې وهنې ټول مهارتونه لکه حمله،

دفاع او نور جګړه اییز قوانین به یې ورښودل»... تر زیاته بریده ټول انسانان تقریباً سره برابرې وړتیاوې لري، خو روزنیزحالات، محیطي عوامل او د ژوندانه نور موقعات او امکانات هغه څه دي، چې د ځینو انسانانو وړتیاوې زیاتې ودې ومومي او د ځینو کمې.)

خو اوسني څېړونکي وايي، چې واټسن هېڅکله خپله دغه ادعا ثابته نه شواى کړى، چې د وراثت رول یې په بشپړ ډول بې ارزښته ګڼه.

واټسن په خپلو نظریاتو کې ترهرڅه زیات په بهرني سلوک او چلند ډېر ټینګار کوي، دى لیکي:

«سلوک پالنه باید داسې عملي جنبه ولري، چې هر نارینه او ښځینه د خپلو کړو وړو د ژورې پېژندنې او درک لپاره چمتو کړي او هغوی وهڅوي، چې خپل ژوند له سره جوړ کاندي... زه د کوم انقلاب غوښتونکى نه یم...او نه د جنسي آزادیو غوښتونکى یم، زه هڅه کوم، چې په خپلو خبرو کې تاسې ته یوداسې محرک او خوځونکى څه وښیم، چې که چېرې پرهغو باندې عمل وشي، نړۍ به بدلون وکړي...نړۍ هغه وخت بدلون مومي، چې تاسې خپل ماشومان په بې بندوباره آزادۍ کې نه، بلکې د سلوک پالنې په آزادۍ کې تربیه کړئ.»

واټسن د سلوکي څېړنې لپاره څلور کارېدونکي روشونه ټاکلي دي:

۱: مشاهدي روش

۲: د شرطي غبرګونونو روش

۳: کلامي روش

۴: ازمویښتي روش.

❖ ❖ ❖

د واټسن اصلي علاقه د «ځواب یا غبرګون» له لامل سره ده، دا چې کوم ځواب یا غبرګون د یوه ژوندي موجود خپله ځانګړنه ده؟ واټسن ددې پوښتنې لپاره دوې لارې ښودلې دي: څرنګه چې د فیزیولوژۍ له نظره

غبرگونونه د غړو او عضلاتو، غدواتو او عصبي فعاليتونو په واسطه رامنځته کېږي. په دې بنسټ مخطط عضلات د يوه ژوندي موجود د ټولو بهرنيو يا بيرونيو حرکاتو مسئوليت لري او صاف عضلات بيا د بدن د نتيو عضلاتو او اعضاؤ د کارونو مسئوليت لري.

❖ ❖ ❖

د واټسن په نظر. «ټول هيجانات د ځانگړو محرکاتو پر وړاندې له بدني ځوابونو څخه پرته بل څه نه دي. محرک مثلاً «د خطر شتون». باطني او بدني تغيرات او څرگند غبرگونونه منځته راوړي. چې دغه مفهوم په هېڅ ډول په باطني اندامونو کې يا له باطني اندامونو څخه د رامنځته شويو احساساتو ډلې ته اشاره نه کوي. هرهيجان په جلا توگه د بدن له عمومي درد. سوي او بل ناڅاپي کړکيچ سر تړاو لري...هيجان د ضمني چلند يوه بڼه ده. چې په هغو کې پټ او داخلي ځوابونه يا غبرگونونه په يوشمېر بدلونونو لکه د نبض ضربان او د ساه د هوا چټکتيا. له څېرې رنگ الوتل او نورو کې راڅرگندېږي... هيجان کولی شو. د عيني محرکونو د موقعيت پر بنسټ، د څرگندو بدني غبرگونونو او عقلاني بدلونونو په ترڅ کې وپېژنو.»

د واټسن يوه مشهوره څېړنه په هغو محرکونو پورې اړوند ده. چې په ماشومانو کې هيجاني غبرگونونه او ځوابونه ايجادوي. دده د مشاهدو له مخې. اساسي هيجانونه پر درې ډوله دي: «وېره»، «غوسه» او «مينه».

يو ماشوم له لوړ غږ او د تکيې له ناڅاپي لوېدلو څخه وېرېږي. د بدني حرک له بنديز او ممانعت څخه غوسه کېږي او مينه او محبت يې د پوستکي له لمس کولو او نرم نرم موښلو او خوځولو څخه سرچينه اخلي. چې دا درې واړه شيان په زياتو وړو ماشومانو کې يوازې نازده شوي هيجاني ځوابونه دي.

واټسن وروسته څرگنده کړه، چې ډار او وېره کېدای شي، شرطي شي او د شرطي کېدو له لارې د هغو کچه راکمه شي. ده د تجربې لپاره په هغه ماشوم باندې ازموينه پيل کړه. چې له سويانو څخه به سخت وېرېده. ده به دغه

ماشوم ته هغه مهال سوی ورښکاره کاوه، چې ماشوم به د خوراک په حال کې ؤ. خو سوی به یې دومره لرې ورته تېراوه، چې په ماشوم کې به یې د وېرې ځواب نه رامنځته کاوه.

دغه سوی یې د څو ورځو په اوږدو کې ورو ورو په همدغه ډول چې ماشوم به د خوراک په حال کې ؤ، ورته نږدې کاوه به یې. بالاخره داسې وخت راورسېد، چې ماشوم به پرته له کومې وېرې په سوي باندې لاسونه وهل. په دې ډول واټسن دا پایله ترلاسه کړه:

چې «د ځینو ورته او مشابه شیانو په مرسته هم کولی شو، ځینې وېرې کنټرول کړو.»

بي.اف.سکینر

(انسانان د حیواناتو په څېر مخلوقات دي، چې محیط هغو ته بڼه او شکل ورکوي. مګر موږ له دغه ځواک څخه برخمن یو، چې یا یو نوی محیط د ځان لپاره جوړ کړو او یا په هغه محیط کې چې ژوند کوو، ورسره ځان جوړ کړو.)

«سکینر»

بي. اف. سکينر (B.F.Skinner) د امريکايي ارواپوهانو په ډله کې ترټولو مشهور ارواپوه ګڼل کېږي. نوموړی د «واټسن» او «پاولوف» په څېر د سلوک يا رفتار د مکتب پيرو ؤ او د «هارورډ»، «مينه سوټا» او «انډيانا» په پوهنتونو کې يې د استادۍ وياړ درلود.

د څېړونکو په اند، سکينر د ارواپوهنې په تاريخ کې ترټولو جنجال پاروونکی ارواپوه دی. دا ځکه چې نوموړی په دې باور ؤ، چې انسانان بايد له محيط سره د تعامل په صورت کې د حيواناتو په څېر وڅېړل شي. سکينر له ۱۹۶۰م کال يعنې د واټسن او پاولوف ترمړينې وروسته د سلوک پالنې د مکتب د رهبر په توګه راميدان ته شو او زيات شمېر پلويان او مينه وال يې پرځان راټول کړل.

❖ ❖ ❖

سکينر چې بشپړ نوم يې «بوريس فردريک سکينر» دی، په ۱۹۰۴م کال د امريکې د پنسلوانيا ايالت د «سوسکه هانا» په ښار کې زيږېدلی دی. پلار يې وکيل ؤ او مور يې هم لوستې ښځه وه. له همدې امله د سکينر د ماشومتوب مهال دده په خپله وينا ثبات او عاطفي څخه په ډک محيط کې تېر شوی دی.

سکينر د پوهنتون تروختنه په خپله سيمه کې ژوند کړی او هغه ښوونځي ته تللی، چې دده مور او پلار ورنه فارغ شوي وو. نوموړی د ښوونځي پرمهال يو خورا منظم زده کوونکی ؤ. د سهار له خوا به ترخپلو ټولګيوالو مخکې ښوونځي ته تله، ده د خپلو درسونو ترڅنګ له لوبو او نورو تخنيکي شيانو له جوړولو سره هم زياته مينه درلوده. ده همغه وخت يو بخاري توپ جوړ کړی ؤ. چې هروخت به يې کچالو، پياز او نور داسې شيان د ګاونډيانو بامونو ته پکې ور وارول. دی يو شوخ ماشوم ؤ. په ښوونځي کې به يې هم شوخۍ کولې. له همدې وجې خو يو ځل ورته له ښوونځي څخه د ايستلو ګواښ هم شوی ؤ.

سکينر د لومړنيو زده کړو تريشپړولو وروسته د نيويارک ښار د «هاميلټون» په کالج کې نوم وليکه او له همدې کالج څخه يې د انګليسي ادبياتو سند ترلاسه کړ. ده هيله درلوده، چې په راتلونکي کې يولوی ليکوال ورنه جوړ شي. په دې اساس يې د يوشمېر ادبي ليکنو. داستانونو او شاعرانه طرحو په ليکلو پيل وکړ. خو چندان موفقې ليکنې يې ونه شوای کړی او دې پايلې ته ورسېد، چې په دې برخه کې د ويلو لپاره کوم مهم شی نه لري.
د ادبياتو په څانګه کې دغې ماتې او ناکامۍ دومره غمجن کړ، چې رواني ډاکټر ته د تللو په فکر کې شو. همدغه وخت يې د څو اروا پوهانو کتابونه مطالعه کړل او له اروا پوهنې سره يې سخته مينه پيدا شوه. په پايله کې دغه بې بريده علاقه ددې لامل شوه، چې د نورو زده کړو لپاره يې د «هاروارد» په پوهنتون کې نوم ليکنه وکړه.
دغه وخت د سکينر عمر د ۲۵ کالو په شاوخوا کې ؤ. خو پرله پسې هلوځلو په دې بريالی کړ، چې وروسته له څو کلونو له دغه پوهنتون څخه په عالي درجه د اروا پوهنې فوق ليسانس او دوکتورا واخلي.
سکينر له ۱۹۳۶م کال څخه تر۱۹۴۵م کاله پورې د «مينه سوټا» پوهنتون استاد او له ۱۹۴۵م کال څخه تر۱۹۴۷م کال پورې د «انډيانا» پوهنتون د اروا پوهانو د ټولنې رئيس ؤ. ده په دغه موده کې ګڼ شمېر داسې اروا پوهنيز ازموينښتونه ترسره کړل، چې نوموړی ته يې د يوه نوي اروا پوه او استاد شهرت وګاټه. له همدې امله په ۱۹۴۷م کال کې چې عمر يې ۴۳کلنۍ ته رسېده، د هاروارد پوهنتون د استاد په توګه وټاکل شو. سکينر په دې وختونو کې يو کتاب «د ژوبو چال چلند» په نوم خپور کړ. دغه کتاب په ۸ کالو کې ايله ۵۰۰ نسخې وپلورل شو. ګڼ نقدونه وربانديې وشول، چې زيات يکې منفي وو. خو ۵۰ کاله وروسته همدغه کتاب د اروا پوهانو له خوا يو داسې جالب کتاب وګڼل شو، چې د نوې اروا پوهنې څېرې ته يې بدلون ورکړ.

سکینر لکه څنګه چې په ځوانۍ کې په لیکوالۍ او ادبیاتو کې ماتې خوړلې وه، په ۱۹۴۸م کال کې یې د یوه ناول په لیکلو، چې «والدون دوه» نومېده، دغه ماتې په بریا بدله کړه او د څوکلونو په بهیر کې د دوه نیم میلیونو په شمېر وپلورل شو.

په دغه ناول کې یوه کلیواله ټولنه انځورېږي، چې ناوړه چارې یې د مثبتو چلندونو په واسطه کنټرول مومي. ددې ناول اصلي کرکټر «ټي. اې. فریزر» دی، چې سکینر د همدغه کرکټر په چلند او خبرو کې خپل ویل او پیغام ټولنې ته وړاندې کوي. سکینر یې په اړه وایي:

«ما اجازه ورکړه، چې فریزر هغه څه ووایي، چې په خپله ما د هغو د ویلو لپاره چمتووالی نه درلود.»

نه یوازې د سکینر یادو کتابونو شهرت وموند، بلکې نورو کتابونو لکه «د ارګانیزمونو چلند»، «زما د ژوند جزیات»، «د سلوک پالنې په اړه» او «پوهه او د انسان چلند» یې هم د لوستونکو له هرکلي سره مخ شول.

سکینر د زیاتو هلوځلو له امله څوځله د امریکا دهغه وخت د حکومت او خلکو له خوا ستایل شوی او په یو لړ مادي او معنوي امتیازاتو ویاړل شوی دی، چې د هغو له جملې څخه «دعلم مډال» یادولی شو، چې په ۱۹۶۸م کال چې سکینر ۶۴ کلن ؤ، د امریکا د هغه وخت د ولسمشر «لینډون جانسن» له خوا ده ته ورکړل شو.

سکینر د مرګ تروختته یعنې تر۸۶کلنۍ پورې له کار او څېړنې لاس وانه خیست او په همغه علاقه به یې هڅه کوله. لکه ۶۰ کاله مخکې چې یې کوله. دی به معمولاً د خپل کور په تل خونه «ریز زمینۍ» کې ویده کېده، د کټ ترڅنګ به یې د کتابونو ډکې قفسچې ایښې وې. د سهار له خوا به وختي پاڅېد. ترخوراک وروسته به یې څوساعته کار کاوه او وروسته به پلي پوهنتون ته تلو. ده به ویل: «ترهرڅه نه زیات له لیکلوخوند اخلم. که چېرته یې پرېږدم، شاید د خفګان ښکار شم.»

په ۱۹۸۹م کال یا هغه وخت چې سکینر د زړبودۍ پر پوله ولاړ ؤ، ناروغي ورته پیدا شوه. کله چې یې درملنې ته مراجعه وکړه، نو ورته وویل شول، چې ناروغي دې خطرناکه ده او تر دوو میاشتو نور به ژوندی پاتې نه شې. په همغه وخت نو موړي یې له یوې راډیو سره په مرکه کې وویل:
«زه مذهبي نه یم. له دې مخې کومه وېره نه لرم، چې وروسته له مرګه به څه راباندې راشي. کله چې ماته وویل شول، چې په دغه ناروغۍ اخته یې او په څو میاشتو کې به مړ شې، زه له هېڅ ډول هیجان، وېرې او تشویش سره مخ نه شوم. یوازنی شی چې زه یې متاثره کړم او واقعاً په سترګو کې مې یې اوښکې راوستې، هغه مهال ؤ، چې فکر مې وکړ، چې دغه موضوع باید خپلې لور او مېرمنې ته ووایم. پوهېږئ! کله چې مرئ، هغه کسان چې دوستان لري آزار وینې... ما یو ښه ژوند درلود، ډېر به احمقانه وي، چې له هغو څخه په شکایت سر شم. په دې اساس زه به له دغو څو میاشتو څخه هم داسې خوند واخلم، لکه تل چې مې له خپل تېر ژوند څخه اخیستی دی.»
سکینر له مړینې څخه ۸ ورځې مخکې چې بدن یې د ناروغۍ له امله سخت ضعیف شوی ؤ، بوستهون ته د امریکا د اروا پوهانو ټولنې ته راغی او خپله نوې لیکل شوې مقاله یې واوروله.
په پای کې دغه ستر روان پوه، ناروغۍ پرې نه ښود، چې نور د ژوند په لاره ګام واخلي. همغه وو، چې په ۱۹۹۰م کال کې له ژوند سره مخه ښه وکړه. دی د وینې سرطان ؤ!

❖❖❖

سکینر په خپلو څېړنو کې څرګندوي: «د اروا پوهنې علم د تېروتنو په ځای کې د انسان سلوک څېړي. موږ نور په دې باور نه شو پاتې کېدلی، چې وایي، ځینې انسانان په بشپړ ډول د شیطانانو له خوا یرغمل شوي دي او یا په هغه باور، چې ګویا ټول انسانان په خپل باطن کې یو جادویي جوهر لري، چې د

هغوی هرسلوک او چلند ته لوری او بڼه ورکوي. نن موږ په انساني طبیعت باور لرو.»

د سکینر په اند: «د انساني طبیعت زیاته برخه له محیطي انګېزو څخه رنګ اخلي. په دې توګه اړینه نه ده، چې د ځینو سرسري احساساتو او ذهني تمایلاتو له مخې د انسان بشپړ سلوک او چلند وارزوو. د انسان د چلندونو او رفتارونو په اړه چې څومره پوهېدلی شو، هغه به دا وي، چې کوم څه ددې لامل شوي، چې دغو چلندونو او رفتارونو ته یې بڼه ورکړې؟ څرګنده ده، چې ددغه لاملونو ډېره برخه به په محیط کې مومو. موږ معمولاً خپل چلند ته له دې امله بدلون ورکوو، چې کوم شی په محیط کې د ښه او کوم شی د بد په نوم پېژندل شوي دي. یا موږ خپل سلوک ددې پر اساس تغییروو، چې کوم شی راته سم او کوم راته ناسم دي. موږ ظاهراً داسې فکر کوو، چې کوم چلند چې له ځانه ښیو، په هغو کې بشپړ خپلواک یو. مګر که چېرې دقیق شو، وینو داسې څه شته، چې زموږ چلند پیاوړی کوي او دغه څه تر ډېره هماغه محیطي انګېزې او معیارونه دي. په دې بنسټ، زموږ شخصیت د هغو تعاملاتو حاصل دی، چې موږ یې له هغو نړۍ سره کوو، چې پکې زیږېدلي یو.»

پوهاند حکیم، د خپل کتاب «د اروا پوهنې ښوونځي» په یوه برخه کې د ځینو بهرنیو سرچینو په حواله د سکینر د مفکورو په باب لیکي:

«د سکینر اروا پوهنه د طبعي جبر پر بنسټ استواره ده. دهغه په عقیده د انسان د سلوک علمي توصیف دقضیې یو اړخ او د فرد د آزادۍ فلسفه د قضیې بل اړخ دی... د انسان سلوک له علمي نظره د علمي جبر تابع او منونکی دی. په علمي جبر کې هرسلوک علت لري... هغه جبر چې د ماشین په کار کې موجود دی، د انسان د سلوک په هکله هم صدق کوي. نن ډېر داسې ماشینونه جوړ شوي دي، چې په یوډول د انسان له سلوک سره ورته والی لري. لنډه دا چې انسان ماشین د ځان په شکل جوړ کړی دی. علمي جبر ددې واقعیت ښکارندوی دی... پوه او عالم د بل هر وګړي غوندې د ځانګړي تاریخ

محصول دی... خو په دې څرګند حقیقت اعتراف کوي. چې پوهه او عالم هم لا په مطلقه معنا آزادي نه لري. پوهه د پدیدو خطِ سیر. هغسې چې طبیعت تعین کړی دی ښکاره کوي او نه شي کولی. په هغه مسیر کې مداخله وکړي. نو په دې خاطر پوهه د طبعي چارو جریان او د ژوند په چاپېریال کې د انسان د سلوک توضیح ده.»

د نړۍ د ستونزو د هواري په برخه کې اوسنۍ ساینسي ټکنالوژۍ کار ورکړئ. خو په دغې ټکنالوژۍ کې داسې څه هم شته. چې بشر یې له تشویش سره مخ کړی دی. د ساري په ډول اټومي بمونه او نورې تباه کوونکې وسلې هغه څه دي. چې د ځمکې پرمخ د انسان ژوند ګواښي. سکینر په انساني ټولنو کې یو د بل پر وړاندې د مضرې ټکنالوژۍ د ودې پرځای د سلوک او رفتار د ټکنالوژۍ دود کول د حل لاره ګڼي. دی لیکي: «د حل یوازنۍ لاره هغه وخت راپیدا کېږي، چې انسان یې خپل سلوک، رفتار او چلند ته بدلون ورکړي. دا ځکه چې انسان د ټولو مشکلاتو علت دی... په انساني ژوند کې د فزیک، کیمیا او بیولوژیکي علومو پر نسبت اروا پوهنې ته کمه پاملرنه شوې ده. په لرغوني یونان کې انسانانو د خپل چلند په اړه معلومات د هغه درک په اندازه کول. چې دوی همغه وخت له جهان او محیط څخه درلود. خو نن چې محیط او د ژوند چارو بدلون کړی، کار ماشیني شوی، معلومات ډېرشوي، فضا ټکنالوژۍ په سر اخیستې. خو زموږ هغه درک چې له خپله ځانه یې لرو، تقریباً هماغسې پاتې دی او چندان وده یې نه ده کړې.»

سکینر د دې هرڅه پرځای د نړۍ د ستونزو د حل لپاره اصلي ټکی د انسانانو روان پالنه یا رواني ځان جوړونه ګڼي. نوموړی د دغې جوړونې په باب د نورو اروا پوهانو په خلاف بل ډول نظر لري. دی وایي:

«موږ نه شو کولی د افراد ذهن وربدل کړو. یوازې دا کولی شو. چې هغه سلوک او محیط چې د افرادو ذهن ته بڼه ورکوي بدل کاندو. په همدې توګه تاسې نه شی کولی. د خلکو په زړونو کې نیت یا هدف ایجاد کړئ. خو دا

کولی شي، چې ځینې چلندونه هغو ته جذاب کړئ او یا له ځینو چلندونو څخه جذابیت راکم کړي.»

سکینر د افرادو په ذهني، رواني او په مجموع کې د افرادو په شخصیتي جوړښت کې د محیط رول تر ټولو مهم بولي او ددغه مطلب د توضیح لپاره په ځینو ځایونو کې ان له افراطه کار اخلي. لکه چې وایي:

«انسان په دې دلیل اخلاقي حیوان نه دی، چې بېل ډول ځانګړنې لري، بلکې د انسان اخلاقي توب په دې کې دی، چې یو داسې اجتماعي محیط یې جوړ کړی دی، چې هغه نوموړی اړباسي، چې اخلاقي چلند او سلوک له ځانه وښيي.»

سکینر په ټولنه کې د افرادو د چلند او سلوک بدلون د زور او شکنجې له لارې سم نه ګڼي، بلکې د کنټرول او مثبت تقویت پلوي کوي. د سلوک بدلون د مثبت تقویت له مخې یو مشهور فن دی، چې په رواني روغتونونو، زندانونو او ښوونځیو کې د ناوړه او نامطلوبو چلندونو د سمولو او مثبتولو په موخه کارول کېږي. د سکینر په دې اړه زیاتوي:

«که چېرې یو ماشوم په پام کې ونیسئ، کله چې د خوړو د لاسته راوړلو لپاره شور او لانجه جوړوي، نو که چېرې یې والدین ددغه ماشوم د غوښتنې په مقابل کې تسلیم شي، په حقیقت کې د هغه د نامطلوب سلوک تقویه کوي... په دې ترتیب موږ هغه مهال د یوه ماشوم چلند بدلولی شو، چې له هغو سره یې مخکنی چلند یا نامطلوب عمل تائید نه کړو. په همدې ډول د رواني ناروغانو سره په چلند کې د هغو د ناسمو رفتارونو په نه تقویت سره کولی شو، د هغه په سلوک کې مثبت بدلون ته لاره هواره کړو.»

❋ ❋ ❋

آلفرډ آدلر

(د تکبر د ټولو ډولونو انګېزه یوه ده، متکبر انسان د ځان لپاره یو داسې هدف ټاکي، چې په نړۍ کې د لاسته راوړلو وړ نه وي. دی غواړي په دغې نړۍ کې بل هېڅوک تر ده مهم او موفق نه وي، خو پوهېږئ! دغه هدف دده د بې کفایتۍ د احساس مستقیمه پایله ده.) **«الفرډ آدلر»**

(ټولې اروایي ناروغۍ له ټولنې څخه د ګوښه توب له امله پیداکېږي، څومره چې موږ له ټولنیز ژوند څخه لرې کېږو، هغومره به موږ په زیاتو اروایي ستونزو او ناروغیو اخته کېږو.) **«الفرډ آدلر»**

آلفرډ آدلر (Alferd Adler) د اتریش د هېواد هغه نامتو اروا پوه دی. چې د لومړي ځل لپاره یې په ارواشننه یا روانکاوی کې د ټولنیزې اروا پوهنې تطبیق ته لاره هواره کړه. نوموړی که څه هم د «**زیګموندفروید**» د نظریاتو پلوی ؤ. خو له څه مهال تېرېدو وروسته یې د هغو له ځینو څرګندونو سره مخالفت وښود او د خپلو څلورو نورو ملګرو په ملتیا یې یوه بله ډله جوړه کړه. چې د هغو ډلې یوه لاسته راوړنه د «ټولنیزو علاقو» د نظریې رامنځته کول وو.

❖❖❖

آلفرډ آدلر په ۱۸۷۹م کال د اتریش هېواد د وین ښار په یوه بډایه کورنۍ کې وزیږېد. نوموړی د خپل پلار د «۷» اولادونو له ډلې دوهم زوی ؤ. دی او یو بل کوچینی ورور یې د پلار د نورو اولادونو په پرتله ضعیف او خوار اندامي وو او هر وخت به یې له ناروغیو سرټکاوه. په پایله کې آډلر له ناروغۍ روغ راووت او کوچینی ورور یې مړ شو.

په همدې بنسټ آډلر همغه مهال له ځانه سره پرېکړه وکړه، چې په راتلونکې کې باید یو پیاوړی ډاکتر ووسي. نوموړی په کوچینوالي کې له بېلابېلو عقدو سره مخ ؤ. له مشر ورور سره یې کینه وه. هغه به کله ناکله ځوراوه او مور یې هم د مشر زوی او ده ترمنځ توپیر کاوه. په دې توګه به آډلر د مور په پرتله له پلار سره زیات د نږدېکت احساس کاوه.

آډلر چې کله په ښوونځي کې شامل شو. ښوونکي یې پلار ته وویل. چې دغه زوی دې د هیڅ لوبې نه دي! خو آډلر په وړوکي او کمزوري ځان هڅه وکړه. چې په خپلو کمزوریو او حقارتونو لاسبری شي او د یوه داسې انسان په بڼه څرګند شي. چې تل د تحقیر شویو انسانانو لاس نیوی وکړي.

آډلر د ښوونځي له بشپړولو وروسته په وین پوهنتون کې د طب پوهنځي ته ومنل شو. ده خپل مونوګراف د خیاطانو د صحي شرایطو په هکله ولیکه او له څو کلنو زده کړو وروسته یې یاد پوهنځی په بریالیتوب سره پای ته ورساوه. نوموړي تردې وروسته د یوه ډاکتر په توګه کار پیل کې. خو د ناروغانو د

درملنې پرمهال د هغو رواني ستونزو او ذهني اختلالاتو دده پاملرنه د اروا پوهنې خوا ته چې په هغه پېړۍ کې د یوې نوې او جالبې پوهنې په توګه رامنځته شوې وه ور واړوله. آډلر دا وخت د یوشمېر نامتو اروا پوهانو اثار مطالعه کړل. دغې مطالعې نوموړی وهڅاوه، چې دخپل هېواد له وتلي روان پوه «زیګموندفروید» سره وپېژني. همغه ؤ، چې د فروید او نیزو غونډو ته یې لاره پیدا کړه.

په دغو غونډو کې به فروید او نورو ګډونوالو په بېلابېلو اروا پوهنیزو مسایلو بحث کاوه. څرنګه چې آډلر ان د ماشومتوب له مهاله زحمت کش او هڅاند انسان ؤ، نو په کم وخت کې یې د نورو ګډونوالو په پرتله زیاته ورتیا وښوده. آډلر کابو «۱۰» کاله له فروید او د هغه د روانکاوۍ یا اروا شننې له مفکورې سره ملګری پاتې شو. خو تردې وروسته یعنې هغه مهال چې نور یې په اروا پوهنه کې د استادۍ ورتیا ترلاسه کړه، د زیګموندفروید له ځینو نظریاتو سره یې اختلاف پیدا شو.

فروید هڅه کوله، چې دغه اختلاف له منځه یوسي او آډلر په یونه یو ډول تر خپل بشپړ اغېز لاندې راولي. په دې سبب یې د وین د روانکاوۍ ټولنه دده «آډلر» په نوم ونوموله. خو دې هڅې هم ونه شوای کړای، چې د دوی ترمنځ د نظر بشپړ یووالی راولي. په پایله کې آډلر د فروید هغه نظریات چې په هغو کې پر جنسي مسایلو زیات تمرکز کېده چټل وګڼل او فروید بیا ده ته د ناوړه او د شهرت د لېوني خطاب وکړ.

په دې ډول په ۱۹۱۱م کال د دواړو ترمنځ په بشپړ ډول اړیکې پرې شوې او یو کال وروسته آډلر د «فردي اروا پوهنې ټولنه» تاسیس کړه. آډلر په دغه وخت کې «د رواني مړاویتوب د منځته راتګ څرنګوالی» په نوم کتاب خپور کړ. خو دا هغه وخت ؤ، چې نور لومړۍ نړیواله جګړه راپیل شوه او د نورو څېړونکو او پوهانو په څېر د آډلر کارونه هم په ټپه ودرېدل.

ترډې وروسته نوموړي د اتریش په پوځ کې د ډاکتر په توګه ګڼ خدمتونه ترسره کړل. وروسته یې په وین ښار کې د ماشومانو د رواني درملنو بنسټ کېښود. ددغه روغتون څانګې ډېر ژر د ښار نورو برخو ته ولېږدول شوې او «۲۲» نور روغتونونه ورڅخه ورغول شول. خو په ۱۹۳۲م کال کې دولتي چارواکو دده په روغتونونو بندیز ولګاوه.

په دې سره آډلر اړ شو. چې د مهاجرت لمنه ونیسي. نوموړی امریکا ته ولاړ. هلته د خلکو له هر کلي سره مخ شو او د نیویارک د «لانګ آیلنډ» پوهنتون د اروا پوهنې استاد وټاکل شو. آډلر دا مهال د امریکا له ځینو نورو پوهنتونونو سره هم همکاري درلوده او په ګڼو غونډو کې به یې ویناوې کولې. په حقیقت کې همدغه ویناوې وې. چې نوموړی یې په اروپا او امریکا کې شهرت ته ورساوه.

آډلر ته ژوند زیات فرصت ورنه کړ. یوه ورځ چې سکاټلیند ته د وینا لپاره تلل ؤ. مخکې له دې چې وینا یې اورولې وي، د زړه حمله وربانده راغله او د تل لپاره یې له نړۍ سره مخه ښه وکړه. دغه وخت نوموړی ۵۸ کلن ؤ.

آډلر نه یوازې په پوهنتونونو او نورو علمي او څېړنیزو مراکزو کې تدریس او ویناوې کولې. بلکې یو شمېر داسې کتابونه یې هم ولیکل. چې دده نوم به یې د یوه اوچت اروا پوهاند په توګه ترډېره ژوندی ساتلی وي. دده د مشهور اثارو نمونه دا دي:

- د ژوند علم
- د فردي اروا پوهنې تیوري او کارول
- هغه معنا چې ژوند یې ستا لپاره لري
- د رواني مړاویتوب د منځته راتګ څرنګوالی

❖❖❖

د آډلر نظریات که څه هم د فروید د نظریاتو پرینسټ راخوځېدلي. خو بیا هم په ځینو غټو ټکو ورسره توپیر پیدا کوي. فروید به ویل. انسان په بشپړ ډول

د تحت الشعور يا لاشعور تر اغېز لاندې دی. خو آډلر وايي، چې انسان د «لاشعور» په پرتله له «شعور» څخه زيات اغېزمن دی. په دې چې د انسان په چال چلند او سلوک کې چې کوم رول شعور يا ځان خبره ذهن لري. هغه رول لاشعور يا ځان ناخبره ذهن نه شي درلودلی. همدا راز آډلر انسان يو اجتماعي موجود ګڼي، چې خپل ماحول ته د ځواب ورکولو او د خپلو نيمګړتياؤ د پوره کولو په حال کې د خپل ژوندانه سبک او لاره ټاکي. دی وايي: «ټول انسانان په فطري توګه يو ډول فردي هويت او قدرت ته د رسېدو په لټه کې دي او له دې لارې ټول انسانان له خپل ماحول سره د جوجاړي په هڅه کې دي.»

آډلر له فرويد سره په دې نظر کې همغږی دی، چې وايي «د انسان روان او ذهن په ماشومتوب کې بڼه نيسي او د ماشومتوب د مهال خاطرې، عقدې او نور چلندونه د ژوند ترپايه پورې د انسان پر رواني او ذهني حالت اغېز لري.». خو د فرويد له هغه نظر سره بشپړ مخالفت ښيي، چې وايي:

«د انسان جنسي تمايلات د هغه د رواني انګېزو اصلي محور دی.»

آډلر څرګندوي: «يو ماشوم په داسې ماحول کې رالويېږي، چې زيات وګړي يې تر ده لوی او قدرتمن دي. دی په جدي ډول د لويو وګړو د چال چلند تر اغېز لاندې راځي. له هغوی څخه په شعوري او لاشعوري توګه زده کړه کوي او ورځ تر بلې يې ذهن دا موضوع بوخت ساتي، چې بايد ترڅانه د لويو وګړو په څېر چلند، رويه او مقام راخپل کړم. د دا ډول تشو د ډکولو احساس د ماشوم د زده کړې او يادګيرۍ په تجربو بدلېږي... ماشوم په يوه نه يو ډول په خپل ځان کې د لويانو په پرتله د کمښت يا کمبودۍ احساس کوي او تل هڅه کوي، چې دغه نواقص جبران کړي، چې دغه پروسه د ماشوم د ودې او رشد اصلي ټکي دي.»

آډلر دغه مطلب په يوه جمله کې داسې رانغاړي: «په زرګونه ځواکونه او استعدادونه د کمبودۍ له احساس څخه سرچينه اخلي!»

آډلر يو بل ځای وايي: «هغه څه چې تر بل هر څه زيات اهميت لري، دا دی، چې ايا موږ خپلې کمبودۍ د يوه مشکل په توګه پېژنو او که نه؟... د انسان هڅه

او تلاش تل د حقارت او کمبودۍ د احساس د نفې کولو پر مهال بېه غوره کوي. چې دغه بهیر په خپل وار سره د یوه شخص ټول ژوند ته لوری ورکوي.»

آډلر دغه بهیر ته چې انسان یې د ژوند د څارو سرته رسولو او په مجموع کې د خپل ځان د جوړولو لپاره پارول کېږي، د حقارت د عقدې نوم ورکوي. د آډلر په اند د افرادو د چال چلند او رفتار ټاکونکې قوه، همدغه د حقارت عقده ده. نوموړی د خپلې دغې وینا د روښانولو لپاره په مثال کې زیاتوي: «هغه وګړي یا ماشومان چې بدني کمزوري لري، هر کله د خپلې دغې کمزورۍ د جبران هڅه کوي، ذکر او فکر یې دا وي، چې خپله نیمګړتیا رفع کړي. بنایي له داسې افرادو څخه د سپورټ قوي لوبغاړي جوړشي. همداراز هغه افراد چې په ماشومتوب کې د ژبې او خبرو کولو ستونزه لري، ممکن د وینا درملنې یا ګفتار درمانۍ له لارې په یوه اوچت ویناوال بدل شي.»

آډلر د فرانسې د مشهور امپراطور «ناپلیون» یادونه کوي، چې ټیټ قد یې درلود او په ماشومتوب او نوې ځوانۍ کې به له دغه ټکي ځورېدا. بنایي دا او دې ته ورته لامل به وو، چې هغه په یوه مقتدر واکمن بدل شو.

آډلر د خپلو څرګندونو په لړ کې زیاتوي:

« په انساني ټولنه کې د حقارت د احساساتو جبران د افرادو او جامعې په خیر دی او ددې په مقابل کې ددغه ډول احساساتو په جبران کې پاتې راتلل او ماتې خوړل، د حقارت د عقدې د پاینښت او ټینګښت لامل کېږي، چې په پایله کې فرد تردې بریده کمزوری کوي، چې د ژوندانه له زیاتو مسایلو سره په مخامخ کېدو کې له ماتې سره مخامخ کېږي.»

د آډلر په نظر: «که چېرې د یوه انسان په ذهن کې د حقارت عقده شدیده او ځنډنۍ شي او د هغو د جبران لاره ونه لیدل شي، نو انسان بیا یو ډول منفي غبرګونونو ته هڅوي. د ساري په ډول که چېرې یو سړی په ټولنیز ژوند کې کم راشي او د حقارت په یوه دوامداره احساس کې ونښلي، هغه بیا وخت ناوخت خپله باطني غوغا رابرسېره کوي او تر ډېره یې د یوه ناسالم او افراطي چلند په

چوکاټ کې وړاندې کوي. مثلاً د حسد، کینې، گوښه گیرۍ، وېرې، د اجتماعي نزاکت نه مراعات کولو. ځان ته په کمه سترگه کتلو یا ځان لوی لیدلو. تظاهر او نورو ناسمو اعمالو په بڼه یې څرگندوي.»

آډلر یو بل ځای د انسان د شخصیت پر وحدت او همسازۍ باندې ټینگار کوي، چې په هغو کې محرک ځواک او نور منابع. انسان د یو اوچت هدف په لور رهبري کوي. نوموړی وایي: د ځان د لوړتیا لپاره کوښښ کول. ذاتي جذبه لري، چې د ټولو پرمختیاؤ سبب کېږي... پراختیا غوښتنه او پراختیا لټونه یوه عامه مرحله ده. د پرمختیا لپاره د انسانانو هڅه په بېلابېلو مسیرونو کې څرگندېږي. هرشخص په خپل ځان کې د ژوند او حالاتو په مقابل کې د ځواب ویلو طریقې ته «چې د ژوند سبک او روش هم ورته ویل کېږي» وده ورکوي. د ژوند سبک او روش د هغو چلندونو مجموعه ده. چې دیوه شخص په وسیله د واقعي یا خیالي نیمگړتیاؤ د جبران لپاره ترسره کېږي.

د ساري په ډول هغه ماشوم چې بدني ضعیفي لري. د ژوند سبک یې له هغو ټولو فعالیتونو څخه عبارت دی، چې د بدني ځواکمتیا د لاسته راوړلو لپاره یې پکاروي. دغه سبک ورو ورو د ماشوم د راتلونکي ژوندانه لپاره د یوه چوکاټ بڼه غوره کوي... له بلې خوا هغه ماشوم چې په افراطي ډول د مور او پلار له خوا یې تر نظر لاندې نیول کېږي. یا ناز ورکول کېږي. ښایي یو ځان مداره Self-centred او له اجتماعي علاقو څخه لرې ماشوم ورڅخه جوړ شي او ددې په مقابل کې هغه ماشوم چې له پامه غورځول کېږي او هېڅ ډول پاملرنه ورته نه کېږي، ددغه ډول ماشوم د ژوند سبک او روش له ټولنې څخه د غچ اخیستلو په بڼه راڅرگندېږي.

آډلر په اروا پوهنه کې د انساني طبیعت د سمې طرحې د وړاندې کولو په موخه لیکي: «له ټولنې سره د جوجاړي روحیه. د اروا پوهنې تر ټولو مهمه دنده ده.» آډلر هغه اشخاص چې له ټولنې سره د هېڅ ډول جوړجاړي هوا نه لري. د

ټولنې دښمن ګڼي. دی د مثال په ډول د مغرور او ځان لیدونکي انسان یادونه کوي او لیکي:

«مغرور او ځان وینی انسان هڅه کوي، خپله اصلي څېره پټه کړي...ددغه ډول افرادو په ژوند کې ټول شیان په دې پوښتنې پای ته رسي: دغه کار یوازې زما لپاره څه ګټه لري؟» آډلر له دغه ابهام سره مخامخ ؤ. چې ایا ټول هغه بریالیتوبونه او کارونه. چې د بشر لپاره شوي. د ځان وینی «خودبیني» حاصل دي؟ ایا د نړۍ د بدلولو په لاره کې ځان لوی لیدنه تر ټولو مهمه انګېزه ده؟...

د آډلر ځواب د دا ډول پوښتنو پر وړاندې منفي دی. دی وایي:

«هغه لوی کارونه چې د بشریت په خدمت کې ترسره شوي، د ځان غوښتنې یا خودخواهۍ حاصل نه دي. بلکې د نورو د غوښتلو حاصل هم دي. موږ ټول تریوه بریده ځان ویني یا خودبین یو، مګر هغه انسانان چې د سالم روان خاوندان دي. کولی شي دغه انډول وساتي او نورو ته هم پام وکړي. ځان لیدونکي انسانان په ټولیز ډول اجتماعي اړتیاو ته ژمن نه وي... دوی ځان په هرحالت کې ترنورو لوړ ګڼي او د نورو په تورنولو کې تخصص لري.»

✵ ✵ ✵

آبراهام مازلو

(د انسان یوه ستونزه دا ده: دی د ژوند په هره شېبه کې ویني، چې انسان والی څومره سخت دی.)

«آبراهام مازلو»

(که چېرې یو انسان له خپل کار او دندې څخه خوشاله نه وي، د خپل ځان د لاسته راوړولو یوه ترټولو مهمه لار یې ورکه کړې ده.)

«آبراهام مازلو»

آبراهام مازلو «Abraham Maslow» د بشري يا انسان پالې اروا پوهنې پلار بلل کېږي. چې د اروا پوهنې په نوي بهير کې يې تر بل هرچا اوچت گامونه اخيستي دي. په شلمه ميلادي پېړۍ کې دده نظريات اروا پوهنې ته نوې ساه وربښي. د څېړونکو په اند. د آبراهام مازلو ليکنې نه يوازې له علمي اړخه معتبرې دي، بلکې د عامو لوستونکو له خوا يې هم ښه استقبال شوی دی او تراوسه پورې يې په خورا مينې او علاقې سره اثار لوستل کېږي.

مازلو به ويل: « که يوڅوک غواړي. چې ددغې ظاهري نړۍ په يوه برخه کې د مينې او دوستۍ ور واقع شي. نو لومړی بايد په خپل ځان کې دننه يا په خپل باطن کې د نړۍ له همغې برخې سره مينه او دوستي وکړي. »

❖❖❖

آبراهام مازلو په ۱۹۰۸م کال د نيويارک د «بروکلين» ښار په يوه فقير مېشته سيمه کې زېږېدلی دی. دی د پلار مشر زوی ؤ. څنگه چې دده مور او پلار دواړه نالوستي روسي مهاجر وو. نو هڅه يې دا وه. چې په ټولو اولادونو يې زده کړې وکړي. خو له دې سره هم د مازلو ماشومتوب له ناخوا ډک ؤ. نوموړی يو شرمگير. خو د عالي استعداد خاوند هلک ؤ. دده مور چې يوه خرافاتي يهودۍ مېرمن وه. هرکله به يې کوچينی مازلو تهديداوه او خپلو دوو نورو زامنو ته به يې چې تر مازلو کشران وو ترجيح ورکوله. مازلو د مور له دغه چلند څخه د ژوند تر پايه پورې خوابدی ؤ. ده به د ماشومتوب او نوې ځوانۍ پرمهال د خپل بدن د ډنگرو غړو له امله د حقارت احساس کاوه. خو ددې لپاره چې دغه تشه جبران کړي، د سپورټي مهارتونو په زده کړه يې لاس پورې کړ. دده پلار غوښتل چې له زوی «مازلو» څخه يې په راتلونکي کې يو تکړه حقوقپوه جوړ شي.

په همدې سبب مازلو خپلې زده کړې د حقوقو په برخه کې د نيويارک په يوه کالج کې پيل کړې. ددغو زده کړو تر بشپړولو وروسته د «ويسکانسن» پوهنتون ته ولاړ. هلته يې له اروا پوهنې سره علاقه پيدا شوه او په همدغه

ځانګه کې یې د لوړو زده کړو لپاره متې راونغښتې. په پایله کې په **۱۹۳۴**م کال په اروا پوهنه کې د دوکتورا په اخیستو بریالی شو.

مازلو په دغو رسمي زده کړو بسنه ونه کړه او د لا نورو زده کړو لپاره یې د کلمبیا پوهنتون ته مخه کړه. هلته یې له مشهور اروا پوه «آلفرډ ادلر» سره وپېژندل او د هغو له څېړنو او لیکنو څخه یې ګټه واخیسته. د ه همغه مهال له یوشمېر نورو اروا پوهانو لکه، کارن هورنای، ورتایمر، کورټ کافکا او نورو سره هم راشه درشه پیدا کړل. همدا راز یې د امریکا د نامتو بشر پېژندونکي «روت بندیکت» د اثارو او نظریاتو مطالعې د نوموړي پام له رواني او اجتماعي اړخه د مثبتو اشخاصو د روزلو په لور راواړاوه.

مازلو تر زده کړو وروسته **۱۴** کاله د «بروکلین» په کالج کې تدریس وکړ، خو ترهرڅه لومړی دده هڅه دا وه، چې په یوه نه یوه توګه اروا پوهنه انساني کړي. مګر ځینو دودیزو اروا پوهانو دی په سمه نه پرېښود او که هرڅومره به لوستونکوا و محصلینو دده هڅې ستایلې. بیا هم دده له خوا په اروا پوهنه کې د زړو عنعنو نه رعایت ددې لامل ؤ، چې یوشمېر اروا پوهانو به دده په کړیو کارونو سترګې پټولې.

مازلو په **۱۹۴۵**م کال چې **۳۷** کلن ؤ، د «انحراف د اراپوهنې اصول» کتاب یې خپور کړ او دوه کاله وروسته یې یوه بله مشهوره مقاله چې د انګېزې تیوري نومېده له چاپه راووتله. له **۱۹۵۱**م څخه تر**۱۹۶۹**م کال پورې د براندایس پوهنتون د اروا پوهنې د ټولنې ریاست دده پر غاړه ؤ او ده همدغلته خپل بنسټیز نظریات تدوین او د «شخصیت او انګېزې» په کتاب کې یې خپاره کړل. نوموړی تردغو هلوځلو وروسته د امریکا د وتلیو اروا پوهانو په ډله کې راغی او په پایله کې د امریکاد اروا پوهانو د مجلس د عمومي رئیس په توګه وټاکل شو. اوسني څېړونکي په دې باور دي، چې تر آبراهام مازلومخکې اروا پوهنه پر دوو برخو وېشل شوې وه. یوه لوري ته د سلوک پلویان واقع وو، چې ځینو افراطي پلویانو یې انسان ته د یوه ژوندي ماشین

خطاب کاوه او بل لوري ته د روانکاوۍ يا ارواشننې پلويان وو. چې ټول رواني مسايل به يې د لاشعور په تله تلل. همغه وو، چې آبراهام مازلو يوه دريمه څانګه د بشري يا انسان پالې ارواپوهنې په نوم رامنځته کړه.

دغه ارواپوهنه د روانکاوۍ له هغه ټکي سره موافقه نه کوي، چې وايي، د انسان چلند په جبري توګه په لاشعور کې د ځپل شويو او ټپل وهل شويو غريزو او د ماشومتوب د دورې د خاطرو او انګېزو په واسطه رهبري کېږي. بلکې وايي: انسان هر وخت کولی شي، چې پرخپل سرنوشت باندې اغېز وکړي او يا حتی هغه کنټرول کړي. څرنګه چې انسان خپلواک دی، نو کولی شي د ځان لپاره بدمرغي او يا نېکمرغي په خپله وټاکي. خو هغه څه چې يو انسان په فزيکي او رواني توګه په حرکت راولي، په واقعيت کې هغه ليدلوري، انګېرنه، برداشت او اخيستنه ده، چې انسان يې د ځان او چاپېريال په وړاندې لري. د انسان پالې ارواپوهنې د سرلاري په توګه د آبراهام مازلو په ټولو څرګندونو کې انسان ته يو ځل بيا ارزښت ورکول کېږي او د انتخاب او خپلواکۍ انګېزه ورته په ګوته کېږي، چې په هغو کې انسان خپل باطني تمايلات، غوښتنې، هيلې او د ځان جوړونې ارادې په واقعيت بدلولی شي. مازلو ليکي:

«د بشر تاريخ د انساني فطرت د ټيټ ګڼلو او هغو ته په کمه سترګه کتلو له روشونو ډک دی. په تاريخ کې کوم لوی انتظارات چې افرادو له خپله ځانه درلودلي، همېشه ډېرکم ليدل کېږي... د يوه سالم روان په رڼا کې ځان جوړوونکي او ځان هسکوونکي انسانان دا ځانګړتيا لري، هغه خپل باطني غږ ته غوږ نيسي، له خپلې دندې سره مينه لري او خپل ژوند د حقيقت، نېکمرغۍ او ذهني آرامښت په ليکه برابروي.»

د مازلو په اند، «موږ ټول پوهېږو، چې د خوراک، ځښاک، خوب او نورو اساسي اړتياوو پوره کولو ته اړ يو. خو له دغو اساسي اړتياوو ورهاخوا نورې اړتياوې هم موږ په خپل وجود کې حس کوو، چې هغه د انسان معنوي او رواني

اړتياوې دي.» دده په باور تقريباً ټولې رواني ستونزې زموږ د روان او ذهن له ناسمتيا څخه سرچينه اخلي. روان او ذهن هغه مهال له کږکيچ او ناسمتيا سره مخامخ کېږي. چې شخص د داسې معنوي او اساسي اړتياؤ د نه پوره کېدو له مخې د پوچۍ او اضطراب احساس وکړي. مازلو زياتوي: «هرانسان د ځان جوړولو، ځان ارزښتمن کولو او ځان نېکمرغه کولو لپاره تلوسه لري او همدغه تلوسه په انسان کې بېلابېل ځواکونه او استعدادونه ويښوي. د ځان رغولو په دغه پروسه کې د اړتياؤ او ضرورتونو پوره کېدل د انسان له رواني او ذهني ثبات سره زياته مرسته کولی شي.

انسان غذا، چاپېريال، خوب، جنسي فعاليت، نظم، ثبات، امنيت، دوستانو، احترام او درناوي، دندې، کورنۍ، اقتصادي پياوړتيا او روغتيا درلودلو او ددې ټولو په رڼا کې ځان نېکمرغه احساسولو ته اړتيا لري. ددغه ډول اړتياؤ د پوره کېدلو بهير انسان د ځان جوړولو او ځان تثبيتولو په دايره کې راولي.» د مازلو په نظر له رواني اړخه ځان جوړي او ځان هسکي وګړي لاندې ګډې ځانګړتياوې لري:

- ❖ له واقعيت سره سم درک
- ❖ د خپل ځان منل يا پر خپل حالت او ماهيت باندې رضايت
- ❖ له خپل کار او دندې سره تعهد او ژمنتيا
- ❖ په سلوک او چال چلند کې ثبات او طبيعي والي
- ❖ شخصي استقلال او د ځانوالی احساس
- ❖ د روحاني او عرفاني تجربو درلودل
- ❖ له نورو انسانانو سره هم زړېتوب او د علاقې او عاطفې شتون
- ❖ د خلاق او نوښتګر نظر او ليدلوري درلودل
- ❖ لوړه اجتماعي علاقه...
- ❖ د پلمو، بهانو او لانجو د شاته وهلو او هېرولو خواته تمايل

❖ د نورو انسانانو د غوره ځانګړتياؤ د يادلو او ليدلو خوا ته تمايل
❖ د خپلو افکارو او احساساتو مسئوليت منل

... دا ټول هغه ټکي دي، چې مازلو يې «انساني کمال» ګڼي او زياتوي، هغه اشخاص چې له رواني مړاويتوب او ذهني ګډوډۍ سره مخ دي، له پورتنيو ځانګړتياو او مشخصاتو څخه په فاصله کې دي.

مازلو په خپل يوه تحليل کې د وېرې او ډار په باب چې د انسان د هيجاناتو له ډلې څخه دي، يوه نوې خبره لري او وايي: « موږ لکه څنګه چې له خپلو ناوړه خصوصياتو څخه وېره لرو، همداسې له خپلو غوره خصوصياتو څخه هم په وېره کې يو. بنايي زموږ لپاره په ژوند کې يو مهم کار يا يو اوچت ماموريت مخکې ورل، زيات د وېرې او ډار وړ وي. له همدې امله ژوند د خورا معمولي کارونو په ترسره کولو کې تېروو...موږ چې کله په خپل ځان کې لويې وړتياوې وينو، نو همغه وخت د خپلې وېرې او حيرانتيا له مخې دوه زړي کېږو. »

مازلو به د تدريس پرمهال له محصلينو پوښتنې کولې او ويل به يې له تاسو څخه کوم يو غواړي په راتلونکي کې ولسمشر شي؟ يا له تاسو څخه کوم يو غواړي د البرټ شوايتزر په شان الهام بښونکی اخلاقي رهبر شي؟ خو کله به چې محصلينو ددغو پوښتنو له ځوابولو څخه د شرم احساس کاوه، مازلو به ورته ويل، که چېرې په تاسې کې کوم يو ولسمشر نه شي، نو څوک به کېږي؟ دغه ټول هغه محصلين وو، چې تمه يې وه، په راتلونکي کې ورته ارواپوهان جوړ شي. مګر مازلو به له هغو څخه پوښتل، چې دا به څه ګټه ولري، چې هسې معمولي ارواپوهان درنه جوړ شي. مازلو له محصلينو سره په دغه کشمکش کې پوهېدو. نوځکه به يې ويل: « ځينې وګړي د لويې او اوچت ژوندانه له درلودلو او هغو ته د رسېدلو له پلټنې څخه پرهېز کوي. ځکه چې دوی له دې څخه وېرېږي، چې زيات غوښتونکی ښکاره نه شي. خو دا په واقعيت کې هسې يوه بهانه او تېښته ده. که پام وکړو، موږ د خپل ځان لپاره

ډېر ټيټ او کوچيني هدفونه ټاکو. دا ځکه چې د اوچت کېدو احتمال د عادي انسانانو په زړونو کې د يو ډول وېرې او ډار فضا ايجادوي.»

د دغې مسئلې د حل لپاره مازلو ځرګندوي:

«موږ بايد د لويو هدفونو په ټاکلو کې توازن ولرو او پښې مو بايد پرځمکه وي. ځينې وګړي دغه توازن نه مراعاتوي. يا ځان پرځمکه پورې نښلوي او يا له ځمکې څخه تر اندازې زياته فاصله غوره کوي. خو که چېرې موفقو خلکو ته ځيرشو، دوی دغه دواړه توکي ترکيبوي. يعنې اسمان هدف ټاکي او د ځمکې پرمخ ګام اخلي. په دې معنا چې اوچت هدف ټاکي او له واقعيتونو سره سم او محکم ګام اخلي.»

د مازلو په څېړنو کې دده «هرم» ځانګړی نوم لري. ده دغه هرم په خپل مشهور اثر «شخصيت او انګېزه» کې راوړی دی. مازلو د انسان ټولې اړتياوې په دغه هرم کې ډلبندي کړې دي. دا هرم پينځه طبقې لري، چې په ټيټو طبقو کې يې دده په اند، ساده، خو زياتې حياتي اړتياوې راوړې او په لوړو طبقو کې يې پېچلې، خو په تدريج سره کمې حياتي اړتياوې ذکر کړې دي. په دې ترتيب د لوړو طبقو اړتياوې هغه وخت د شخص د پاملرنې وړ ګرځي، چې د ټيټو طبقو اړتياوې يې تر يوه بريده پوره شي. کله چې د يوه شخص د ښکته طبقو اړتياوې پورې کېږي، نو ښکته طبقو ته په تدريج د شخص پاملرنه راکمېږي او پورته طبقو ته يې پاملرنه زياتېږي. خو که چېرې په ناڅاپي توګه په ښکته طبقو کې يوه تشه، يا يوه اړتيا او يا يوه ستونزه سر راپورته کړي، شخص په موقتي ډول د پورتنيو طبقو اړتياوې يوځل پرېږدي او په ښکتنيو طبقو کې د اړتياو يا ستونزو بهير ته لومړيتوب ورکوي. د مثال په توګه که شخص په يوه شديده ناروغۍ اخته شي، نو څنګه چې د روغتيا مسئله په ښکته طبقو او بنسټيزو او حياتي اړتياؤ کې ځای لري، نو شخص هم خپله زياته انرژي د ژغورنې لارو ته ځانګړې کوي. کله يې چې دغه ستونزه حل شي، بيا بېرته خپله انرژي لوړو طبقو ته رهبري کوي.

ددغه مطلب د ښې پوهېدنې لپاره د مازلو د هرم پينځه طبقې په لاندې ډول راوړو:

- **لومړۍ طبقه: جسماني او فيزيولوژيکي اړتياوې.**
لکه:(خوراک، څښاک، تنفس کول، خوب کول، جسمي او رواني تعادل او نور)
- **دوهمه طبقه: امنيتي اړتياوې.**
لکه:(شخصي، مالي او وظيفوي خونديتوب، له حوادثو او ناروغيو څخه د ځان او کورنۍ امن او دژوندانه د چلښت امکانات)
- **درېيمه طبقه: اجتماعي اړتياوې.**
لکه:(دوستي، کورنۍ، دنده او په ټولنه کې ځانګړي موقف درلودل)
- **څلورمه طبقه: د رضايت، احترام او درناوي اړتياوې.**
لکه:(ځان ته احترام، نورو ته احترام، له ځانه رضايت، له نورو رضايت، باطني آرامښت، پرځان باور، د نورو د درناوي وړ واقع کېدل، په عقدو کې نه ښکېلېدل او نور...)
- **پينځمه طبقه: د ځان هسکولو او ځان جوړولو اړتياوې.**
لکه:(ځان ته انګېزه ورکول، خپل استعدادونه غوړول، مثبت چلند، خپل خلاقيتونه تعقيبول، اخلاقي اړخونه پياوړي کول، د واقعيتونو په رڼا کې دفکر او عمل اهل پاتې کېدل او نور...)

د مازلو پورتنۍ څرګندونې په لاندې شکل کې ليدلی شئ:

د مازلو هرم

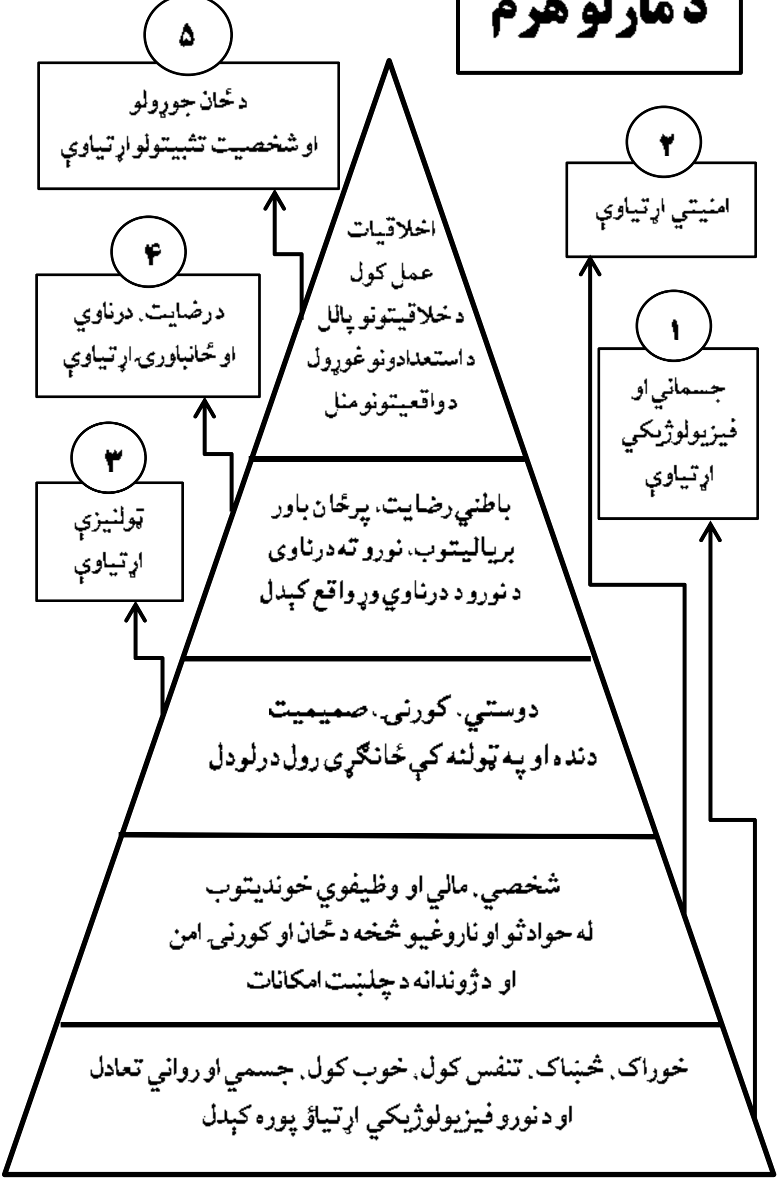
۵
د ځان جوړولو
او شخصیت تثبیتولو اړتیاوې
۴
د رضایت، درناوي
او ځانباورۍ اړتیاوې
۳
ټولنیزې
اړتیاوې
۲
امنیتي اړتیاوې
۱
جسماني او
فیزیولوژیکي
اړتیاوې
اخلاقیات
عمل کول
د خلاقیتونو پالل
د استعدادونو غوړول
د واقعیتونو منل
باطني رضایت، پرځان باور
بریالیتوب، نورو ته درناوی
د نورو د درناوي وړ واقع کېدل
دوستي، کورنۍ، صمیمیت
د نده او په ټولنه کې ځانګړی رول درلودل
شخصي، مالي او وظیفوي خوندیتوب
له حوادثو او ناروغیو څخه د ځان او کورنۍ امن
او د ژوندانه د چلښت امکانات
خوراک، څښاک، تنفس کول، خوب کول، جسمي او رواني تعادل
او د نورو فیزیولوژیکي اړتیاؤ پوره کېدل

کارل یونګ

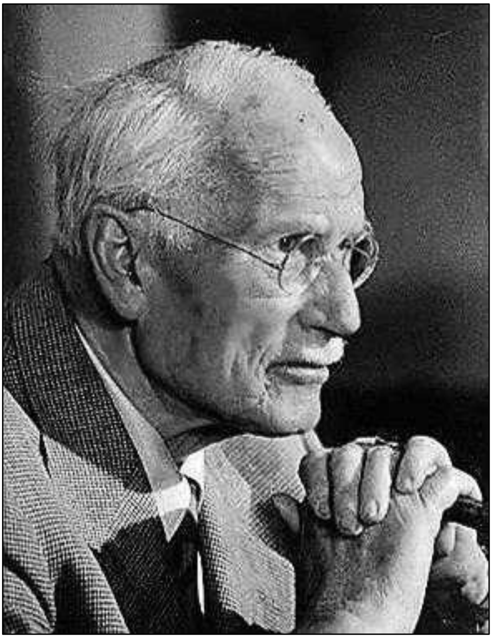

(هغه رسۍ چې زموږ سرنوشت په هغو څرېږي، ورځ په ورځ تنګېږي او دا طبیعت نه دی، بلکې د انسان خپل نبوغ دی، چې دا رسۍ یې د انسان په غاړه کې وراچولې ده.)

کارل یونګ

(اسمان نور د فزیکپوهانو لپاره په فضا بدل شوی، خو زموږ زړونه لا په ژورو تیارو کې ډوب دي او یوه پټه او ناځرګنده نارامي مو د وجود ریښې سېزي.)

کارل یونګ

(دهر شي په وړاندې چې مقاومت وکړئ، نورهم ضد او ځېل کوي او ستاسو په وړاندې درېږي)

کارل یونګ

ډاکټر کارل ګوستاو یونګ (Carl-Gustav-Jung) د سویس هغه وتلی ارواپوه دی، چې اثار او افکار یې د نړۍ په کچه شهرت لري. نوموړی د ارواپوهنې په تاریخ کې د تحلیلي ارواپوهنې بنسټګر بلل کېږي.

تحلیلي ارواپوهنه د روانکاوۍ یا ارواشننې مکتب ته یو بل لوری ورکوي. کارل یونګ مخکې له دې چې د تحلیلي ارواپوهنې موضوع رامنځته کړي، د «زیګموند فروید» ملګری او د هغه د ارواشننې سرسخت پلوی ؤ. همدا لامل ؤ، چې هغه مهال به ده ته فروید د خپل ځای ناستي او ولیعهد خطاب کاوه.

❖ ❖ ❖

پروفیسور کارل یونګ په ۱۸۷۵م کال د سویس د «کېسوېل» ښار په یوه کوچیني کلي کې چې د «راین» له مشهور څروبې یا ابشار سره نږدې واقع دی نړۍ ته راغی. ده د خپل ماشومتوب دوره په یوازیتوب او خواشینۍ کې تېره کړه. پلار یې یو بدخلقه او غوسه ناک کشیش ؤ او مور یې له رواني ستونزو سره لاس او ګرېوان وه. په دې توګه یونګ له خوښۍ څخه په یوه تش کورني چاپېریال کې رالوی شو. نوموړي ان د خپل ماشومتوب په کلونو کې د خپلې کورنۍ په ناسم وضعیت پوهېده. تل به له ځانه سره فکرونو په مخه کړی ؤ او له ګڼو اندېښنو او ګومانونو سره به په خپله باطني دنیا کې ډوب ؤ.

ده به خپل ډېره څه د خپلو باطني خیالاتو او تمایلاتو له مخې ترسره کول. ښوونځي ته تګ، هلته درس لوستل او بیا پوهنتون ته لاره پیدا کول، هغه څه وو، چې دده ذهن به یې بوخت ساته. هغه وخت چې نوموړي د پوهنتون لپاره تیاري نیوه، یوه شپه یې خوب لیده، چې له تاریخ څخه د مخکې دورو د حیواناتو په هډوکو پسې کیندنې کوي. ده له ویښېدو سره سم خپل خوب داسې تعبیر کړ، چې باید د طبیعي علومو په برخه کې لوړې زده کړې وکړي. ده یو بل ځل هم دې ته ورته خوب لیدلی ؤ، چې ترځمکې لاندې په یوه غار کې ګرځي راګرځي. یونګ خپل تحصیلي راتلونکی د همدغو خوبونو پراساس غوره کړ او تر شعور لاندې یې د تحت الشعور څېړل خپل کار وباله.

یونګ په ۱۸۹۵م کال چې عمر یې د ۲۰ کالو په شاوخوا کې ؤ د سویس د «باسیل» پوهنتون د طب پوهنځي ته بریالی شو. خو کله چې یې یو کال زده کړه وکړه، نو پلار یې چې د پروتستان د مذهب پادري ؤ. مړ شو. دغې پېښې یونګ له کورنیو ناخوالو او اقتصادي ستونزو سره مخ کړ. خو ده خپل ځان ونه بایله. ناخوالې یې وزغمې. له دوستانو یې پیسې قرض کړې او پوهنتون یې په بریالیتوب سره پای ته ورساوه. نوموړی ترفراغت وروسته په ۱۹۰۰م کال د زوریخ ښار د «بورګولتسلي» په روغتون کې د طبابت په دنده وګمارل شو.

ده د خپلې همدغې دندې په لړ کې له یوې سویسی ښځې سره واده وکړ او د «کوسناخت» په ښار کې یې د ځان لپاره یو لوی کور جوړ کړ. یونګ پنځه کاله په دغه دنده پاتې شو. وروسته د «زوریخ» د پوهنتون استاد وټاکل شو. ده څو کاله دغه دنده هم ترسره کړه، خو وروسته یې استعفا ورکړه او په خصوصي ډول یې د طبابت کارونو او د اروا پوهنې په اړه مطالعو ته دوام ورکړ.

یونګ لا په پوهنتون کې ؤ، چې د نامتو اروا پوه زیګموندفروید له اثارو سره اشنا شو. ده د کار په موده کې هم د فروید کتابونه لوستل. په ځانګړې توګه د فروید د خوبونو د تعبیر کتاب یې خورا پر زړه پورې ؤ. په همدې اساس په ۱۹۰۶م کال کې یې د «وین» ښار ته د فروید د لیدو لپاره سفر وکړ. هلته یې له فروید سره لیدنه کتنه وشوه او په دغه لومړۍ لیدنه کتنه کې یې په خورا تلوسه او علاقه ۱۳ ساعته خبرې اترې سره وکړې.

له دې وروسته یونګ د فروید د روانکاوۍ یا اروا پلټنې د مکتب تر ټولو فعال غړی شو او د فروید د رامنځته کړې موضوع لپاره یې چې له تحت الشعور څخه عبارت وه کار او څېړنې پیل کړې. په ۱۹۰۹م کال یونګ له فروید سره یوځای امریکا ته سفر وکړ، هلته یې د «کلارک» پوهنتون په یاد غونډه کې ګډون وکړ او دواړو پکې خپلې ویناوې واورولې.

د څېړونکې په اند. یونګ مخکې له دې چې له فروید سره ملګری شي، شهرت ته رسېدلی ؤ. په دې اساس کله چې موږ د اروا پوهنې په تاریخ کې د

اروا پلټنې له مکتب څخه خبرې کوو. نو تر فروید وروسته د کارل یونګ نوم د یادلو وړ دی. یونګ که څه هم د روان شننې په بهیر کې د فروید شاګرد ؤ منله. خو ان له راپیل څخه د فروید د یولړ څرګندونو منل ورته ستونزمن او حتیٰ ناممکن برېښېدل.

فروید په خپلو اروا پوهنیزو څېړنو کې د انسان جنسي غریزې ته زیات ارزښت ورکاوه. خو یونګ ته د فروید دغه ډول څرګندونې افراطي ښکارېدې او هڅه به یې کوله چې خپل دغه شک او تردید له فروید څخه پټ وساتي. یونګ به چې د لاشعور په باب نورو برسېرونو ته لاس اچاوه. نو له دغه ټکي څخه به ناراحته ؤ. ځکه پوهېده. که چېرې خپل نظریات خپاره کړي. نو د فروید له نظریاتو سره به په ټوپیر کې واقع شي او د اړیکو په خرابۍ به پای ته ورسېږي. نوموړي له همدې امله د خپل کتاب په لیکلو کې زړه نازړه او ټکنی ؤ. خو بالاخره یې کتاب خپور کړ او څه یې چې اټکل کاوه. همغسې پېښ شول.

په ۱۹۱۴م کال د فروید او یونګ ترمنځ اختلافات زیات شول او یونګ د اروا شننې د نړیوالې ټولنې له غړیتوب څخه استعفا ورکړه. دغه بېلتون د یونګ په ژوند او کارونو کې یوه لویه پېښه ګڼل کېږي. چې په خپل ځای سره ددې لامل شوه. چې ده وکولی شول. په یوازې سر د نویو مسایلو په اړه څېړنې وکړي او نوي اثار او افکار رامنځته کړي. د یونګ د اثارو له ډلې څخه موږ دده دلاندې مشهورو کتابونو نومونه یادولی شو:

- (د اروا پوهنې ټیپونه)
- (د ځان ناخبره ضمیر اروا پوهنه)
- (د بدلون سمبولونه)
- (اروا پوهنه او دین)
- (اروا پوهنه او کیمیاګري)
- (زړې نمونې او ټولیزه ځان ناخبري)

یونګ ان د ماشومتوب له دورې څخه د لرغونو ځایونو، تاریخي پېښو او اساطیرو سره مینه درلوده. له همدې امله یې په ۱۹۲۰م کال چې عمر یې د ۴۵ کالو په شاوخوا کې ؤ، د افریقا لویې وچې ته سفرونه وکړل. له دغو سفرونو څخه دده موخه د لرغونې اریایي سیمو، قومونو او اساطیرو څېړل وو. دده د یادو څېړنو څرک موږ په هغه کتاب کې چې «انسان او د هغه سمبولونه» نومېږي او دده او شاګردانو له خوا یې لیکل شوی لیدلی شو.

نوموړی ددغې پوښتنې چې وایي: «څنګه لومړنیو انسانانو د طبیعي پېښو لکه لمر، غروب، د میاشتو او موسمونو د بدلون د تعریف او توصیف لپاره اوږده داستانونه جوړول؟» په ځواب کې ویلي:

« د طبیعي مسایلو په هکله د خیالي کیسو جوړول، یوازې د هغو د فزیکي ستاینې لپاره نه وې، بلکې ظاهري نړۍ به یې د باطني نړۍ د درک لپاره په کاروله.» لکه څرنګه چې انسانانو د تاریخ په اوږدو کې خپل احساسات، عواطف، ذهني کیفیات، عقدې، هیلې، له کایناتو څخه بېلابېل برداشتونه د کیسو، اسطورو، شعرونو او نورو سمبولیکو ټکو په بڼه څرګند کړي. نو ددې ترڅنګ چې د هغه تاریخي ماحول پېښې، حالت او تصویر، زموږ مخې ته ږدي، بلکې د هغه مهال د انسان له باطني او رواني حالت څخه مو هم خبروي. د یونګ او دده د شاګردانو هغه ګډ اثر چې «انسان او د هغه سمبولونه» نومېږي، نه یوازې یې د ارواپوهنې په څېړنیز بهیر اغېز شیندلی، بلکې د سمبولیکو ادبیاتو په تشریح او توضیح کې یې هم خپل رول ادا کړی دی.

څرګنده ده، په ادبیاتو کې چې کومې خبرې کېږي، له تشبې، کنایې او سمبول څخه به خالي نه وي. په ادبیاتو او حتیٰ زموږ په ورځنیو خبرو اترو کې سمبولیک بیان یا په خبرو کې سمبولونه راوړل، د کارل یونګ له نظره یوه داسې هڅه ده، چې د انسان له تحت الشعور سره تړا لري. یونګ وایي: (یوه کلمه یا شکل هغه مهال سېمبولیک ګڼلی شو، چې له خپلې ښکاره او مخامخ

معنا پرته په بل څه هم دلالت وکړي. سیمبول ناخودآگاهي «لاشعوري» اړخونه لري. چې هېڅکله په دقیقه توګه تعریف شوي نه دي...) شعري سېمبولونه، لېوال

❖❖❖

کارل یونګ لکه مخکې چې یادونه وشوه، د تحت الشعور یا ځان ناخبره ذهن موضوع ته انکشاف ورکړ او په دې برخه کې یې یوه بله موضوع د «جمعي ناخودآګاه» یا «ټولیزې ځان ناخبرۍ» په نوم رامنځته کړه.

یونګ له لویه سره د انسان د ذهن ځان ناخبرې برخې ته پر دوو سطحو قایل شو. لومړی «شخصي ځان ناخبري» او دوهم «ټولیزه ځان ناخبري»

شخصي ځان ناخبري یې هغه برخه وګڼله، چې په هغو کې دیوه انسان د فردي ژوندانه هغه شا ته وهل شوې تجربې، خاطرې، عقدې او ناخوږه شوې هیلې پرتې دي، چې نور د ذهن په ځان خبره برخه یا شعور کې ورته لاس رسی نه کېږي. د یونګ په اند، په دغه برخه کې شته جزیات په اسانۍ سره کېدای شي، د ذهن ځان خبرې برخې یا شعور ته راوغځېږي او د انسان چلند تر اغېز لاندې راولي. په دې بنسټ دغه برخه یا «شخصي ځان ناخبري» دومره ژوره نه ده.

ددې په مقابل کې «ټولیزه ځان ناخبري» هغه برخه ده، چې ترټولو ژور موقعیت لري او د انسان لپاره ترشخصي ځان ناخبرۍ ډېره نااشنا او مبهمه ده. په دغه برخه کې د پخوانیو نسلونو ګډې تجربې او تمایلات ځای لري، چې د انسان ګډو اعمالو ته لوری ورکوي. انسان که وغواړي او که ونه غواړي د هغوی اغېز وریاندې پروت دی او څرنګه چې انسان لاتر اوسه د طبیعت یوه برخه او جز دی او له خپلو ریښو سره ارتباط لري، نو هرډول نظریه یا ټولنیز نظام چې د انسان ارتباط د ژوندانه له ازلي تصاویرو سره قطع کوي، نه یوازې دا چې فرهنګ نه دی، بلکې انسان ته د یوه زندان او غوجل د جوړولو حکم لري.» د یونګ په باور، د بېلابېلو خاصیتونو کومې نمونې چې په موږ کې شته، په فطري توګه زموږ د رواني تجربو ټاکونکې دي، چې هر فرد دې ته

چمتو کوي. څو داسې چلند وکړي. لکه دده اجدادو چې په ورته موقعیتونو کې له ځانه ښوده.

په دې ترتیب (سېمبولونه یوازې په شخصي ځان ناخبرۍ یا فردي ناخودآګاه کې نه رامنځته کېږي. ډېر ځله په ټولیزه ځان ناخبرۍ یا جمعي ناخودآګاه کې هم تلپاتې سېمبولونه سر راپورته کوي. چې د بشر په ګډ تاریخ کې د ډېرو انسانانو لپاره ګډ مفهوم تداعي کوي... نوي او فردي سېمبولونه د فردي ځان ناخبرۍ زېږنده دي. چې د یوه وګړي په رواني تجربو کې ریښه لري. خو که چېرې دغه سېمبول بیا او بیا کارول کېږي. نو د ګډو قرار دا دي سېمبولونو بڼه خپلوي. د انسانانو ګډ رواني میراث او د ټولیزې ځان ناخبرۍ ارثي مشترکات د یوه وګړي له رواني تجربو. د هغه په فردي ناخودآګاه کې زېرمه شوې عقدې، غوښتنې، غریزې، شاته وهل شوي او ځپل شوي عواطف، احساسات او فکرونه، همداراز له قومي شعور څخه په میراث وړل شوي ارزښتونه او باورونه د یوه انسان د تحت الشعور منځپانګه جوړوي) شعري سېمبولونه، لېوال

❖❖❖

په عمومي ډول د کارل یونګ د تحلیلي اروا پوهنې موضوعاتو نه یوازې د اروا پوهنې څېرکې رنګین کړي. بلکې د علومو په ځینو نورو څانګو کې لکه مذهب، هنر، تاریخ او ادبیاتو کې یې هم ځانګړی اغېز پرېښودی.

د اروا پوهنې په پانګو کې د افرادو شخصیتونه څېړل او ډلبندي کول، یوه توده موضوع ده، چې یو شمېر اروا پوهانو وربانډې کار کړی دی. په دغو اروا پوهانو کې د «کرچمر»، «شلډون» او «کارل یونګ» ډلبندۍ خورا مشهورې دي. یونګ د انسان شخصیت د اجتماعي چلند له مخې پر دوو برخو وېشلی دی: «ظاهر پلوه او باطن پلوه»، چې په لاندې ډول یې لنډه یادونه کوو:

۱: ظاهر پلوه:

کارل یونګ د ظاهر پلوه «بیرون ګرا» شخصیتونو خصوصیات دا بولي، چې دوی حال ته د آینده پ په نسبت ترجیح ورکوي. د اشیاؤ، واقعاتو او اشخاصو ظاهري بڼې ته د ماهیوي او کیفي ارزښتونو په پرتله زیات اهمیت ورکوي، ژر تصمیم نیسي او ژر عمل کوي؛ د عواقبو نتیجو ته ډېر نه ګوري؛ د توافق منلو ځواک یې غښتلی وي، د ټولنیز ګډ ژوند او ټولنیزو فعالیتونو او حاصلاتو څخه زیات لذت وړي او د افرادو سرګرمي او ظاهري فعالیت د دوی د خوښۍ سبب ګرځي.

۲: باطن پلوه:

یونګ باطن پلوه«درون ګرا» اشخاص هغه بولي، چې د حال په پرتله راتلونکي ته زیاته ترجیح ورکوي، د ژر تصمیم نیونې او عمل پرمقایسه، غور او تدبیر ته زیات اهمیت ورکوي او په رسمي او غیر رسمي وظایفو کې تل د اصولو او قانون پابند وي. باطن پلویان د ظاهري مسایلو په انډول د حقایقو او واقعاتو د قوانینو او داخلي روابطو د کشف موضوع ته زیات اهمیت ورکوي: دوی اکثره په فکر او خیال کې ډوب وي: د علمي کارونو په پرتله ذهني کارونو کله پلانونې. نقشې اچونې او د مسایلو د حل او فصل په موخه د تحلیل او توضیح پلویان دي. د کارل یونګ په اند: دغه ډول اشخاص تر ډېره بریده ګوښه ګیر او له منل شویو او باوري کسانو پرته له نورو خلکو سره د چندان زیاتې ناستې پاستې مینه وال نه وي.

کارل یونګ د باطن پلوه (introverts) او ظاهرپلوه (extroverts) شخصیتونو په اړه په خپلو نورو لیکنو کې یو شمېر نورې ځانګړنې هم یادې کړې دي، چې د اسانۍ لپاره یې په لاندې جدول کې په پرتلیز ډول ستاسو مخې ته ږدو:

باطن پلوه	ظاهر پلوه
← خپلو افکارو او احساساتو ته يې پام وي.	← افرادو او اشياؤ ته پاملرنه کوي.
← د راتلونکي لپاره اند ېښمن وي.	← په اوس کې ژوند کوي.
← معمولاً محافظه کار وي.	← د بنسټيزو اصلاحاتو پلوی وي.
← اصول او معيارونه تر اعمالو مهم ګڼي.	← په خپله اعمالو ته پاملرنه کوي.
← له ويلو څخه په ليکلو کې ګړندی او برياليی وي.	← په روانۍ او راحتۍ سره خبرې کوي.
← د کتابونو او مجلو مينه وال وي.	← د سپورټ او حرکي فعاليتونو مينه وال وي.
← د علتونو او عواملو د څېړلو او سپړلو خوا ته تمايل لري.	← د محسوس جهان او عيني پديدو ليدلو او کتلو ته زيات تمايل لري.
← خپل وخت زيات تره په تحليل او نقشه اچولو تېروي او په ځنډ سره د عمل ډګر ته مخکې کېږي.	← ژر تصميم نيسي او ژر د عمل ډګر ته ننوځي.
← تقريباً ګوښه ګير او په ځنډ سره ملګرتيا جوړوي.	← ژر ملګرتيا جوړوي او له خلکو سره د زياتې ناستې پاستې مينه وال وي.
← ذهني ارزښتونو يا ذهني عواملو ته زياته پاملرنه کوي.	← عيني ارزښتتونو يا عيني عواملو ته زياته پاملرنه کوي.
← د پيسو ساتلو او د هغو دقيق مصرف ته لومړيتوب ور کوي.	← د پيسو په مصرفولو باندې يې ښه لاس ګرځي.
← احساسات يې په اسانۍ سره اغېزمن کېږي.	← ډېر حساسيت نه ښيي. بلا پسې وي.
← علاقه لري، چې کارونه يې د ستاينې وړ واقع شي.	← د ستاينو تر اغېز لاندې نه راځي.
← په اسانۍ سره نه خاندي.	← خند ېدلو ته زيات چمتووالی لري.
← په اند ېښنو او تشويش کې ژر لوېږي.	← ډېر د غم او اند ېښنې په کيسه کې نه وي.

کارل یونګ ددغه ډول شخصیتي اړخونو په رامنځته کېدلو کې ځینې لاملونو ته ګوته نیسي او وایي: «شخصیتي توپیرونه له هغو اعمالو څخه سرچینه اخلي، چې موږ ته د عیني نړۍ یا ذهني نړۍ پر خوا مخه راکوي. دغه اعمال عبارت دي له، احساس، تفکر، هیجان او شهود څخه. احساس د مادي شیانو شعوري درک ته ویل کېږي. تفکر یوه ادراکي مرحله ده، چې معنا او درک منځته راوړي. هیجانات ذهني مرحلو ته ارزښت ټاکي او شهود په یوه ځان ناخبره یا لاشعوري وضعیت کې د اخیستنو او پوهېدنو په مفهوم دی... تفکر او احساسات د ځواب ورکولو منطقي صورتونه دي، چې عقل او قضاوت ته لوری ورکوي او احساس او بصیرت بیا غیرعقلاني شی دي، چې په عیني شیانو او محرکې نړۍ پورې تړلي دي.»

د اوراپوهنې په تاریخ کې د علمي ارواپوهنې منځته راتګ ، د یونګ تحلیلي ارواپوهنه یوڅه کم رنګې کړه. له یوې خوا تر ۱۹۶۶م کال پورې د یونګ زیاتره کتابونه په انګلیسي ژبه نه وو ژباړل شوي. بنایي لامل به یې دا ؤ، چې دده په نظریاتو کې اساطیر او داسې نور مواد وو او له بلې خوا یونګ د فروید په پرتله له کم جذابیت څخه برخمن ؤ. خو له دې سره سره دده تحلیلي ارواپوهنه د فروید ښزم په پرتله له کم انتقاد سره مخامخ شوې ده. دا ځکه چې نوموړي د فروید په پرتله د انسان پر وړاندې خوشبینانه نظر درلود. دا او دې ته ورته لاملونه دي، چې کارل یونګ د ارواشننې په بهیر کې تر زیګموندفروید وروسته دوهم مقام لري.

کارل راجِـرز

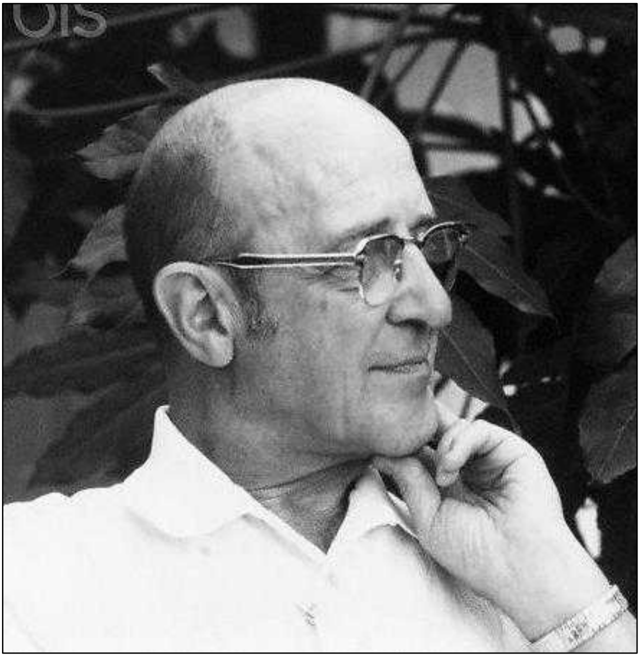

(د خپل کار په لومړیوکې به مې له ځانه دا پوښتنه کوله، چې «څرنګه کولی شم، ددغه سړي درملنه وکړم او یا یې رواني حالت ته بدلون ورکړم»، مګر اوس مې دا پوښتنه په دغه بڼه اړولې ده، چې «څرنګه کولی شم، چې له دغه سړي سره یوه داسې رابطه ټینګه کړم، چې هغه وکولی شي، له دغې رابطې څخه د خپلې شخصي ودې لپاره استفاده وکړي.) **کارل راجِـرز**

(د انسان هر هدفن چلند د هغه له عواطفو سره ملګری دی او عواطف عموماً د چلند منځته راتګ اسانه کوي.) **کارل راجِـرز**

کارل راجِرز (Carl Rogers) د امریکا هغه پیاوړی ارواپوه دی، چې د اروا پوهنې په تاریخ کې د روان درمانی یا اروا درملنې د پلار په نوم شهرت لري. نوموړی د «آبراهام مازلو» په څېر د انسان پالې اروا پوهنې یوه مخکښه څېره ګڼل کېږي. دده د «فرد محوری» له نظریاتو څخه په «مخاطب محوره درملنو» او «شاګرد محوره زده کړو» او نورو ټولنیزو سازمانونو کې زیات استقبال شوی دی. نوموړي د امریکا په بېلابېلو پوهنتونونو او نورو علمي مراکزو کې د اروا پوهنې استادي کړې او د خپل ۸۵ کلن ژوند په اوږدو کې یې ګڼې مقالې او کتابونه لیکلي دي. دغه په کار راتلونکی اروا پو د ژوند په وروستیو کې د هغو سوله ایزو هڅو له امله چې د جنوبي افریقا او شمالي ایرلنډ د شخړو د ختمولو لپاره یې وکړې، د سولې د نوبل د جایزې لپاره هم نوماند شوی دی.

❖❖❖

کارل راجِرز په ۱۹۰۲م کال د شیکاګو په «اوک پارک» کې زیږېدلی دی. پلار یې «والټر» نومېد او انجنیر ؤ او مور یې «جولیا» نومېده، دوی دواړو شدید مذهبي تمایلات درلودل. خو له اقتصادي اړخه یې ښه ژوند درلود. دوی شپږ اولادونه درلودل او راجِرز پکې څلورم ؤ. راجِرز او نورو وروڼو ته به یې مور او پلار اجازه نه ورکوله، چې د غریبو او معمولي کورنیو له ماشومانو سره ناسته ولاړه ولري. ځکه د دوی په اند هغوی زیاتره په ناسمو کارونو بوخت وي. راجِرز د همدغې لاربښوونې له مخې خپل ماشومتوب په ګوښه ګیری کې تېر کړ او تل به یې د خپل یوازیتوب شېبې د کتابونو پرمطالعې باندې ډکولې. راجِرز په همغه ځای کې د «هولمز» لومړني ښوونځي ته واستول شو. په دغه ښوونځي کې د امریکا د نوبل جایزې ګټونکی لیکوال «ارنسټ همینګوې» هم دده ټولګیوال وو.

کله چې د راجِرز عمر ۱۲ کلنۍ ته ورسېد، کورنۍ یې د شیکاګو په یوه څنډه کې کرنیزه ځمکه واخیسته او هملته یې خپل کور ولېږداوه. خو دا په

دې معنا نه وه، چې ګواکې دوی هلته په ټېټه کچه ژوند غوره کړ، بلکې په نوي او عصري بڼه یې کور جوړ کړ او د نورو بوختیاؤ ترڅنګ یې کرنیز فعالیتونه هم پیل کړل.

راجرز له دې سره چې له ورونو سره به یې د خپل کور شاخوا د کر کیلې کارونه کول، خو په ښوونځي کې هم یو ممتاز زده کوونکی ؤ. په ۱۹۱۹م کال کې نوموړي د ښوونځي دوره پای ته ورسوه، وروسته یې په ښونمرو د «ویسکانیسن» پوهنتون ته لاره پیدا کړه او د کرنې په رشته کې یې زده کړه پیل کړه.

راجرز د پوهنتون په لومړیو کلونو کې په مذهبي چارو کې خورا فعال ؤ. نوموړی په ۱۹۲۲م کال له ۹ تنو نورو محصلینو سره د چین په پکن کې د WSCFپه کنفرانس کې ګډون وکړ. دغه شپږ میاشتني سفر په راجرز باندې ژور اغېز وکړ. دی په چین کې د بېلابېلو مذهبونو او کلتورونو له خلکو سره اشنا شو. ده ته له چین څخه د راتګ پر مهال په کښتۍ کې ناڅاپه په ذهن کې ورغلل، چې مسیح باید خدای نه وي، بلکې د نورو انسانانو په شان باید یو انسان وي. ده پرېکړه وکړه، چې نور خپل کور ته ولاړ نه شي. همغه وو، چې له رسېدو سره سم یې مور او پلار ته لیک واستاوه، چې نور نه غواړي د پروتستانیسم په مذهب کې بند پاتې شي. په دې ډول راجرز د پروتستانیسم له افراطي مذهبه لاس واخیست او په پوهنتون کې یې هم د کرنې پرځای د تاریخ پوهنځی غوره کړ. ده په ۱۹۲۴م کال د ۲۲ کلنۍ په عمر له یاد پوهنتون څخه د لیسانس بری لیک ترلاسه کړ.

زاجرز له پوهنتون څخه تر فراغت وروسته د «هلن الیوت» په نوم له یوې ښځې سره واده وکړ. له دغې مېرمنې د نوموړي دوه اولادونه پیدا شول. «ډېوید» په ۱۹۲۶م کال او «ناتالي» په ۱۲۲۸م کال کې، چې وروسته یې زوی «ډېوید» طبي ډاکتر شو او لور یې «ناتالي» څېړونکې شوه.

راجرز په خپلو زده کړو بسنه ونه کړه او د نورو زده کړو لپاره یې د «کلمبیا» پوهنتون ته مخه کړه او د «بالیني یا کلینکي اروا پوهنې» په څانګه کې یې زده کړې پیل کړې. په ۱۹۲۸م کال کې یې فوق لیسانس او په ۱۹۳۱م کال کې د دوکتورا یا Ph.d د سند په ترلاسه کولو بریالی شو. ده په ماشومانو کې د شخصیت د تنظیم او جوړښت په اړه خپل تیزس ولیکه.

راجرز په اروا پوهنه کې د دوکتورا تر اخیستو وروسته دنیویارک په «روچستر» کې د ماشومانو د مطالعې په دیپارتمنت کې په کار پیل وکړ. په همدغه وخت کې نوموړی د «آلفرډ آدلر» د نظریاتو تر اغېز لاندې راغی.

راجرز تردې وروسته د څه مهال لپاره دمشورې په مرکز کې دارواپوه په توګه دنده ترسره کړه. ده په همدغه وخت کې خپل لومړنی کتاب «دزیانمنو ماشومانو بستري درملنه» په نوم ولیکه. نوموړی ددغه کتاب له خپرېدا سره سم په ۱۹۳۹م کال د «اوهایو» په پوهنتون کې د بالیني اروا پوهنې استاد وټاکل شو.

راجرز په ۱۹۴۲م کال د «مشوره او رواني درملنه» په نوم یو بل کتاب ولیکه. د کتاب چاپوونکې ادارې په لومړي سر کې ددغه کتاب خپرولو ته چندان زړه نه کېده او فکر یې کاوه چې ایله به ۲۰۰۰ ټوکه راته وپلورل شي. خو کله چې یې یوځل چاپ کړ، ډېر ژر ورسره ختم شو. نو یې څوځله بیا چاپ کړ. په دې ډول نوموړی کتاب د څو کلونو په اوږدو کې تر ۷۰۰۰۰ ټوکو پورې وپلورل شو.

راجرز له ۱۹۴۵م نه تر ۱۹۵۷م کال پورې د «شیکاګو» پوهنتون د مشورې له مرکز سره همکاري درلوده. له دې وروسته د «ویسکانسین» پوهنتون ته ولاړ او په ۱۹۵۷م کال کې یې د «وسټرن» د رفتاري علومو له مؤسسې سره د دایمي غړي په توګه ځان شامل کړ.

راجرز له ۱۹۶۸م کال کې د کالیفرنیا په «لاجولای» کې د امریکا د بشري مطالعاتو د مرکز علمي غړی شو . په ۱۹۸۶م کال د امریکا د

اروا پوهانو د انجمن يا APA د رياست چارې ور وسپارل شوې او په ۱۹۸۷م کال کې يې يو لړ نړيوال سوله ايز حرکتونه پيل کړل. د هغو له جملې څخه په مسکو کې د سولې د ورکشاپونو رهبري کول او د جنوبي افريقا او شمالي ايرلنډ د شخړو د ختمولو لپاره هڅې ددې لامل شوې. چې نوموړی په سوله کې د نوبل د جايزې لپاره وټاکل شو.

راجرز له دغو ټولو بوختياو سره سره له ليکنو او څېړنو لاس وانه خيست او زيات کتابونه او مقالې يې وليکلې. دده د مشهورو کتابونو نومونه په لاندې ډول دي:

- مشوره او رواني درملنه
- مراجع محوره درملنه
- د انسان کېدلو هنر
- کارل راجِرز او شخصي ځواک
- يوه لار، د ژوند کولو لپاره
- د کارل راجِرز خبرې

دغه ستر سوله غوښتونکی روان پوه په ۱۹۸۷م کال د ۸۵ کالو په عمر د زړه د دربېدا له امله د کاليفرنيا په «لاجولای» کې ساه ورکړه او له وصيت سره سم يې، له هېڅ ډول تشريفاتو څخه پرته جسد وسوځول شو.

❖❖❖

د «ټام باټلر بوډن» په نوم يو څېړونکی د «راجِرز» په اړه ليکي:

«ايا تر اوسه تاسو ته داسې څه پېښ شوي، چې له يو چا سره تر خبرو اترو وروسته مو د درملنې احساس کړی وي؟ ايا تر اوسه کومه ځانګړې اړيکه ددې سبب شوې، چې يوځل بيا د خپل ځان په اړه يوه ښه او عادي احساس درته پکې پيدا شي؟

احتمالاً دغه ډول جوړجاړی په يوه داسې محيط کې رامنځته کېږي. چې په هغو کې اعتماد او صراحت شتون ولري... کارل راجِرز د يوه اروا پوه او

مشاور په توګه په خپلو کارونو کې له همدغو ځانګړتیاؤ څخه استفاده کوله. ددې کارونو پایله د اروا پوه او ناروغ ترمنځ په دودیزو اړیکو کې د بدلون او اوښتون سبب شوه... د ناروغانو د ستونزو پرځای د هغو پر توانایيو باندې تمرکز. له کارل راجرز او آبراهام مازلو څخه د بشري یا انسان پالې اروا پوهنې په ډګر کې لوی شخصیتونه جوړ کړل.»

کارل راجرز د خپلو روان پوهنيزو کارونو په لړ کې احساس کاوه چې د ناروغانو تر درملنې مهمه دا ده، چې دقیقاً هغه څه چې رواني ناروغان یې وایي. باید غوږ ورته ونیول شي، که څه هم خبرې یې ګډې وډې، ناسمې، بې بنسټه، عجیبه او حتیٰ پوچې وي. دا ددې لامل کېږي، چې ناروغان خپل ټول فکرونه او اندېښنې ومني او وروسته له څو ناستو په خپله د خپل ځان درملنه وکړي.

راجرز به د خپل کار طریقه داسې بیانوله، چې «یوازې دا کفایت کوي، چې زه په خپله ووسم او اجازه ورکړم، چې مقابل لوری چې ناروغ دی، هغه هم په خپله ووسي!» راجرز د خپلې طریقې ارزښت په یوه جمله کې خلاصه کړی. ده ویلي: «که چېرې زه وغواړم، له یوه شخص سره غوره اړیکې ولرم. نومقابل طرف د رشد او ودې لپاره په خپل باطن کې له دغو اړیکو څخه د استفادې کولو ظرفیت کشفوي او په پایله کې فردي رشد او وده منځته راځي.»

راجرز به هڅه کوله چې د رواني ناروغ اصلي څېره دده د کردارنو او غبرګونونو له مخې رابرسېره کړي او په دې سره یې بېرته خپل لومړني حالت چې د یوه سالم او نرمال انسان بڼه ده راوګرځوي. نوموړی د یوه رواني ناروغ او په مجموع کې د هر انسان د ځان ناسم ګڼلو او یا د خپل اصلي او واقعي حالت د بدل ډول ښودلو د تمایل په باب لیکي:

«انسان په تدریج او سختۍ سره درک کوي، چې د هغو نقابونو ترشا چې دنیا ته یې ښیي او یا د هغو نقابونو ترشا چې د هغو په واسطه حتیٰ خپل ځان ته هم فریب ورکوي، کوم څه پټ دي... په همدې توګه تصمیم نیسي، چې په

خپله ووسي. په دغه حالت کې نه د نورو خلکو پېښې کوي، نه له خپلو احساساتو څخه منکرېږي او نه د روښانفکرۍ د منطق لاسپوڅی ګرځي، بلکې په يوه ژوندي موجود بدلېږي، چې ساه اخلي، احساس لري، لوړې ژورې تجربه کوي او په لنډه توګه ويلی شو، چې انسان کېږي.»

د راجرز په اند، هغه اشخاص چې بشپړ چلند لري او له رواني روغتيا څخه برخمن دي، په لاندې ځانګړتياو سره پېژندل کېږي:

- د ټولو تجربو منل او راخپلول
- په هره شېبه کې د بشپړ ژوندانه لپاره تمايل
- د نورو خلکو د منطق او باورونو پرځای د خپلو توانايیو او غرايزو په وسيله د ځان هدايت کول
- په فکر او عمل کې د تسلط او خپلواکۍ احساس
- د نوښت او خلاقيت له ځواک څخه برخمنتيا

راجرز د وګړو د درک او تجربو په اړه زياتې خبرې کړې دي. دده په اند: (هر انسان له خپلو بېلابېلو تجربو سره په يوه داسې بدلون منونکې نړۍ کې ژوند کوي، چې يوازې په خپله ددغې نړۍ په مرکز کې ځای لري... هر يو انسان په خپل ځای کې يو بې ساری موجود دی او يوازنی څوک دی، چې په دې پوهېدلی شي، چې تجربو يې څه ډول بڼه پيدا کړې او دده لپاره کومه معنا لري...يو فرد تل د خپلو تجربو او درک له مخې غبرګون ښيي. هغه ته خپلې تجربې او زده کړې واقعي په نظر ورځي او دده لپاره واقعيت همغه شی دی، چې هغه تجربه کړی دی. کله چې د يوه فرد درک تغيير کوي، نو د هغه غبرګون او عکس العمل هم ورسره تغيير مومي... يو فرد د خپل درک په انداز ه هرڅه ته ځواب ورکوي. د افرادو جسماني او رواني ځوابونه، له بهرنيو پېښو او حوادثو سره جوړجاړی ښيي... افراد له اصله يو ذاتي او اساسي تمايل لري، چې همدغه تمايل له دوی سره د ځان په تثبيتولو او ساتلو کې لويه

انګېزه تولیدوي او په ټولیزه توګه د دوی د فعالیتونو بنسټ تشکیلوي. د یوه فرد ټولې جسمي او رواني اړتیاوې دده د همدغو بنسټیزو تمایلاتو څانګې بللی شو. افراد د خپل ژوندانه په بهیر کې د خپلو اساسي تمایلاتو له امله د ځان جوړونې، ځان باورۍ، ځان رهبرۍ، نظم، خپلواکۍ، مسئولیت منلو او پرخپلو اعمالو باندې د کنټرول او تسلط پر خوا حرکت کوي... کله چې کوم شخص په یونه یو ډول له خپلو حسي او باطني تجربو څخه انکار کوي، معمولاً له رواني بې نظمیو سره لاس او ګرېوان کېږي او په خپل وجود کې یو ډول تیت پرک والی او سرګرداني احساسوي. هغه خبرې چې وایي: «زه نه پوهېږم چې له څه شي څخه وېرېږم» یا «په ژوند کې یو سم هدف نه لرم» یا «د یوه تصمیم او کار لپاره بې وسه یم» زیاتره د یوه فرد د ځان او تجربو د نه همغږۍ په صورت کې رامنځته کېږي. چې تل د هغه په چلند کې ځان راښیي... انسانان هغه مهال مناسب عمل نه کوي، چې خپلو تجربو ته غوږ ونه نیسي او په پایله کې ونه توانېږي، چې هغو محیطي توپیرونو ته چې په هغو کې اوسي پام وکړی شي.)

راجرز د انسان د ځوانولۍ احساس هم له محیطي عواملو سره په تړاو کې ګڼي. دی وایي: « افراد د خپل ماحول بېلابېل عوامل او پېښې درک کوي او په خپل ذهن کې معنا ورکوي. ځان ګڼل د یوه شخص هغه برداشت او اخیستنه ده، چې دده پر ادراکو باندې د ماحول او دده د اعمالو له تاثیر څخه منځته راځي... په دې توګه اشخاص خپلې ټولې تجربې د خپل ځان ګڼلو له احساس سره مقایسه کوي او تل داسې چلند ته تمایل لري، چې د دوی له ځان ګڼلو سره همرنګي ولري. خو کله چې د کوم شخص د ځان ګڼلو او واقعي تجربو ترمنځ اختلاف پیدا شي، شخص ناانډولي او ناهمغږي تجربه کوي. د مثال په ډول که چېرې یو څوک خپل ځان له نفرت او کرکې څخه خالي وګڼي، خو له نفرت سره مخ شي. نو ډېر ژر د ګډوډۍ او ناهمغږۍ په لومه کې ښکېلې.

ددغو ګډوډيو له جملې څخه يو اضطراب دی. چې اصلي جرړې يې همدغه ناهمغږی دي.»

د راجرز په اند: «نه يوازې اضطراب، بلکې زياتره رواني ګوزارونه د متضادو احساساتو زېږنده دي. چې دغه تضادونه او ناانډولی د «خپل واقعي ځان» او «ارماني ځان» ترمنځ واقع کېږي. په دې اساس رواني ګوزارونه په نړی کې زموږ د موقعيت په اړه د مهمو اطلاعاتو د نه منلو او هغو ته د غوږ نه اېښودلو څخه سر راپورته کوي. چې دا ټول د شخصي تجربو له ډلې شمېرل کېږي.»

(پای)

ماخذونه

1. ***تاریخ روان شناسی نوین***. تالیف: دوان پی. شولتز و سیدنی الن شولتز
ترجمه: علی اکبر سیف، حسن پاشا شریفي، خدیجه علي آبادي. جعفرنجفی زند
2. ***روان شناسی عمومی انسان***، دوکتورعلی اکبر شعاری نژاد
3. ***روان شناسي عمومي***، نویسنده:وین ویتن، ترجمه وتخلیص:یحی سیدمحمدي
4. ***مکیت های روان شناسی وتقدان جلد ۱ و ۲***، گروه نویسندگان دانشگاه وحوزه
5. ***روان شناسي***، «خلاصه «۵۰» کتاب برتر در زمینه روانشناسی»
نویسنده: تام باتلربودن. مترجم: صادق خسرونژد، ویراستار: آزده مبشر
6. ***روان شناسی عمومي***، مؤلف: دوکتور حمزه گنجي
7. ***فلسفه***، مؤلف: محمد نادر ایوبي
8. ***روحیات***، مؤلف: محمد نادر ایوبي
9. ***د اروا پوهنې نبوونځي***، مؤلف: پوهاند گل رحمان حکیم
10. ***اروا پوهنه د ټولو لپاره***، مؤلف: مصطفی صفا
11. ***یکصدمرد تاثیرگذار تاریخ***. نوشته: میشل.اچ.هارت. ترجمه: محمدحسین آهویي
12. ***ادبي څېړنې***. لیکوال: کاندیدا کاډمیسین محمدصدیق روهي
13. ***شعري سېمبولونه***. لیکوال: عبدالغفور لېوال
14. ***هنر انسان شدن***. نویسنده: کارل راجرز. ترجمه: مهین میلاني
15. ***پیغامونه پټ پراته په افسانوکې***، د استاداسدالله غضنفر مقاله. ځولی مجله. دویم کال. لومړی ګڼه.
16. ***په ځانځاني نباماركې شعور او تحت الشعور***. عبدالغفورلېوال. الفت مجله، شپږم کال. پرله پسې ۳۳مه ګڼه
17. ***فلسفه څه ده؟***. لیکوال: عبدالرحیم دُراني

18. **آریانا داریرة المعارف. دویم ټول**، د افغانستان د علومو اکاډمي
19. **د عمومي اروا پوهنې آرونه**، تالیف: محمدعالم سالیمي، ژباړن: ګل رحمان رحماني
20. **روان شناسی شخصیت**، تالیف: دکتر یوسف کریمی
21. **په فلسفه کې تلپاتې پېښې**. هنري تهوماس او ډانلي تهوماس
ژباړه: نصیراحمداحمدي
22. **د رنګونو نړۍ**، ډاکتر حبیب الله بیرکزی ځدراڼ
23. **آریانا دایرة المعارف. څلورم ټوک**، د افغانستان د علومو اکاډمي
24. ***www.google search.com***

د مصطفی صفا نورکتابونه:

- ← **ژوند، روح او مرګ** .... «چاپ شوی دی»
- ← **د بریا ارواپوهنه** ....«چاپ شوی دی»
- ← **لطفاً، مه ساده کېږئ!** .... «چاپ شوی دی»
- ← **د نړۍ- سل مشهورې خبرې** ....«چاپ شوی دی»
- ← **طاقت بښونکي فکرونه** ....«چاپ شوی دی»
- ← **ویکټورهوګو** ....«چاپ شوی دی»
- ← **ارواپوهنه د ټولو لپاره** ....«چاپ شوی دی»
- ← **ژان پل سارتر** ....«چاپ شوی دی»
- ← **د ارواپوهنې لنډ تاریخ** ....«همدغه کتاب»

د اروا پوهنې لنډ تاریخ

آدرس: چوک کوته سنگی - کابل - افغانستان
شماره تماس: ۰۷۰۷۰۷۰۱۴۰